

George Katsiaficas

ΑΥΘΟΡΜΗΤΗ ΑΝΑΦΛΕΞΗ

Η επίδραση του έρωτα  
και η παγκόσμια επανάσταση

Ελευθεριακή Κουλτούρα

Η παρούσα έκδοση ετοιμάστηκε στο Εργαστήρι της Ελευθεριακής Κουλτούρας σε μετάφραση και γενική επιμέλεια έκδοσης του Παναγιώτη Καλαμαρά. Η φωτογραφία της εξωφύλλου της Άννας Ίτσουλούφη-Αλάγιου είναι τραβηγμένη την πρώτη ημέρα της δημιουργίας του αυτοδιαχειριζόμενου Πάρκου Ναυαρίνου το 2009 στα Εξάρχεια. Κυκλοφόρησε στη μητρόπολη Αθήνα τον χειμώνα του 2019 και η χρήση είναι ελεύθερη για τους σκοπούς των κινημάτων του κοινωνικού ανταγωνισμού, αφού πρώτα έχει ειδοποιηθεί ο εκδότης. Θερμές ευχαριστίες στον Ηλία Διάμεση για τη συμβολή του στην έκδοση. Κεντρική διάθεση Πανεπιστημίου 64. Τηλέφωνο επικοινωνίας: 210.38.04.525.

## ΕΡΩΣ ΚΑΙ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

Στα τελευταία του τρία βιβλία –*Αντεπανάσταση και Εξέγερση*, *Δοκίμιο για την Απελευθέρωση* και *Η Αισθητική Διάσταση*– ο Χέρμπερτ Μαρκούζε ασχολήθηκε, όπως ποτέ στο παρελθόν, με ζητήματα που είχαν αναδείξει τα σύγχρονα με αυτόν κοινωνικά κινήματα. Η ανάλυσή του για τη Φύση στα τρία αυτά βιβλία, ήταν κεντρικής σημασίας ως προς την υπεράσπιση της ιδέας ότι μπορεί να υπάρξει «ένα βιολογικό θεμέλιο στον σοσιαλισμό», πως η Φύση –όχι μόνο η εξωτερική Φύση αλλά και η ίδια η εσωτερική μας φύση– είναι ένας «σύμμαχος» στην επαναστατική διαδικασία. Όπως το διατύπωσε ξεκάθαρα ο Μαρκούζε, οι άνθρωποι έχουν μια ενστικτώδη ανάγκη για ελευθερία –κάτι το οποίο το αντιλαμβανόμαστε διαισθητικώς.<sup>1</sup> Σε αντίθεση με τον Χάμπερμας, ο οποίος θεωρούσε την ασυνείδητη «εσωτερική ξένη περιοχή» ως μέρος του υπερ-ορθολογικού ανθρώπινου μοντέλου του, η ιδέα του Μαρκούζε θεωρεί τις ερωτικές και ασυνείδητες πλευρές της ανθρώπινης φύσης ως κεντρικής σημασίας στο σχέδιο της απελευθέρωσης.

Ακολουθώντας τη διατύπωση του Μαρκούζε περί πολιτικού έρωτα [political eros], ανέπτυξα την έννοια της επίδρασης του έρωτα [eros effect] στο βιβλίο μου για την παγκόσμια φαντασία του 1968, προκειμένου να εξηγήσω την ταχεία διάδοση των επαναστατικών επιδιώξεων και δράσεων.<sup>2</sup> Η επίδραση του έρωτα αποικρυσταλλώνεται στην ξαφνική και ταυτόχρονη εμφάνιση διεθνώς εκατοντάδων χιλιάδων ανθρώπων, οι οποίοι καταλαμβάνουν τον δημόσιο χώρο και καλούν για την υλοποίηση μιας εντελώς διαφορετικής πολιτικής πραγματικότητας.

---

<sup>1</sup> Herbet Marcuse, «A Biological Foundation for Socialism», στο *An Essay on Liberation*, Beacon Press, Βοστώνη, 1969, σ.6-22 [στα ελληνικά εκδόσεις Διογένης, 1971].

<sup>2</sup> George Katsiaficas, *The Imagination of the New Left: A Global Analysis of 1968*, South End Press, Βοστώνη, 1987.

Άλλες διαστάσεις αυτού του φαινομένου περιλαμβάνουν την ταυτόχρονη εμφάνιση εξεγέρσεων σε πολλά μέρη του κόσμου: τη διαισθητική ταύτιση εκατοντάδων χιλιάδων ανθρώπων πέρα από τις διαχωριστικές εθνικές και εθνοτικές γραμμές· την κοινή τους πίστη σε νέες αξίες και την αναστολή φαινομένων της καθημερινής, «φυσιολογικής» ρουτίνας, όπως είναι οι ανταγωνιστικές πρακτικές, η εγκληματική συμπεριφορά και η πλεονεξία. Κατά τη γνώμη μου, είναι αυτή η ενστικτώδης ανάγκη για ελευθερία που μετατρέπεται σε συλλογικό φαινόμενο κατά τη διάρκεια των στιγμών της επίδρασης του έρωτα.<sup>3</sup> Μετά το 1968, άλλες τέτοιες στιγμές υπήρξαν η Αραβική Άνοιξη και οι διαμαρτυρίες στο πλαίσιο του κινήματος Occupy Wall Street, που διαδόθηκαν σε πάνω από χίλιες πόλεις παγκοσμίως, όπως και το λιγότερο γνωστό κύμα των εξεγέρσεων στην Ασία κατά τη διάρκεια των δεκαετιών του 1980 και του 1990.

Η επίδραση του έρωτα μου ήρθε στο μυαλό καθώς ολοκλήρωνα μια δεκαετία έρευνας των κοινωνικών κινήματων του 1968. Καθώς καθόμουν και κοιτάζα τον Ειρηνικό Ωκεανό στο Όσεαν Μπιτς στην Καλιφόρνια, είπα το δικό μου «Εύρηκα!» όταν ανακάλυψα τις ιδιαίτερες συγχρονικές σχέσεις μεταξύ αυτών των αυθόρμητων εξεγέρσεων, απεργιών και μαζικών καταλήψεων δημόσιων χώρων. Κατά τη διάρκεια αυτής της παγκόσμιας ιστορικής περιόδου, εκατομμύρια καθημερινοί άνθρωποι ήρθαν ξαφνικά στο προσκήνιο της ιστορίας, όντας αλληλέγγυοι μεταξύ τους. Η δραστηριοποίησή τους βασίστηκε περισσότερο σε ένα συναίσθημα που τους συνέδεε με τους άλλους και στην αγάπη τους για την ελευθερία, παρά στις ιδιαίτερες εθνικές, οικονομικές ή πολιτικές συνθήκες. Καμία κεντρική οργάνωση δεν κάλεσε για αυτού του είδους τις δράσεις. Οι άνθρωποι πίστεψαν διαισθητικώς ότι θα μπορούσαν να αλλάξουν την πορεία του κόσμου από τον πόλεμο στην ειρήνη, από τον ρατσισμό στην αλληλεγγύη, από την εξωτερική κυριαρχία στον αυτοκαθορισμό, όπως και από τον σωβινισμό στον ανθρωπισμό. Η διεκδίκηση των οικουμενικών συμφερόντων

---

<sup>3</sup> Για τη διατύπωση του Μαρκούζε βλ. ό.π.



γενικεύθηκε ταυτοχρόνως με την άρνηση κυρίαρχων κοινωνικών αξιών (σωβινισμός, ιεραρχία και κυριαρχία).

Όταν συμβαίνει η επίδραση του έρωτα, η αγάπη και η αλληλεγγύη μεταξύ των ανθρώπων αντικαθιστά ξαφνικά τις πρότερες κυρίαρχες αξίες και κανόνες. Ο ανταγωνισμός δίνει τη θέση του στη συνεργασία, η ιεραρχία στην ισότητα, η εξουσία στην αλήθεια. Κατά τη διάρκεια του πολέμου στο Βιετνάμ, για παράδειγμα, μεγάλο μέρος του αμερικανικού σωβινισμού αντικαταστάθηκε από την αλληλεγγύη στον λαό του Βιετνάμ, ενώ ενάντια στον υπάρχοντα ρατσισμό, πολλοί λευκοί αμερικανοί υποστήριζαν επιμόνως ότι μια βιετναμέζικη ζωή αξίζει το ίδιο με μια αμερικανική (αρνούμενοι το συνεχές μπαράζ των ΜΜΦ, που υποστήριζαν το αντίθετο). Σύμφωνα με τις δημοσκοπήσεις εκείνης της εποχής, ο βιετναμέζος ηγέτης Χο Τσι Μινχ ήταν πιο δημοφιλής στα αμερικανικά πανεπιστήμια από τον αμερικανό πρόεδρο Νίξον. Στιγμές της επίδρασης του έρωτα απόκαλύπτουν τις προσδοκίες και τις ενοράσεις των κινημάτων μέσα από τη δράση εκατομμυρίων ανθρώπων, αναδεικνύοντας πολύ πιο σημαντικά ζητήματα απ' ότι οι θέσεις των ηγετών, των οργανώσεων ή των κομμάτων.

Οι ευρωπαίοι φιλόσοφοι του 17<sup>ου</sup> και του 18<sup>ου</sup> αιώνα προσπάθησαν να καταλάβουν τη δομή της ατομικής σκέψης και να την κατηγοριοποιήσουν ανάλογα με τις ποικίλες διαστάσεις και το ιστορικό ξεδίπλωμα της. Χρησιμοποιώντας μια παρόμοια αναλυτική μέθοδο, μπορούμε σήμερα να θεωρήσουμε τα κοινωνικά κινήματα ως μία λογική πρόοδο στην εξέλιξη της ιστορίας, η οποία ξεδιπλώνεται μέσα από τις πράξεις χιλιάδων –και ενίοτε εκατομμυρίων– ανθρώπων, καθώς αυτοί ξεσηκώνονται προκειμένου να αλλάξουν τη ζωή τους. Η εσωτερική λογική αυτών των φαινομενικά αυθόρμητων δράσεων κατά τη διάρκεια στιγμών κρίσης –ιδιαιτέρως σε συμβάντα όπως οι γενικές απεργίες, οι στάσεις, οι εξεγέρσεις και οι επαναστάσεις– αποτελούν τη συγκεκριμένη υλοποίηση της πολιτικής ελευθερίας [liberty] στη ροή της ιστορίας. Η συλλογική δράση των ανθρώπων αποκαλύπτει τον ιδιαίτερο χαρακτήρα της ελευθερίας [freedom] σε οποιαδήποτε δεδομένη στιγμή. Επισιο-

πάντας τη δράση εκατοντάδων χιλιάδων ανθρώπων κατά τη διάρκεια των εξεγέρσεων και αποκαλύπτοντας τη συγκεκριμένη δυναμική του ασυνείδητου, μπορούμε να συμβάλλουμε στη διαμόρφωση μιας ιστορίας της φιλοσοφίας όχι απλώς βάσει των δικών μας απόψεων αλλά βάσει της δράσης χιλιάδων ανθρώπων. Όπως το έχει θέσει η Σούζαν Μπακ-Μορς, αυτό που χρειάζεται είναι «η συγκρότηση όχι μιας φιλοσοφίας της ιστορίας, αλλά μιας φιλοσοφίας έξω από την ιστορία, ή (γιατί που είναι το ίδιο) της παρουσίας του ιστορικού υλικού ως φιλοσοφία».<sup>4</sup>

Η μία μετά την άλλη, οι εξεγέρσεις στα τέλη του 20<sup>ου</sup> αιώνα δείχνουν ότι η συλλογική σοφία των καθημερινών ανθρώπων είναι πολύ μεγαλύτερη από αυτή των παγιωμένων ελίτ, είτε αυτές έχουν ελεγεί δημοκρατικά είτε έχουν αυτοοριστεί. Είτε κοιτάμε τη Γαλλία τον Μάη του 1968 είτε την Άνοιξη της Πράγας είτε το Occupy Wall Street, βλέπουμε ότι ο κοινός νους των ανθρώπων είναι πολύ ευρύτερος από την «ορθολογική» γνώση των ελίτ. Παντού στον κόσμο, τα πλήθη των συνηθισμένων πολιτών που κατεβαίνουν στους δρόμους και αντιμετωπίζουν τον ενδεχόμενο βίας και σύλληψης (θέτοντας ενίοτε σε κίνδυνο τόσο τη δική τους ζωή όσο και αυτή των οικογενειών τους), έχουν την ελευθερία ως το όραμα που τους καλεί να κινητοποιηθούν. Η εμπειρική ανάλυση της δράσης εκατοντάδων χιλιάδων καθημερινών ανθρώπων –εκατομμυρίων αν αθροίσουμε το σύνολο των συμμετεχόντων– αποκαλύπτει ότι οι καθημερινοί άνθρωποι θέλουν ειρήνη, διεύρυνση των δημοκρατικών δικαιωμάτων, ισότητα και απλές μορφές προόδου, ενώ οι ελίτ ενδιαφέρονται περισσότερο να πληρώνουν λιγότερους φόρους οι πλούσιοι, να επεκταθεί η εθνική κυριαρχία και να προστατεύονται τα κέρδη των επιχειρήσεων. Στη μεταμορφωμένη από τη δύναμη του λαού πραγματικότητα, τα κινητοποιημένα πλήθη ανακαλύπτουν νέες δυνατότητες προκειμένου να υπάρξει μια αλλαγή. Εμπνεόμενα από προηγούμενα

---

<sup>4</sup> Susan Buck-Morss, *The Dialectics of Seeing: Walter Benjamin and the Arcades Project*, MIT Press, Καίμπριτζ, 1989, σ.77, 55.

κινήματα κοινών ανθρώπων, οι οποίοι κατάφεραν να ανατρέψουν ελίτ που βρισκόνταν στο απόγειο της εξουσίας τους, τα λαϊκά κινήματα συνεχίζουν να διευρύνουν το φάσμα της ανθρώπινης ελευθερίας. Χωρίς την παρουσία υψηλόμισθων εκπαιδευτών, οι εξεγερμένοι ακτιβιστές υιοθετούν νέες τεχνολογίες (όπως το φαξ στην Κίνα το 1989, το βίντεο μέσω κινητού τηλεφώνου στην Μπούρμα ή τα κοινωνικά δίκτυα στην Λίγυπτο) και τις χρησιμοποιούν πολύ πιο επιδέξια απ' ό τι οι επιχειρηματικές ή πολιτικές ελίτ.

Μορφές άμεσης δημοκρατίας και συλλογικής δράσης που αναπτύχθηκαν από τη Νέα Αριστερά, συνεχίζουν να καθορίζουν κινήματικές εμπνεύσεις και δομές. Γι' αυτό ακριβώς η Νέα Αριστερά αποτέλεσε ένα ιστορικό παγκόσμιο κίνημα. Το 1980 στην Γκουανγκτζού στη Νότια Κορέα, οι άνθρωποι αρνήθηκαν να αποδεχτούν τον νέο στρατιωτικό δικτάτορα και κατέβηκαν στους δρόμους διαδηλώνοντας υπέρ της δημοκρατίας. Όταν ο στρατός επιτέθηκε κτηνωδώς στην πόλη, οι εξοργισμένοι πολίτες απέκρουσαν τη μοχθηρή στρατιωτική εισβολή και κράτησαν την πόλη τους απελευθερωμένη για μία εβδομάδα, έχοντας ως μέσα για την ύπαρξη της κομούνας τους τις γενικές συνελεύσεις και την άμεση δημοκρατία. Με την υποστήριξη των Ηνωμένων Πολιτειών, ο νοτιοκορεατικός στρατός συνέτριψε την κομούνα με τανκς και ελικόπτερα, σκοτώνοντας δεκάδες ανθρώπους (εικείνη την εποχή, η οργάνωση Human Rights Watch εκτίμησε πως σφαγιάστηκαν χιλιάδες άνθρωποι). Στους Ζαπατίστας, στις διαδηλώσεις στο Σηάτλ το 1999 και στο πιο πρόσφατο κύμα από την πλατεία Ταχρίρ στη Γουώλ Στριτ, οι γενικές συνελεύσεις και η άμεση δημοκρατία παρέμειναν το *modus operandi* των κινήμάτων.

Μαζί με τα συμμετοχικά ρεύματα, η ιστορία των κοινωνικών κινήμάτων είναι επίσης η ιστορία των λαϊκών εξεγέρσεων που αφομοιώθηκαν, ενσωματώθηκαν και ξεπουλήθηκαν από τα ρεφορμιστικά κόμματα και οργανώσεις παντός είδους —είτε πρόκειται για τους γάλλους και τους ιταλούς κομμουνιστές είτε για τους τσέχους και μπαγκλαντεσιανούς δημοκράτες είτε για τα κορεατικά ή αμερικανικά συνδικάτα. Οι τελετουργικές δια-



μαρτυρίες που οργανώνουν από τα πάνω κάποιες ομάδες και οι «προοδευτικοί» ηγέτες, δεν μπορούν πλέον να κατεβάζουν τις «μάζες» στους δρόμους. Προφανώς, μετά το 1968, οι ελίτ που επιδιώκουν την υπαρξη ενός κεντρικού ελέγχου, όπως τα κόμματα λενινιστικού τύπου, δεν είναι πλέον απαραίτητες προκειμένου να υπάρξει μια υπέρβαση του ρεφορμισμού από τα αυθορμητώς συγκροτημένα κινήματα, αφού αυτά τα ίδια τα κινήματα είναι σε θέση να προβαίνουν σε μια οικουμενική κριτική και να επιδεικνύουν τις αυτόνομες ικανότητες τους για αυτοκυβέρνηση. Μετά τον 2<sup>ο</sup> Παγκόσμιο Πόλεμο, η αυξανόμενη ανησυχία της ανθρωπότητας σε σχέση με την ίδια της τη δύναμη και τις στρατηγικές της δυνατότητες, εκδηλώνεται διαρκώς μέσα από την ξαφνική και ταυτόχρονη αμφισβήτηση της εξουσίας από εκατοντάδες χιλιάδες ανθρώπους.

Όντας μια σημαντική νέα τακτική στο οπλοστάσιο των λαϊκών κινήματων, η επίδραση του έρωτα δεν είναι απλώς κάτι που συμβαίνει στο μυαλό, ούτε αποτελεί απλώς τη βούληση κάποιων «συνειδητοποιημένων στοιχείων» (ή κάποιου επαναστατικού κόμματος). Μάλλον έχει να κάνει με λαϊκά κινήματα τα οποία αναδύονται ως δυνάμεις που δρουν για λογαριασμό τους, καθώς οι καθημερινοί άνθρωποι παίρνουν την ιστορία στα χέρια τους. Η έννοια της επίδρασης του έρωτα είναι ένα μέσο διάσωσης της επαναστατικής αξίας του αυθορμητισμού, ένας τρόπος διέγερσης και επανεκτίμησης του ασυνειδητου αλλά και ενδυνάμωσης της βούλησης των λαϊκών κινήματων να παραμείνουν σταθερά στην εναντίωσή τους στον πόλεμο, στην ανισότητα και την κυριαρχία. Αντί να απεικονίζει απλώς συναισθήματα που έχουν να κάνουν με μια αντίδραση, η έννοια της επίδρασης του έρωτα προσπαθεί να φέρει αυτά τα συναισθήματα στη σφαίρα των θετικών επαναστατικών συντελεστών, η ενεργοποίηση των οποίων μπορεί να οδηγήσει σε έναν σημαντικό κοινωνικό μετασχηματισμό.

### **Τα όρια της επίδρασης του έρωτα**

Οι εξεγέρσεις μπορούν να αποτελέσουν ισχυρό όχημα για την ανατροπή παγιωμένων δικτατοριών, αλλά μπορεί επίσης να

χρησιμεύσουν στις παγκόσμιες ελίτ, τα συμφέροντα των οποίων υπερβαίνουν τα εθνικά σύνορα. Η μαζική κατάληψη δημόσιων χώρων ήταν σαφώς αποτελεσματική για την ανατροπή κάποιων καθεστώτων (όπως αυτό του Μάρκος το 1986, της στρατιωτικής δικτατορίας της Κορέας το 1987 και του Μουμπάρακ το 2011), όμως το σύστημα έμαθε πώς να ελέγχει το κύμα των εξεγέρσεων, προκειμένου να αποκαταστήσει και πάλι την τάξη του. Το κύμα των ασιατικών λαϊκών εξεγέρσεων από το 1980 έως το 1992, βοήθησε στην ενσωμάτωση περισσότερων περιοχών του κόσμου στην τροχιά των γιαπωνέζικων και αμερικανικών τραπεζών.<sup>5</sup> Οι ηρωικοί αγώνες της νοτιοκορεατικής εργατικής τάξης για συνδικαλιστικά δικαιώματα, χρησίμευσε στη διείσδυση στη χώρα της νεοφιλελεύθερης οικονομίας στη χώρα.<sup>6</sup> Στις δημοκρατικές πλέον Νότια Κορέα και Ταϊβάν, όπως και στις Φιλιππίνες μετά τον Μάρκος (αλλά και αλλού), οι νεοελεγχθείσες κυβερνήσεις επιτάχυναν την εφαρμογή νεοφιλελεύθερων προγραμμάτων, που επέτρεψαν τόσο τη διείσδυση ξένων επενδυτών σε προηγουμένως κλειστές αγορές όσο και την πειθάρχηση εκατομμυρίων εργαζομένων προκειμένου να έχουν μεγαλύτερα κέρδη.

Αν και το μέλλον της Αιγύπτου μένει ακόμη να γραφτεί, ο έλεγχος από τον στρατό μετά τη φυλάκιση του Μουμπάρακ είναι ένα ακόμη παράδειγμα για το πώς μπροστά στο κίνδυνο ανατροπής τους οι δικτατορίες —έστω και αποσπώμενες προσωρινά από την τροχιά των Ηνωμένων Πολιτειών— μπορούν να διασωθούν απομακρύνοντας μεν κάποιους ανθρώπους στην κορυφή, διατηρώντας δε τον πυρήνα του συστήματος. Οι στρα-

---

<sup>5</sup> Βλ. George Katsiaficas, *Asia's Unkown Uprisings, Vol. 2: People Power in the Phillipines, Burma, Tibet, China, Taiwan, Bangladesh, Nepal, Thailand and Indonesia 1947-2009*, PM Press, Ουόλαντ, 2013.

<sup>6</sup> Βλ. Loren Goldner, «The Korean Working Class: From Mass Strike to Casualisation and Retreat, 1987-2007», διάλεξη στο International Studies Conference, Πανεπιστήμιο της Πάντοβας, 12 Γενάρη 2008.



τιωτικοί ηγέτες της Αιγύπτου ενίσχυσαν τον μουμπαραϊσμό χωρίς τον Μουμπάρακ, έφτιαξαν δηλαδή ένα πιο σταθερό σύστημα, ελεγχόμενο από μια ελίτ φιλική απέναντι στις Ηνωμένες Πολιτείες. Όπως είδαμε να συμβαίνει στις Φιλιππίνες χωρίς τον Μάρκος, στην Κορέα χωρίς τη στρατιωτική δικτατορία και στην Ταϊβάν χωρίς τον Λευκό Τρόμο, ασταθείς χώρες μετατράπηκαν σε γόνιμο έδαφος για τις αμερικανικές και ιαπωνικές τράπεζες και εταιρείες. Το τέλος του «παλαιού τύπου» καπιταλισμού σημαίνει την επέκταση των διεθνικών επιχειρηματικών αγορών και κερδών.

Η ατέλειωτη ανάγκη της ανθρωπότητας για ελευθερία αποτελεί την ισχυρότερη φυσική δύναμη της ανθρωπότητας. Στον αγώνα για τη δημιουργία ελεύθερων ανθρώπων, τα πολιτικά κινήματα παίζουν κυρίαρχο ρόλο. Οι εξεγέρσεις επιταχύνουν τον κοινωνικό μετασχηματισμό, ανατρέπουν κυβερνήσεις και επαναστατικοποιούν τις ατομικές συνειδήσεις και τις κοινωνικές σχέσεις. Οι περισσότερες λαϊκές εξεγέρσεις καταλήγουν σε διευρυμένες πολιτικές ελευθερίες για εκατομμύρια ανθρώπους αν και μπορεί να κατασταλούν κτηνωδώς, οι μέρες του καθεστώτος είναι μετρημένες. Η τεράστια ενέργεια των εξεγέρσεων μεταμορφώνει την καθημερινότητα των ανθρώπων και συνεχίζει να είναι παρούσα και μετά την παρακμή τους. Οι εξεγέρσεις ενεργοποιούν την κοινωνία των πολιτών και κινητοποιούν υποτελείς ομάδες όπως η εργατική τάξη, οι φοιτητές, οι μειονότητες και οι γυναίκες. Μετά τις εξεγέρσεις, τα αυτόνομα μέρη και οι οργανώσεις βάσης ανθίζουν, ο φεμινισμός ισχυροποιείται και οι εργάτες απεργούν. Ακόμη και ανάμεσα στους μη συμμετέχοντες δημιουργούνται δεσμοί μέσω της ισχυρής ερωτικής ενέργειας που απελευθερώνεται σε αυτές τις αναζωογονητικές στιγμές. Αυτές οι στιγμές εκείνου που ο Μαρξούζε αποκαλούσε «πολιτικός έρωας», είναι πολύ σημαντικές για την αναζωπύρωση της φαντασίας και την ανάπτυξη της ελπίδας.

### **Επανεξετάζοντας την επίδραση του έρωτα**

Αν και οι σύγχρονοι θεωρητικοί της ορθολογικής επιλογής (που δίνουν έμφαση στο ατομικό όφελος ως το κλειδί για την

κίνητοποίηση των ανθρώπων) δεν μπορούν να καταλάβουν τα ενστικτώδη κίνητρα, ακόμη και ο Τζωρτζ Κένναν, ο οποίος ήταν αυτός που ξεκίνησε τον Ψυχρό Πόλεμο με ένα κείμενο που δημοσίευσε με το ψευδώνυμο ΜΓ Χ, δέχθηκε ότι το αντιπυρηνικό κύμα διαμαρτυρίας στις αρχές της δεκαετίας του '80 αποτελούσε «την έκφραση μιας βαθιάς ενστικτώδους επιμονής, αν δεν σας πειράζει, απλώς για επιβίωση... Αυτό το κίνημα είναι πολύ ισχυρό, πολύ στοιχειώδες, πολύ βαθιά ριζωμένο στο φυσικό ανθρώπινο ένστικτο για αυτοσυντήρηση ώστε να μπει στην άκρη».<sup>7</sup>

Μια παρόμοια βάση για την ανάληψη δράσης παρουσιάστηκε από τον κοινωνικό επιστήμονα Τσε Γιουνγκούν σε σχέση με την εξέγερση στην Γκουανγκτζού. Ως ένας καθιερωμένος πανεπιστημιακός ανοίκειος με ότι είχε εμπνεύσει την εξέγερση του 1980, ο Τσε προσεγγίστηκε στη συνέχεια από την επαγγελματική του πανεπιστημιακή ένωση προκειμένου να ερευνήσει την εξέγερση. Μετά από εκτεταμένη έρευνα, συμπέρανε ότι οι πολίτες της Γκουανγκτζού είχαν εγκαθιδρύσει μια «απόλυτη κοινότητα», στην οποία ήταν όλοι ίσοι και ενωμένοι από την αγάπη.<sup>8</sup>

Εντυπωσιάστηκε σε τέτοιο βαθμό ο Τσε από την αλληλεγγύη που ανακάλυψε στην Γκουανγκτζού, ώστε έφτασε να πιστέψει «ότι οι βασικότερες ανθρώπινες αξίες ταξιδεύουν πέρα από την ιστορία και την κουλτούρα: ξεκίνησαν με τη γέννηση της ανθρωπότητας και θα συνεχίσουν να υπάρχουν στο άγνωστο μέλλον... Ο όρος για να αναφερόμαστε σε αυτό το αρχέγονο

---

<sup>7</sup> George Kennan, «On Nuclear War», *The New York Review of Books*, 21 Γενάρη 1982.

<sup>8</sup> Choi Jungwoon, *The Guangju Uprising: The Pivotal Democratic Movement That Changed the History of Modern Korea*, Homa and Sekey Books, Παραμυός, 2006, 85, 131. Για το υπόβαθρο της εξέγερσης βλ. George Katsiaficas, «Remembering the Kwangju Uprising», «Socialism and Democracy» 14, no 1, Άνοιξη-Καλοκαίρι 2000, σ.85-107 [στα ελληνικά, περιοδικό «Αυτονομία», no 16, Χειμώνας '01-'02].

ένστικτο δεν υπάρχει στη στενή αρένα του πολιτικού λόγου και της ιδεολογίας στη Νότια Κορέα». Η εμπειρική ιστορία του συμπεριφοράς του πλήθους στον ύστερο 20<sup>ο</sup> αιώνα —όπως φαίνεται ξεκάθαρα στην περίπτωση της Γκουανγκτζού— απαιτεί μια επανεκτίμηση των δεδομένων κατηγοριοποιήσεων του πλήθους (μέσω των οποίων αυτό ειλαμβάνεται σαν συναισθηματικά παρηκμασμένο), καθώς οι άνθρωποι στην Γκουανγκτζού υπήρξαν παθιασμένα ευφρείς και αγαπητικοί.<sup>9</sup> Γράφει ο Τσε: «Δεν ήταν “όχλος” ή δειλοί άνθρωποι, που βασιζόνταν στην αριθμητική τους δύναμη. Η απόλυτη κοινότητα φτιάχτηκε μόνο από αγάπη... Στη δυτική φιλοσοφία, η λογική βρίσκεται μόνο στα μεμονωμένα άτομα. Όμως η εξέγερση της Γκουανγκτζού δείχνει ότι τα ανθρώπινα όντα που έχουν συνειδητοποιήσει ότι αποτελούν μέλη μιας κοινότητας, μπορούν και με αυτόν τον τρόπο να φτάσουν στη λογική. Η λογική αποτελεί ικανότητα και της κοινότητας, όχι μόνο των ατόμων».<sup>10</sup>

Οι συνδετικοί κρίκοι ανάμεσα στα κινήματα βίας παντού στον κόσμο, συχνά σφυρηλατούνται από κοινού στα αναριθμητά καμίνια αυτών που μπορεί να μοιάζουν διαφορετικοί αγώνες. Τη δεκαετία του 1970 οι Μητροπολιτικοί Ινδιάνοι, η πιο θαυμαστική από τις δεκάδες αυτόνομες ομάδες που συγυροτούσαν την ιταλική Αυτονομία, υιοθέτησαν παρόμοιες συμπεριφορές με τους αμερικανούς Γίπες και τους Μαύρους Πάνθηρες, τους ολλανδούς Πρόβος και τους κομμουνάρους της Κριστιάνια.<sup>11</sup> Δεν υπήρξε οργανωμένη επικοινωνία μεταξύ αυτών των κοινοτήτων αγώνα, αλλά ήταν μάλλον η διαίσθηση και

---

<sup>9</sup> Βλ. George Katsiaficas, «Remembering the Kwangiu Uprising» στο *South Korean Democracy: Legacy of the Kwangiu Uprising*, επ. George Katsiaficas και Na Kahn-Chae, Routledge, Λονδίνο, 2006, σ. 1-23.

<sup>10</sup> Choi οπ.π., σ.134.

<sup>11</sup> Βλ. Mary Anne Stanisewsky, Dara Greenwald και Josh McPhee, επιμ., *Spins of Change*, AK Press, Όκλαντ, 2010.



ο κοινός νους που οδήγησαν φυσικά τις καρδιές των ανθρώπων στην εξαγωγή των ίδιων συμπερασμάτων.<sup>12</sup>

Η έννοια της διάδοσης –αυτό που ο Σάμιουελ Χάντιγκτον αποκαλεί «χιονοστιβάδα»– μπορεί να μας βοηθήσει να ανιχνεύσουμε πώς το ένα κίνημα προκαλεί το άλλο.<sup>13</sup> Η χιονοστιβάδα είναι η μεταμοντέρνα εκδοχή της «θεωρίας του ντόμινο» που ενέπνευσε τον αμερικανικό αντικομμουνισμό τη δεκαετία του 1950. Βασισμένη στην υπόθεση ότι υπάρχει ένα μοναδικό σημείο αφετηρίας των εξεγέρσεων, αυτή η έννοια εξέφρασε τους παρανοϊκούς φόβους ενός κέντρου άσκησης του κοινωνικού ελέγχου, που θεωρούσε ότι ήταν περικυκλωμένο από εχθρούς, και όχι τη φοβερή χαρά για την ταυτόχρονη εμφάνιση των αγώνων για την ελευθερία. Καθώς ο Χάντιγκτον ήταν δίπλα στους διαμορφωτές της πολιτικής της Ουάσινγκτον, οι ιδεολογικές προκαταλήψεις του δεν τον άφησαν να δει την πολυκεντρική εμφάνιση των κινήμάτων βάσης. Η απόσταση ανάμεσα στη θεωρία του και τους αξιωματούχους που ήταν επιφορτισμένοι με την επιβολή του νόμου δεν ήταν μεγάλη. Καθώς το αμερικανικό κίνημα για τα πολιτικά δικαιώματα επιτάχυνε το βήμα του τη δεκαετία του 1960, οι σερίφηδες και η αστυνομία συνεχώς κατηγορούσαν τον Μάρτιν Λούθερ Κινγκ ή τον Μάλκολμ Χ για τα προβλήματα που αντιμετώπιζαν στις πόλεις τους, ενώ οι διοικήσεις των πανεπιστημίων επέμεναν συχνά να υποστηρίζουν ότι «εξωτερικοί αγριόταυροι» ήταν αυτοί που προκαλούσαν τις διαμαρτυρίες στις σχολές.

Αυτό που ο Χάντιγκτον αποκαλεί χιονοστιβάδα, έχει περιγραφεί από άλλους –ακόμη και από προοδευτικούς πανεπιστημιακούς σε ότι η Μπάρμπαρα Επστάιν έχει αποκαλέσει

---

<sup>12</sup> Σύγχρινα με την αρνητική εκτίμηση του Habermas, στο Jürgen Habermas, *Toward a Rational Society: Student Power, Science and Politics*, μτφ. Jeremy J. Shapiro, Beacon Press, Βοστώνη, σ.35-36.

<sup>13</sup> Samuel Huntington, *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*, University of Oklahoma Press, Νόρμαν, 1996, σ.46.

«βιομηχανία των κοινωνικών κινήματων»— μέσα από όρους όπως επίδραση της διαδήλωσης, διάδοση, άμιλλα, φαινόμενο ντόπινο και μόλυνση. Ο μεγάλος αριθμός ονομασιών είναι μια ένδειξη για την πρόσφατη ανάδειξη αυτού του φαινομένου ως μια σημαντική μεταβλητή. Η έννοια της διάδοσης και η ιδέα του Μαριουζέ για την κυκλοφορία των αγώνων είναι πολύτιμες γιατί δείχνουν ότι οι αγώνες αλληλεπιδρούν μεταξύ τους. Αφήνοντας στην άκρη διαφορές ως προς τις αξίες που ενυπάρχουν σε κατηγοριοποιήσεις όπως η «μόλυνση», που παραπέμπουν σε ασθένειες, αλλά και τους κάπως υποτιμητικούς όρους όπως «διάδοση» και «επίδραση της διαδήλωσης», όλες αυτές οι ονομασίες έχουν ένα μοναδικό, εξωτερικό σημείο προέλευσης. Καμιά από αυτές τις έννοιες δεν κατανοεί την ταυτόχρονη εμφάνιση εξεγέρσεων με πρωταγωνιστές διαφορετικούς ανθρώπους, που μπορεί να έχουν ακόμη και διαφορετικές κουλτούρες. Δεν πρόκειται απλώς για μια αλυσιδωτή αντίδραση, ούτε το ότι το Α προκαλεί το Β, που με τη σειρά του προκαλεί το Γ. Τα συμβάντα ξεσπούν ταυτόχρονα σε πολλά σημεία και αλληλοτροφοδοτούνται. Προκαλούν πολλαπλά επαναλαμβανόμενες αντιδράσεις. Για να το βάλουμε με όρους μαθηματικής ανάλυσης, μπορούμε να πούμε ότι οι έννοιες της διάδοσης και της κυκλοφορίας των αγώνων περιγράφουν τη διαδικασία της γεωμετρικής ανάπτυξης ενός κινήματος, ενώ έννοια της επίδρασης του έρωτα περιγράφει την ίδια ανάπτυξη με όρους λογισμού.<sup>14</sup>

Ενώ η επίδραση ενός συμβάντος σε ένα άλλο είναι το δίχως άλλο ουσιώδες, το να κατανοούμε τα κινήματα σαν εξωτερικό φαινόμενο —όπως μια σύγκρουση των κοριών στο μπόουλινγκ— σημαίνει ότι χάνουμε κάτι το ουσιώδες σε σχέση με την εσωτερική τους λογική και νόημα. Η ταυτόχρονη εμφάνιση και η αλληλοτροφοδότηση των εξεγέρσεων προσφέρει μια

---

<sup>14</sup> Εξέφρασα για πρώτη φορά αυτή την ιδέα στο George Katsiaficas, interviewed by AK Thompson, «Remembering May '68: An Interview with George Katsiaficas», «Upping the Anti» 6, Απρίλης 2008.



εναλλακτική κατανόηση, ενυπάρχουσα στην έννοια της «επίδρασης του έρωτα». Αντί για μια μάλλον ιδιαίτερη, μονοκλωνική διαδικασία διαμαρτυρίας, η επίδραση του έρωτα παραπέμπει σε έναν τρόπο κατανόησης της πολυκεντρικής –και στην πραγματικότητα αποκεντρωμένης– πηγής της δράσης των κινήματων. Για τον Χάντιγκτον, η ταυτοχρονία είναι «αδύνατη» και πρέπει να αποκλειστεί προαιαταβολικά.<sup>15</sup>

Σε μια σειρά αγώνες στη Γαλλία, οι ακτιβιστές ανέπτυξαν μια παρόμοια έννοια με την επίδραση του έρωτα: «Τα επαναστατικά κινήματα δεν διαχέονται μέσω της μόλυνσης αλλά μέσω της *αντήχησης*... Μια εξέγερση δεν είναι μια επιδημία πανούκλας ή μια φωτιά στο δάσος –μια γραμμική διαδικασία που πάει από το ένα μέρος στο άλλο μετά την αρχική σπίθα. Μάλλον παίρνει τη μορφή μιας μουσικής της οποίας τα βασικά μοτίβα, αν και διάσπαρτα στον χρόνο και τον χώρο, κατορθώνουν να επιβάλλουν τον ρυθμό των δονήσεων της, με ολοένα και μεγαλύτερη ένταση».<sup>16</sup> Σε πολλά μέρη, ο ακτιβισμός της βάσης κατέστησε δυνατές «ανακαλύψεις» του ίδιου φαινομένου με μια ταυτοχρονία και αυτονομία που έρχονται σε αντίθεση με την «επιστημονική» κατανόηση.

Πολύ πριν τα social media, ταυτόχρονες καινοτομίες ως προς την τακτική εμφανίστηκαν σε διαφορετικά μέρη. Για να δώσουμε ένα απλό παράδειγμα, τον Μάη του 1970, μετά την εισβολή των Ηνωμένων Πολιτειών στην Καμπότζη και τη δολοφονία φοιτητών στις ίδιες τους τις πανεπιστημιούπολεις, ακτιβιστές σε όλη τη χώρα μπλόκαραν ταυτόχρονα τους μεγάλους αυτοκινητόδρομους της χώρας. Δεν υπήρχε μια κεντρική οργάνωση που κατεύθυνε τους ανθρώπους να κάνουν κάτι τέτοιο. Οι άνθρωποι δεν έλκισαν τους αυτοκινητόδρομους απλώς επειδή άκουσαν ότι κάπου αλλού στη χώρα κάποιοι άνθρωποι έκαναν κάτι παρόμοιο, αλλά επειδή θεώρησαν ότι

---

<sup>15</sup> Huntington, οπ.π., σ.33.

<sup>16</sup> The Invisible Committee, *The Coming Insurrection*, Semiotexte, Λος Άντζελες, 2009, σ.12-13.

έπρεπε να κάνουν κάτι αποτελεσματικό προκειμένου να σταματήσει μια κοινωνία να καταστρέφει καθημερινά εκατοντάδες ζωές στο Βιετνάμ. Χωρίς άμεσες γραμμές επικοινωνίας, αντιβιστές στη Δυτική Ακτή έφραζαν τον Route 5, ενώ, την ίδια στιγμή, αντιβιστές σε άλλα μέρη της χώρας σταμάτησαν την κυκλοφορία σε διάφορους δρόμους. Οι τακτικές μπορεί να κινούνται γραμμικά από το σημείο Α στο σημείο Β μέσω μιας διαδικασίας διάδοσης, όμως δεν μπορούμε να αγνοήσουμε το γεγονός ότι καινοτομίες ως προς την τακτική μπορούν επίσης να υπάρξουν ταυτόχρονα.

### **Ο Καρλ Γιουνγκ και η συγχρονικότητα**

Πώς μπορούμε να κατανοήσουμε την ταυτόχρονη εμφάνιση των αγώνων για την ελευθερία σε πολλά διαφορετικά μέρη; Μια διαδρομή εξερευνήθηκε από τον Καρλ Γιούνγκ, για τον οποίο η συγχρονικότητα είναι τόσο «αφηρημένη» και «μη αντιπροσωπεύσιμη», ώστε φτάνει να επιμένει πως πρέπει να εγκαταλείψουμε εντελώς την ιδέα ότι η ψυχή συνδέεται με τον εγκέφαλο.<sup>17</sup> Αντιθέτως, μέσω των αρχετύπων, κατάλαβε τον τρόπο με τον οποίο οι ασυνείδητες παρορμήσεις μπορούν να επηρεάσουν τη συνείδηση. Τέτοιες ενστικτώδεις παρορμήσεις υπάρχουν στα βαθύτερα στρώματα του ασυνείδητου, σε αυτό που ο Γιουνγκ αποκαλούσε «φυλογενετικό υπόστρωμα».<sup>18</sup> Λειτουργούν έτσι ώστε να επαναφέρουν στο συνειδητό μας άγνωστες ζωές από ένα μακρινό παρελθόν – από τον κόσμο του κοινοτισμού, στην αυγή της ανθρώπινης ύπαρξης. Για τον Γιουνγκ, «μαζί με τις αναμνήσεις από ένα μακρινό συνειδητό παρελθόν, μπορεί να εμφανιστούν εντελώς νέες σκέψεις και δημιουργικές ιδέες, που δεν τις είχαμε συνειδητοποιήσει ποτέ

---

<sup>17</sup> Carl G. Jung, *Synchronicity: An Acausal Connecting Principle*, Princeton University Press, Πρίνστον, 1973, σ.89.

<sup>18</sup> Carl G. Jung, *The Archetypes and the Collective Unconscious*, μτφ. R.F.C. Hull, vol. 9, μέρος 1 στο *Collected Works of C.G. Jung*, 2<sup>η</sup> έκδοση, Princeton University Press, Πρίνστον, 1969, σ.286.

στο παρελθόν. Αναδύονται από τα σκοτεινά βάθη του εγκέφαλου όπως ένας λωτός και αποτελούν σημαντικό μέρος της υποσυνείδητης ψυχής.<sup>19</sup>

Το ασυνείδητο μπορεί να μην είναι ορθολογικό, όμως σίγουρα μπορεί να είναι πιο εύλογο από την «ορθολογική» σκέψη. Σιεφτείτε την ενστικτώδη αποστροφή που νιώθει ο οποιοσδήποτε απέναντι στην εξοργιστική καταστροφή της Φύσης που προκαλεί η «ορθολογική» εκβιομηχάνιση.<sup>20</sup> Όταν αναδύεται το ασυνείδητο, ρέει προς το συνειδητό – μια ψυχική διαδικασία παρόμοια με αυτό που εγώ κατανοώ ως επίδραση του έρωτα.<sup>21</sup> Ο Γιουνγκ αναφέρεται σε κάτι που «παρεπιδημεί στην ψυχή» κι έχει τη δύναμη να μεταμορφώνει τα πράγματα, ιδιαιτέρως σε στιγμές «μεγάλης έξαρσης, είτε αγάπης είτε μίσους».<sup>22</sup> Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι με την αγάπη εννοούσε τον έρωτα σε όλες του τις μορφές, όχι απλώς το σεξ. Σύμφωνα με τον Γιουνγκ, ο Φρόιντ προσπάθησε να κατανοήσει τις εσωτερικές ερωτικές ανάγκες, που προέρχονται από τα ένστικτά μας, βάσει μόνο αυτής της διάστασης. Ο Φρόιντ προσπάθησε να «συλλάβει τον χωρίς όρια Έρωτα μέσα από μια ωμή ορολογία περί

---

<sup>19</sup> «Approaching the Unconscious», στο *Man and His Symbols*, Dell, Νέα Υόρκη, 1968, σ.25.

<sup>20</sup> Ο Teodros Kiros θεωρεί «τη λογική της καρδιάς» ως αντίδοτο στη σημερινή καιοχρησία του λόγου από τον σύγχρονο πολιτισμό. Βλ. Kiros, *Zara Yakob: Rationality of the Human Heart*, Red Sea Press, Τρέντον, 2005.

<sup>21</sup> Jung, *Synchronicity*, σ.30.

<sup>22</sup> Οπ.π., σ.32. Όπως σημειώνει ο Γιουνγκ, η έννοια απαντάται αρχικά στον Αβιέινα. Τριακόσια χρόνια αργότερα, ο Ibn Khaldun συζητά παρομοίως μορφές γνώσης έξω από τη σφαίρα της ορθολογικής σκέψης. Βλ. George Katsiaficas, «A Personal Perspective on Individual and Group: Comparative Cultural Observations with a Focus on Ibn Khaldun», *Journal of Biosciences* (Indian Academy of Social Sciences) 39, no 1, Μάρτης 2014, σ.1-6.



σεξ».<sup>23</sup> Στην εποχή μας, όπου στη ζωή-κόσμο κυριαρχεί η εμπορευματοποίηση, μπορούμε να αποσπάσουμε τον έρωτα από το άγχος λόγω της πραγματοποίησης του σαν σεξ;

Για τον Μαρκιούζε, ο πολιτικός έρωτας ήταν η «μορφοποίηση στην πλέον μετουσιωμένη μορφή της».<sup>24</sup> Η επίδραση του έρωτα προέρχεται από τη δεξαμενή των ενστικτων, από το συλλογικό ασυνείδητο και είναι μια μορφή μετουσίωσης των ενστικτωδών παρορμήσεων στα ερωτικά κανάλια της ανθρώπινης αλληλεγγύης και της αγάπης για την ελευθερία. Παρά τον συντηρητικό πολιτικό του προσανατολισμό, ο Καρλ Γιουνγκ είδε τους διαδρόμους μέσα από τους οποίους το ένστικτο προχωρεί σε αναγκαίες για την ύπαρξή μας εξεγερτικές πράξεις: «Η ανάπτυξη της κουλτούρας συνίσταται, απ' όσο γνωρίζουμε, στην προοδευτική υποδούλωση των ζώων στους ανθρώπους.<sup>25</sup> Πρόκειται για μια διαδικασία εξημέρωσης η οποία δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί χωρίς να υπάρξει μια εξέγερση από πλευράς της ζωικής φύσης, που διψάει για ελευθερία. Από καιρού εις καιρόν διαπερνάει σαν ένα φρενιτώδες κύμα τις γραμμές των ανθρώπων, τόσο πολύ περιορισμένων μέσα στα όρια της κουλτούρας τους».<sup>26</sup> Για τον Γιουνγκ, αυτές οι εσωτερικά αναγκαίες παρορμήσεις για αλλαγή εκδηλώθηκαν κατά την ευρωπαϊκή Αναγέννηση αλλά και σε άλλες μορφές πολιτισμικής έκφρασης.

---

<sup>23</sup> Carl G. Jung, «The Eros Theory» στο *Two Essays on Analytical Psychology*, μτφ. R.F.C. Hull, vol. 9, μέρος 1 στο *Collected Work of C.G. Jung*, 2<sup>η</sup> έκδοση, Princeton University Press, Πρίνστον, 1969, σ.28.

<sup>24</sup> Herbert Marcuse, *The Aesthetic Dimension: A Critique of Marxist Aesthetics*, Beacon Press, Βοστώνη, 1978, σ.64 [στα ελληνικά, εκδόσεις Νησίδες, 1998].

<sup>25</sup> Σε αυτό το παράθεμα και στο επόμενο, το αρχικό κείμενο χρησιμοποιεί τη λέξη «άνδρας» [man] και «του», ιστορικά επηρεασμένο από μορφές αποκλεισμού του φύλου. Αντικατέστησα το «άνδρας» με το «άνθρωπος» και αντιστοίχως το «στον» με το «στους».

<sup>26</sup> Jung, «The Eros Theory», σ.19.

Υπό συγκεκριμένες συνθήκες, μπορούν να προιαλέσουν κοινωνικές εκρήξεις: «Ο διαχωρισμός από την ενστικτώδη φύση τους, οδηγεί αναπόφευκτα τους εκπολιτισμένους ανθρώπους σε μια σύγκρουση ανάμεσα στο συνειδητό και το ασυνείδητο, το πνεύμα και τη φύση, τη γνώση και την πίστη, σε έναν χωρισμό που γίνεται παθολογικός όταν η συνείδησή τους δεν είναι πλέον σε θέση να βάλει στην άκρη ή να καταπιέσει την ενστικτώδη της πλευρά. Μια συγκέντρωση ατόμων που έχουν περιέλθει σε αυτή την κρίσιμη κατάσταση, δίνει το έναυσμα για τη δημιουργία ενός μαζικού κινήματος».<sup>27</sup>

Η επίδραση του έρωτα βασίζεται στη διαίσθηση, μια μη μετρήσιμη ιδιότητα που μπορεί να κάνει την ταυτοχρονία της αδιαπέραστη από τον κεντρικό κοινωνικό έλεγχο (την αστυνομία), ενώ είναι αδύνατο να επαληθευθεί «επιστημονικά». Για τον Γιουνγκ, τα συγχρονικά φαινόμενα μοιάζουν με κάτι μαγικό και δεν επαληθεύονται στατιστικά.<sup>28</sup> «Σοβαρές συμπτώσεις» δεν μπορούν να εξηγηθούν μέσω της ορθολογικής γνώσης, όμως η ανάκλησή τους προετοιμάζει το έδαφος για την επανάληψή τους στο μέλλον. Όπως το να κρατάει κανείς ένα ημερολόγιο των ονείρων του τον βοηθάει να θυμάται, έτσι η ανάκληση στιγμών της επίδρασης του έρωτα προετοιμάζει το έδαφος για τα επόμενα συμβάντα. Για τον Γιουνγκ το επαναστατικό πνεύμα εμφανίζεται έξω από τη σφαίρα της αισθητηριακής αντίληψης: «Το σήμα κατατεθέν του πνεύματος είναι, πρώτα απ' όλα, η αρχή της αυθόρμητης κίνησης και δραστηριότητας· δεύτερον, η αυθόρμητη ικανότητα της παραγωγής εικόνων ανεξάρτητα από την αισθητηριακή αντίληψη και τρίτον, ο αυτόνομος και κυρίαρχος χειρισμός αυτών των εικόνων».<sup>29</sup>

Όταν ο χρόνος και ο χώρος αλλάζουν δραστηνά σε στιγμές της επίδρασης του έρωτα, ερμηνείες που έχουν να κάνουν με

---

<sup>27</sup> Carl G. Jung, *The Undiscovered Self*, μτφ. R.F.C. Hull, Signer, Νέα Υόρκη, 2006, σ. 79.

<sup>28</sup> Βλ. Jung, *Synchronicity*, σ.95, 103, 106-107.

<sup>29</sup> Jung, *Archetypes*, σ.212.



γραμματικές αντιλήψεις δεν μπορούν να κατανοήσουν αυτό που συμβαίνει. Έτσι, η αιτία της επίδρασης του έρωτα μπορεί να μην είναι δυνατόν να κατανοηθεί στο πλαίσιο της ακαδημαϊκής κοινωνικής επιστήμης. Όπως λέει ο Γιουνγκ για τέτοιες στιγμές: «Είμαι έρωτα γίνω εντελώς ένα με τον κόσμο, είμαι σε τέτοιο βαθμό μέρος του, ώστε έχω ξεχάσει πολύ εύκολα ποιος είμαι πραγματικά. Η “απώλεια του εαυτού” είναι ένας καλός τρόπος για την περιγραφή αυτής της κατάστασης. Όμως αυτός ο εαυτός είναι ολόκληρος ο κόσμος έστω και αν μόνο μία συνείδηση είναι σε θέση να τον δει».<sup>30</sup> Με έναν παρόμοιο τρόπο σκέψης, ο Μαρκιούζε κατανοούσε τον πρωταρχικό ναρκισσισμό ως «κάτι περισσότερο από τον αυτοερωτισμό· αφορά το “περιβάλλον”, ενσωματώνει το ναρκισσιστικό εγώ στον αντικειμενικό κόσμο».<sup>31</sup> Αυτή την κατανόηση την οφείλει στο «ωκεάνιο αίσθημα» για το οποίο μιλάει ο Φρόιντ στο βιβλίο του *Ο Πολιτισμός πηγή δυστυχίας*, δηλαδή στο ότι «ο ναρκισσισμός επιβιώνει όχι απλώς ως συστατικό στοιχείο στην κατάσχευή της πραγματικότητας...». Για τον Φρόιντ, το περιεχόμενο του εγώ είναι «η απεριόριστη επέκταση και ενότητα με το σύμπαν (ωκεάνιο αίσθημα)».<sup>32</sup> Στην αίσθησή μας ότι συγχωνευόμαστε με ολόκληρη την ανθρωπότητα ο χρόνος παύει να υπάρχει, κάτι που μπορεί να μας βοηθήσει να καταλάβουμε γιατί όταν ξεσπούν εξεγέρσεις οικειοποιούνται τόσο συχνά ταυτότητες προηγούμενων κινήματων.

Το «να είσαι ένα με τον κόσμο» σημαίνει να συνδέσαι με εκείνους που βρίσκονται γύρω σου, μια διαδικασία παρόμοια με αυτή στην οποία αναφερόταν ο Γκαετάνο Μόσκα όταν μιλούσε για το ανθρωπινό «ένστικτο» να «βοσκούμε μαζί», το οποίο βρίσκεται πίσω από «τις ηθικές και, ενίοτε, φυσικές συ-

---

<sup>30</sup> Όπ.π., σ.22.

<sup>31</sup> Herbert Marcuse, *Eros and Civilization: A Philosophical Inquiry into Freud*, Beacon Press, Βοστώνη, 1955, σ.168 [στα ελληνικά εκδόσεις Κάλβος, 1981].

<sup>32</sup> Όπ.π.

γκρούσεις».<sup>33</sup> Μια τέτοια έξυπνη ομαδική συμπεριφορά –που περιλαμβάνει τον μη συγκεντρωτικό έλεγχο και δίνει τις κατάλληλες απαντήσεις ανάλογα με τις τοπικές συνθήκες– είναι ήδη παρούσα στα καριμπού, στα πουλιά, στις μέλισσες και στα μυρμήγκια. Η θεωρία του σμήνους μοιάζει η πλέον κατάλληλη προκειμένου να κατανοήσουμε διαμαρτυρίες όπως αυτή στο Σιάτλ το 1999, όταν τα κινητά τηλέφωνα, το δίκτυο και ο κοινός νους των ανθρώπων δημιούργησαν έναν «έξυπνο όχλο» που συναθροίστηκε, διασκορπίστηκε και ξαναμαζεύτηκε «όπως ένα κοπάδι ψαριών».<sup>34</sup>

### Η αισθητική διάσταση του έρωτα

Σπανίως οι αυτοδιορισμένοι θεωρητικοί της εργατικής τάξης μνημονεύουν τις γυναίκες ή τις μειονότητες και μόνο σε σπάνιες περιπτώσεις (όπως έκανε ο Χέρμπερτ Μαρκούζε στο έσχατο βιβλίο του) εξετάζουν την πιθανότητα ελευθερία να σημαίνει απουσία του καταναγκασμού για εργασία.<sup>35</sup> Τη στιγμή κατά την οποία είναι δυνατό τα ανθρώπινα όντα να δουλεύουν είκοσι ώρες την εβδομάδα για είκοσι χρόνια και μετά να απόσυρονται έχοντας αρκετά χρήματα για να ζήσουν αξιοπρεπώς, το κρατικο-καπιταλιστικό σύστημα απαιτεί να δουλεύουμε περισσότερες ώρες και για περισσότερα χρόνια, προκειμένου να συνεχίζουν τη λειτουργία τους οι κυβερνήσεις και οι εταιρείες. Η ειδοχή του κρατικού σοσιαλισμού της Σοβιετικής Ένωσης ήταν κάπως καλύτερη. Πράγματι, η συγκεκριμένη ειδοχή του μαρξισμού, ήθελε να μετατρέψει ολόκληρο τον κόσμο σε εργοστάσιο.

Παρομοίως με τους θεολόγους του Μεσαίωνα που συζητούσαν για το πόσοι άγγελοι μπορούν να χορέψουν στο κεφάλι

---

<sup>33</sup> Gaetano Mosca, *The Ruling Class*, μτφ. Hannah D.Kahn, McGraw-Hill, Νέα Υόρκη, 1939, σ.163.

<sup>34</sup> Περισσότερα για τη θεωρία του σμήνους βλ. Peter Miller, «Swarm Theory: Ants, Bees and Birds Teach Us How to Cope with a Complex World», «National Geographic», Ιούλης 2007, σ.146.

<sup>35</sup> Herbert Marcuse, *Aesthetic Dimension*, σ.28-29.

μιας καρφίτσας, οι ιδεαλιστικές κατηγοριές επιταγές μπορούν να εξηγήσουν τους πολλούς τρόπους με τους οποίους οι αριστεροί αναλύουν τη στρατηγική αξία κατηγοριών του πληθυσμού αλλά και τους μακροπρόθεσμους στόχους τους. Υπάρχει μια προοικατάληψη μεταξύ των επίσημων θεωρητικών του εκδημοκρατισμού υπέρ της μεσαίας τάξης ως οχήματος για αυτόν τον εκδημοκρατισμό, ενώ οι πανεπιστημιακοί μαρξιστές επιμένουν σε τέτοιο απόλυτο βαθμό ότι το κλειδί είναι η εργατική τάξη, ώστε φτάνουν να αποκλείουν από συνέδρια και έντυπα εκείνους που θεωρούν ειτός μιας γραμμής που έχει χαραχτεί στην άμμο.<sup>36</sup> Στον δικό μας κόσμο, όπου η ανθρωπότητα είναι πίσω από την ταυτότητα των κινημάτων που αναδύονται παντού στη γη και η καταστροφή της φύσης πλησιάζει ένα σημείο καμπής, το κλειδί είναι τα είδη. Όμως, για πολλούς μαρξιστές, η «εργατική τάξη» λειτουργεί ως μια συλλογική πατρική φιγούρα, κάτι παγωμένο άπαξ δια παντός ως μία μεταφυσική, οικουμενικά «έγκυρη» αξία.

Η ιστορία των πρόσφατων εξεγέρσεων αποτελεί έναν πλούτο εμπειριών, μέσω του οποίου είναι δυνατή η αξιολόγηση των πολιτικών θέσεων κατηγοριών του πληθυσμού, έτσι ώστε να αποτιμηθεί το ιδιαίτερο ιστορικό νόημα της «τάξης δι' εαυτήν». Τα επαναστατικά υποκείμενα αναδεικνύονται μέσα από συγκεκριμένες πράξεις, όχι μέσα από τους σκοτεινούς υπολογισμούς και τα διαγράμματα των «καναλιτικών μαρξιστών». Όπως είχε πει και ο Μαρκούζε, «η αναζήτηση συγκεκριμένων ιστορικών συντελεστών της επαναστατικής αλλαγής στις καπιταλιστικά αναπτυγμένες χώρες είναι, πράγματι, άνευ νοήματος. Οι επαναστατικές δυνάμεις εμφανίζονται στην ίδια τη διαδικασία της αλλαγής».<sup>37</sup> Ο προλεταριακός δογματισμός της αριστεράς την οδηγεί να παίζει με το πανεπιστημιακό της

---

<sup>36</sup> Ένα πρόσφατο παράδειγμα είναι η άρνηση του πρόεδρου της Αμερικανικής Κοινωνιολογικής Ένωσης Erik Olin Wright το 2011 να εγκρίνει ένα πάνελ για τα αυτόνομα κοινωνικά κινήματα, αφού θεωρεί πως αυτά δεν ανήκουν στην «εργατική τάξη».

<sup>37</sup> Marcuse, *Essay on Liberation*, σ.79.



κουβαδάκι στην άμμο ή την ωθεί να αναζητά τον κάδο απορριμμάτων της ιστορίας προκειμένου να ριζεί μέσα μια ανύπαρκτη «κυρίαρχη τάξη».

Αν οι μαρξιστές χειραγωγούν τις κατηγορίες της παραγωγής και προσπαθούν να μετατρέψουν ολόκληρο τον κόσμο σε εργοστάσιο, ανάγοντας την ανθρωπότητα σε προλεταριάτο, ο φεμινισμός είναι μια ζωτική αντι-δύναμη, που συγκροτεί οργανικά την ανθρώπινη ζωή σε άλλες σφαίρες από αυτή της εργασίας. Όπως μας υπενθυμίζει εύγλωττα ο Μαρκιούζε: «Σε μια ελεύθερη κοινωνία... η ύπαρξη δεν θα καθορίζεται πλέον από μια εργασία αποξενωμένη εφ' όρου ζωής».<sup>38</sup> Αν ο σοβιετικός μαρξισμός μετέτρεψε την τέχνη σε εργαλείο του κράτους, ο Μαρκιούζε μας δείχνει έναν διαφορετικό δρόμο. Σε μια εποχή όπου ο καταναλωτισμός επενδύει στην ήπειρο της Επιθυμίας και τα όπλα της μαζικής καταστροφής διαλύουν τα θεμέλια της Ομορφιάς, η αυτόνομη λογική της τέχνης μπορεί να είναι η σωτηρία μας. Η λύση αυτής της προφανούς αντίφασης βρίσκεται στην κατανόηση του γεγονότος ότι στην τυπική αισθητική της τέχνης εμπεριέχεται μια αλήθεια που μπορεί να μεταμορφώσει την κοινωνία. Για τον Μαρκιούζε «η τέχνη μπορεί να ειφράσει τη ριζοσπαστική της δύναμη μόνο ως τέχνη, με τη δική της γλώσσα και εικόνα... Το απελευθερωτικό “μήνυμα” της τέχνης... είναι σαν να επιμένεις ότι αν και ποτέ δεν θα συμβεί η Δευτέρα Παρουσία, η τέχνη πρέπει να παραμείνει σαν *αποξένωση*... Η τέχνη δεν μπορεί να αντιπροσωπεύει την επανάσταση, μπορεί μόνο να την επικαλεστεί με ένα άλλο μέσο, με μια αισθητική μορφή στην οποία το πολιτικό περιεχόμενο γίνεται μεταπολιτικό, κυβερνώμενο από την εσωτερική αναγκαιότητα της τέχνης».<sup>39</sup>

Η επίκληση μιας τέχνης που θα υπακούει στις επιταγές του πολιτικού αγώνα θα σήμαινε ότι «η φαντασία έχει γίνει πα-

---

<sup>38</sup> Marcuse, *Aesthetic Dimension*, σ.28-29.

<sup>39</sup> Herbert Marcuse, *Counterrevolution and Revolt*, Beacon Press, Βοστώνη, 1972, 103-104 (η έμφαση στο πρωτότυπο) [στα ελληνικά εκδόσεις Παπαζήσης, 1974].

ντελώς λειτουργιστική: υπηρέτρια του εργαλειοκτικού Λόγου».<sup>40</sup> Ιδιαίτερος σε μια εποχή που το σύστημα προσφέρει αγαθά στους ανθρώπους που ζουν και δουλεύουν για να τα καταναλώνουν, ο ρόλος της τέχνης, στην προσπάθειά της να αλλάξει τον κόσμο, μπορεί να είναι αυτός του «Εχθρού του Λαού»,<sup>41</sup>

### Ενεργοποιώντας την επίδραση του έρωτα

Η διαίσθηση και η αυτοοργάνωση των ανθρώπων –και όχι οι επιταγές οποιουδήποτε κόμματος– είναι σε αυξανόμενο βαθμό τα κλειδιά για την εμφάνιση των παγκόσμιων διαμαρτυριών. Ενώ η επιρροή των πολιτικών ηγεσιών που βασιζονται σε αυταρχικά μοντέλα οργάνωσης μειώνεται στα κινήματα που αγαπούν την ελευθερία, η δύναμη του παραδείγματος και της συγχρονικότητας των εξεγέρσεων αυξάνει –ιδιαιτέρως όταν οι κήρυκες τους βρίσκονται ανάμεσα στους φτωχότερους κατοίκους αυτού του κόσμου, που είναι σε θέση να προσφέρει πολλά σε όλους. Ενεργοποιημένη μέσω της δράσης εκατομμυρίων ανθρώπων το 1968, η επίδραση του έρωτα συνεχίζει να αποτελεί ουσιαστικό χαρακτηριστικό του πυρήνα των κινήματων και ως τέτοια, συνιστά ένα όπλο τεράστιας μελλοντικής δυναμικής. Τόσο το κίνημα υπέρ του αφοπλισμού τη δεκαετία του '80 όσο και το κίνημα υπέρ μιας άλλης παγκοσμιοποίησης τη δεκαετία του '90, γνώρισαν περιόδους ενός ταχύτατου διεθνούς πολλαπλασιασμού. Με την εμφάνιση της Αραβικής Άνοιξης και των διαμαρτυριών στο πλαίσιο του κινήματος Occupy Wall Street, τα διεθνικά χαρακτηριστικά αυτών των ξεσπασμάτων έγιναν σε μεγάλο βαθμό ορατά.

Τα παραδείγματα της διάδοσης κινήματων πέρα από τα σύνορα, καθώς περιλαμβάνουν διαδικασίες αμοιβαίας ενίσχυσης και συνέργειας, αποτελούν σημαντικούς προάγγελους μελλοντικών κινητοποιήσεων. Την περίοδο μετά το 1968, καθώς αναπτύχθηκε η δυνατότητα ύπαρξης ενός αποκεντρωμένου διε-

---

<sup>40</sup> Οπ.π., σ.107.

<sup>41</sup> Marcuse, *Aesthetic Dimension*, σ.35.



θνούς συντονισμού, μπορούμε να διακρίνουμε πέντε άλλα επεισόδια της διεθνούς επίδρασης του έρωτα:

1. Το κίνημα υπέρ του αφοπλισμού στις αρχές της δεκαετίας του 1980.

2. Το κύμα των εξεγέρσεων στην Ανατολική Ασία τις δεκαετίες του 1980 και του 1990.

3. Τις εξεγέρσεις ενάντια στα σοβιετικά καθεστώτα στην Ανατολική Ευρώπη από το 1989 μέχρι το 1991.

4. Τα κινήματα της Αραβικής Άνοιξης και του Occupy Wall Street το 2011.

Από τον 2<sup>ο</sup> Παγκόσμιο Πόλεμο και μετά, οι αλληπάλληλες παγκόσμιες εξεγέρσεις παίρνουν ώθηση από τη διεθνή συγχρονιστικότητα, ενώ διευρύνεται και η λαϊκή συμμετοχή σε αυτές. Η νέα γενιά διαμαρτυριών –που ακολουθεί την τροχιά Τσιάπας, Καράνας, Γκουανγκτζού, Βερολίνο, Σηάτλ, 15 Φλεβάρη 2003, Αραβική Άνοιξη– θα υπερικεράσει τα προηγούμενα κύματα, έχοντας μια κατακλυσμαιά παγκόσμια απήχηση. Καθώς οι οικουμενικές τάσεις του παγκοσμίου συστήματος επιβαρύνουν με τις επιπτώσεις τους την καθημερινή ζωή εκατομμυρίων ανθρώπων, η διεθνώς συντονισμένη αμφισβήτηση καθίσταται ολοένα και περισσότερο αναγκαία.

Για να υπάρξει η επίδραση του έρωτα, πρέπει χιλιάδες και στη συνέχεια εκατομμύρια άνθρωποι, που συναποτελούν την κοινωνία των πολιτών, να ενεργοποιηθούν, να αρνηθούν την υπάρχουσα καθημερινή ρουτίνα και να απελευθερωθούν από βαθιά ριζωμένα πλαίσια. Αυτή η διαδικασία δεν συμβαίνει από την απλή βούληση μικρών ομάδων –μολονότι οι μικρές ομάδες μπορεί να βοηθήσουν στο άναμμα της σπίθας της. Χωρίς καμία βοήθεια από οποιονδήποτε, το παγκόσμιο κίνημα οικοδομείται στην κατεύθυνση μιας παρατεταμένης λαϊκής εξέγερσης, που διαπερνά τις περιφερειακές κουλτούρες και αντιπαρατίθεται με τα πλανητικά εμπόδια που μπαίνουν στην ελευθερία των ανθρώπων. Καθώς ο στόχος συγκεκριμενοποιείται, αποκαλύπτεται και ο βαθύτερος πυρήνας του: οι εκατοντάδες εκατομμυριούχοι που αποθησαυρίζουν με απληστία τον συλλογικό πλούτο της ανθρωπότητας, ένας ακόμη μικρότερος

αριθμός γιγαντιαίων παγκόσμιων τραπεζών και επιχειρήσεων, αλλά και τα στρατιωτικοποιημένα κράτη-έθνη, που διαθέτουν όπλα μαζικής καταστροφής. Οι άνθρωποι έχουν συνηθίσει να πιστεύουν ότι χρειάζεται ένα κόμμα της πρωτοπορίας για αυτού του είδους τον συντονισμό, όμως τα πρόσφατα επεισόδια της επίδρασης του έρωτα αποδεικνύουν το αντίθετο. Το πλήθος διαθέτει τη δική του ευφυΐα – μια ευφυΐα της δύναμης της ζωής, της καρδιάς. Η επίδραση του έρωτα δεν είναι μια ευφυΐα του τύπου της καρτεσιανής δυαδικότητας, ωστόσο είναι μια στιγμή ασυνήθιστης λογικότητας.

Ο 20<sup>ος</sup> αιώνας θα μείνει στη μνήμη για τους φρικτούς του πολέμους, την καταστροφή του περιβάλλοντος, τη μαζική πείνα αλλά και τη μεγάλη ευημερία. Θα μείνει επίσης γνωστός ως μια εποχή που το ανθρώπινο ον άρχισε να παλεύει για τον μετασχηματισμό ολόκληρου του παγκόσμιου συστήματος. Οι εξεγέρσεις στα τέλη αυτού του αιώνα δείχνουν την προσπάθεια των ανθρώπων να υπάρξει μια παγκόσμια δικαιοσύνη. Από τα κάτω, εκατομμύρια άνθρωποι παντού στον κόσμο κατά τη διάρκεια των τριών τελευταίων δεκαετιών, έχουν αντιτάξει μια παρατεταμένη λαϊκή εξέγερση στον καπιταλισμό και τον πόλεμο. Χωρίς κανείς να έχει πει στους ανθρώπους να κάνουν κάτι τέτοιο, εκατομμύρια από εμάς στο κίνημα για μια άλλη παγκοσμιοποίηση αντιτάχθηκαν στις συναντήσεις των θεσμών των ελίτ του παγκόσμιου οικονομικού συστήματος – ένας πρακτικός στόχος, του οποίου το οικουμενικό νόημα δείχνει σαφώς τη λαχτάρα των ανθρώπων για ένα νέο παγκόσμιο οικονομικό σύστημα. Καμία κεντρική οργάνωση δεν έχει επέβαλε αυτή την οπτική. Μάλλον εκατομμύρια άνθρωποι την ανέπτυξαν αυτόνομα, μέσα από τη σκέψη και τη δράση τους. Παρομοίως, χωρίς κεντρική οργάνωση, τουλάχιστον τριάντα εκατομμύρια άνθρωποι παντού στον κόσμο κατέβηκαν στο δρόμο στις 15 Φλεβάρη του 2003, προκειμένου να διαμαρτυρηθούν για τον δεύτερο πόλεμο των ΗΠΑ εναντίον του Ιράκ. Καθώς το παγκόσμιο κίνημα αρχίζει να συνειδητοποιεί σε αυξανόμενο βαθμό τη δύναμή του, η στρατηγική και η επιρροή του σαφώς θα επικεντρωθούν ακόμη περισσότερο. Με τη δημιουργική

σύνθεση των αμεσοδημοκρατικών μορφών λήψης των αποφάσεων και της μαχητικής λαϊκής αντίστασης, τα λαϊκά κινήματα θα συνεχίσουν να αναπτύσσονται κατά μήκος των ιστορικών γραμμών που χάραξε το 1968 και οι ασιατικές εξεγέρσεις που το ακολούθησαν: γραμματική της αυτονομίας, «συνειδητός αυθορμητισμός» και επίδραση του έρωτα.

Καθώς κινούμαστε στον 21<sup>ο</sup> αιώνα, η Αραβική Άνοιξη και οι διαμαρτυρίες στο πλαίσιο του Occupy μας δίνουν απτές αποδείξεις για την αυξανόμενη συνειδητοποίηση των καθημερινών ανθρώπων, που κατεβαίνουν στους δρόμους για να αλλάξουν την ιστορία. Το 1968 «ολόκληρος ο κόσμος κοιτούσε». Σήμερα, αυξάνει η εντύπωση ότι ολόκληρος ο κόσμος αφυπνίζεται. Ο τελικός μας στόχος πρέπει να είναι η σφυρηλάτηση διαρκών λαϊκών συνελεύσεων ως μορφών διακυβέρνησης, προκειμένου να διευρυνθούν και να ενισχυθούν οι πολλαπλασιαζόμενες από τα κάτω μορφές μικρών γενικών συνελεύσεων. Προηγούμενα ιστορικά παραδείγματα τέτοιων μορφών διακυβέρνησης μπορούν να βρεθούν στην Παρισινή Κομμούνα το 1871 και στην απόλυτη κοινότητα της Γιουανγκιτζού το 1980<sup>42</sup>.

Κανείς δεν μπορούσε να προβλέψει ότι από την αυτοκτονία ενός υπαίθριου μανάβη σε μια μικρή τυνησιακή πόλη θα ξεκινούσε η Αραβική Άνοιξη. Ούτε ο ίδιος ο Μωχάμεντ Μπουαζίζι δεν θα μπορούσε να φανταστεί ότι η ατομική του πράξη απελπισίας και οργής θα είχε τέτοια απήχηση σε τόσους πολλούς ανθρώπους. Φαίνεται ότι η απουσία ηγεσίας προοκάλει πολύ συχνά την επίδραση του έρωτα. Όπως όταν ερωτεύεται κανείς, η ενεργοποίηση της επίδρασης του έρωτα είναι μια σύνθετη διαδικασία. Μπορούμε να ερωτευτούμε; Μπορούμε να αφευθούμε απλά στον έρωτα; Αν η επίδραση του έρωτα είναι συνεχώς ενεργοποιημένη, μπορούμε να περάσουμε από τη σφαίρα της προϊστορίας σε έναν κόσμο στον οποίο τα αν-

---

<sup>42</sup> Βλ. George Katsiaficas, «Comparing the Paris Commune and the Guangju Uprising», «New Political Science» 25, νο 2 (Ιούνης 2003), σ.261-270.



θρώπινα όντα για πρώτη φορά θα είναι σε θέση να καθορίζουν τα ίδια τον τύπο της κοινωνίας στην οποία επιθυμούν να ζουν. ►

*Αυτό το κείμενο πρωτοδημοσιεύτηκε στην επιθεώρηση «Radical Philosophy Review», 16, no 2, 2013, σ.491-505.*

## ΑΠΟ ΤΟΝ «ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΕΡΩΤΑ» ΤΟΥ ΜΑΡ- ΚΟΥΖΕ ΣΤΗΝ ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΕΡΩΤΑ

**Κ**άπου στο προηγούμενο έργο μου προσπάθησα να αντιπαραβάλλω τη δική μου κατανόηση της επίδρασης του έρωτα με ιδέες όπως η θεωρία της μόλυνσης, η θεωρία της σύγκλισης και η θεωρία του αναδυόμενου κανόνα.<sup>43</sup> Αυτές οι θεωρίες, υποστήριξα, συχνά βασίζονται σε μια αναγωγική αντίληψη της ψυχολογίας της ομάδας και της συλλογικής συμπεριφοράς, προσεγγίζοντας τις αυθόρμητες μαζικές εξεγέρσεις είτε σαν συναισθηματικά άλογες είτε σαν μηχανιστικές και αστόχαστες. Καταλαβαίνω ότι η θεωρία των κοινωνικών κινημάτων, η οποία τώρα πια αποτελεί μια διεπιστημονική απόπειρα σύνδεσης πεδίων όπως η κοινωνιολογία, οι πολιτικές επιστήμες, η μελέτη του άστεως, η γεωγραφία, η επικοινωνία, η ανθρωπολογία κλπ, έχει κάνει μεγάλα άλματα ως προς την κατανόηση της συλλογικής αντίστασης. Όμως το έργο μου ξεκίνησε, και παραμένει και σήμερα ίδιο το κίνητρό του, ως μια προσπάθεια εναλλακτικής κατανόησης της αυθόρμητης αντίστασης, αυτής που συντηρεί και φέρνει στο προσκήνιο μοναδικές ανθρώπινες συμπεριφορές, συνακόλουθες της πολιτικής εξέγερσης. Θεωρώ, εν συντομία, ότι η αυθόρμητη εξέγερση δεν είναι παθολογική, άλογη, συναισθηματικά ανώριμη ή ντετερμινιστικά καθορισμένη. Πράγματι, είχα πιστέψει από τις αρχές της καριέρας μου, και το πιστεύω και σήμερα (ίσως περισσότερο σήμερα με δεδομένη την ανοδική τάση των μαζικών εξεγέρσεων παντού στον κόσμο), ότι η συλλογική και αυθόρμητη αμφισβήτηση και αντιπαράθεση με τις καταπιεστικές συνθήκες, είναι μια συνειδητή έκφραση της έμφυτης επιθυμίας των ανθρώπων για ελευθερία. Ως ελευθερία εννοώ τη διαλεκτική ενότητα αυτών που γενικά ελαμβάνονται ως αντίθετα –την αυτόνομη ατομική ύπαρξη και τη συλλογική αλληλεγγύη. Και είναι αυτή η ενστικτώδης ανάγκη για ελευ-

---

<sup>43</sup> George Katsiaficas, «The Eros Effect», στον προσωπικό ιστότοπο του συγγραφέα, 1989.

θερία που ενεργοποιείται κατά τη διάρκεια των στιγμών της επίδρασης του έρωτα.

Αντιλαμβάνομαι τη μαζική εξέγερση ως τη συλλογική ενσάρκωση αυτού που ο Χέρμπερτ Μαρκιούζε αποκαλούσε «πολιτικός έρωας».<sup>44</sup> Όπως η αυτονομία, την οποία η δυτική φιλοσοφία εκλαμβάνει εν γένει με ατομικιστικούς όρους, και η λιβιδική κινητήρια δύναμη υπάρχει με κοινοτικές μορφές. Σε στιγμές όπου εκατομμύρια άνθρωποι συνδέονται ερωτικο-πολιτικά μεταξύ τους, επιδεικνύοντας αλληλεγγύη και ειρήνη σε αντίθεση με κυρίαρχες αξίες όπως ο σωβινισμός και ο ανταγωνισμός, η αίσθηση της κοινότητας αλλάζει τα ανθρώπινα όντα με βαθύτερους και σε μακροπρόθεσμη βάση τρόπους.

Σε αντιστοιχία με την ύστερη επεξεργασία εκ μέρους του Φρόιντ της θεώρησής του για το ένστικτο, ο Μαρκιούζε υιοθετεί μια έννοια της ανθρώπινης φύσης καθοδηγούμενης τόσο από τον έρωτα όσο και από τον θάνατο. Συνδέοντας τις ατομικιστικές θεωρίες του Φρόιντ με εκείνες του Καρλ Μαρξ, ο Μαρκιούζε προσπάθησε να κατανοήσει πώς η «υλική» πραγματικότητα συμπεριλαμβάνει όχι μόνο τους «αντικειμενικούς» οικονομικούς παράγοντες αλλά και μια διάσταση των υποκειμενικών δυνάμεων, συμπεριλαμβανομένου του ασυνείδητου. Η ανάλυση από τον Μαρκιούζε των ενστικτωδών κινητήριων δυνάμεων, τον οδήγησε να αναπτύξει μια έννοια του έρωτα ως συμμάχου της επαναστατικής διαδικασίας.<sup>45</sup>

Οι φροϋδικές ρίζες του Μαρκιούζε συχνά δίνουν την εντύπωση ότι ο έρωας είναι απλώς ατομικός, όπως, για παράδειγμα,

---

<sup>44</sup> Herbert Marcuse, *The Aesthetic Dimension: A Critique of Marxist Aesthetics*, Beacon Press, Βοστώνη, 1978, σ.64.

<sup>45</sup> Βλέπε για παράδειγμα Herbert Marcuse, *Counterrevolution and Revolt*, Beacon Press, Βοστώνη, 1972. Η άποψη του Μαρκιούζε είναι αντίθετη με αυτή του νεώτερου συναδέλφου του Γιούργκεν Χάμπερμας, ο οποίος θεωρεί το ασυνείδητο ως μια εσωτερική ξένη περιοχή. Βλ. Jürgen Habermas, «On Systematically Distorted Communication», *Inquiry: An Interdisciplinary Journal of Philosophy* 13, no 1-4, 1970, σ.205-218.



όταν γράφει: «Μια ριζική χαρακτηρισολογική δομή στο άτομο είναι, βάσει του Φρόιντ, η υπεροχή στη ζωή του ενστικτού της ζωής έναντι αυτού του θανάτου, η υπεροχή της ερωτικής ενέργειας έναντι των καταστροφικών κινητήριων δυνάμεων».<sup>46</sup> Για τον Μαρκούζε ο έρωσ παραμένει σε μεγάλο βαθμό εξατομικευμένος.<sup>47</sup> Όμως, αναρωτιέμαι, μήπως μπορεί ο έρωσ, όπως και η αυτονομία, να θεωρηθεί ένα συλλογικό φαινόμενο;

Στιγμές της επίδρασης του έρωτα δείχνουν στην κατεύθυνση της ύπαρξης μιας ελεύθερης και έλλογης συλλογικής υποκειμενικότητας. Όταν το κίνημα της Νέας Αριστεράς έφτασε στο αποκορύφωμά του, ο Μαρκούζε είδε σε αυτό την παρουσία του συλλογικού έρωτα: «Αυτό που η δύναμη του Έρωτα είναι σε θέση να κάνει είναι τα ακόλουθα: Να χρησιμεύει στην κινητοποίηση μιας μη κομφορμιστικής ομάδας, ώστε από κοινού με άλλες ομάδες μη σιωπηλών πολιτών, να υπάρξει μια διαμαρτυρία πολύ διαφορετική από τις παραδοσιακές μορφές της ριζοσπαστικής διαμαρτυρίας. Η εμφάνιση σε αυτή τη διαμαρτυρία μιας νέας γλώσσας, μιας νέας συμπεριφοράς αλλά και νέων στοχεύσεων, αποδεικνύει τις ψυχοσωματικές της ρίζες. Αυτό που συμβαίνει είναι μια πολιτικοποίηση της ερωτικής ενέργειας. Αυτό θεωρώ πως αποτελεί το διακριτό χαρακτηριστικό των σημερινών [1979] ριζοσπαστικών κινήματων. Αυτά τα κινήματα δεν έχουν να κάνουν με την ταξική πάλη με την παραδοσιακή έννοια του όρου. Δεν δίνουν έναν αγώνα για την αντικατάσταση μιας εξουσιαστικής δομής με μιαν άλλη. Αυτά τα ριζοσπαστικά κινήματα συνιστούν, μάλλον, υπαρκτικές εξεγέρσεις ενάντια σε μια απαρχαιωμένη αρχή. Είναι εξεγέρσεις που συμβαίνουν με το μυαλό και το σώμα των ίδιων

---

<sup>46</sup> Herbert Marcuse, «Ecology and the Critique of Modern Society», στο *Philosophy, Psychoanalysis and Emancipation: Collected Papers of Herbert Marcuse*, Vol. 5, επιμ. Douglas Kellner και Clayton Pierce, Routledge, Νέα Υόρκη, 2011, σ.206-211.

<sup>47</sup> Για περισσότερα σε σχέση με αυτό βλ. Herbert Marcuse, *Art and Liberation: Collected Papers of Herbert Marcuse*, Vol. 4, επιμ. Douglas Kellner, Routledge, Νέα Υόρκη, 2007, σ.199 και 221.

των ατόμων. Εξεγέρσεις τόσο πνευματικές όσο και ενστικτώδεις. Εξεγέρσεις στις οποίες ολόκληρος ο οργανισμός, η ίδια η ψυχή του ατόμου, πολιτικοποιείται. Εξεγέρσεις του ενστικτού της ζωής ενάντια στην οργανωμένη και κοινωνικοποιημένη καταστροφή».<sup>48</sup>

Όπως πολλοί άλλοι άνθρωποι, ο Μαρκούζε επηρεάστηκε βαθιά από την παγκόσμια αφύπνιση της δεκαετίας του 1960, σε τέτοιο βαθμό μάλιστα, ώστε σε μια νέα εισαγωγή στο *Έρωτας και Πολιτισμός* να γράφει ότι «σήμερα ο αγώνας για τη ζωή, ο αγώνας για τον Έρωτα, είναι ένας πολιτικός αγώνας».<sup>49</sup> Με τον έρωτα, ο Μαρκούζε εννοεί κάτι περισσότερο από την κοινή κατανόησή του ως απλώς σεξ: «Σε αντίθεση με τη σεξουαλικότητα, την «τοπικοποιημένη» εκδήλωση του Έρωτα, η οποία είναι ουσιαστικά “α-κοινωνική” και μάλιστα μέχρι και “αντι-κοινωνική”, ο Έρωτας συμπεριλαμβάνει την “κοινωνικοποίηση”, τη μετουσίωση και την επέκταση της ενστικτώδους στόχευσης όχι μόνο σε σχέση με τον άλλο αλλά και όλους τους άλλους και το κοινό σύμπαν... το ένστικτο αναζητεί την ικανοποίησή του σε κάτι περισσότερο από τις σεξουαλικές σχέσεις ή κάποια αντικείμενα: την αναζητεί στη συνεργασία, στην αγάπη, στη φιλία, στην επιδίωξη της γνώσης, στη δημιουργία ενός απολαυστικού περιβάλλοντος, στο... όμορφο και το καλό –πρόκειται, δηλαδή, για τον μετασχηματισμό του αισθησιακού σε αισθητικό».<sup>50</sup>

---

<sup>48</sup> Herbert Marcuse, «Ecology and the Critique of Modern Society», στο *Philosophy, Psychoanalysis and Emancipation*, σ.212.

<sup>49</sup> Herbert Marcuse, «Political Preface» στο *Eros and Civilization: A Philosophical Inquiry into Freud*, Beacon Press, Βοστώνη, 1966, σ. xxv.

<sup>50</sup> Herbert Marcuse, «Political Revolutions», στο *Towards a Critical Theory of Society: Collected Papers of Herbert Marcuse*, Vol. 2, επιμ. Douglas Kellner, Routledge, Νέα Υόρκη, 2001, σ.121-162. Ο Μαρκούζε ξεκαθαρίζει ως εξής αυτή τη διάκριση: «Έρωτας, διακριτός από τη Σεξουαλικότητα: η σεξουαλικότητα ως μερική κινητήρια δύναμη, λιβιδική ενέργεια περιορισμένη και επικεντρωμένη στις ερωτογενείς ζώνες του σώματος, κυρίως γενετική σεξουαλικότητα. Έρωτας:

Συγκρινόμενες με την εποχή της καταπιεσμένης βιτωριανής σεξουαλικότητας, οι σύγχρονες μορφές σεξουαλικότητας, συμπεριλαμβανομένης της εμφάνισης του φεμινισμού και του LGBT ακτιβισμού, μπορεί να μοιάζουν απελευθερωμένες, όμως η οικειοποίησή τους στο πλαίσιο στρατιωτικοποιημένων κρατών-εθνών, διαστρεβλώνει την πλήρη τους έκφραση. Ο φεμινισμός ερμηνεύεται έτσι ώστε να σημαίνει την παρουσία γυναικών στα πεδία των μαχών των εταιρικών γραφείων αντί την πάλη για την κατάργηση του πολέμου και της ιεραρχίας και ο γάμος μεταξύ ομοφύλων, μολονότι αμφισβητεί την ετερο-κανονικότητα, τείνει στην ομοκανονικότητα. Σε μια κοινωνία βασισμένη στο κέρδος και την εξουσία, ο έρωας υφίσταται μια καταπιεστική απισχναση. Όπως το είχε ήδη αντιληφθεί ο Μαρκούζε: «Αυτό το οποίο συμβαίνει στον έρωτα και στο ένστικτο της ζωής σε αυτή τη νέα κοινωνία, που έχει πετύχει να διανοίξει την ενστικτώδη σφαίρα των ανθρώπων και να διαχειρίζεται μέχρι τις ενστικτώδεις ανάγκες και απολαύσεις τους, είναι μια καταπιεστική απελευθέρωση του Έρωτα».<sup>51</sup>

Ο Μαρκούζε επεσήμανε ότι η απελευθέρωση του έρωτα από την πραγματοποίησή του σαν σεξ, θέτει σε κίνηση μια αντιπαράθεση με την κοινωνία: «Προφανώς, στον μετασχηματισμό

---

λιβιδική ενέργεια, σε αγώνα με την επιθετική ενέργεια, στην αναζήτηση της έντασης, της απόλαυσης και της ενότητας της ζωής και του περιβάλλοντός της: το ένστικτο της ζωής ενάντια στο ένστικτο του θανάτου (Φρόιντ)», Herbert Marcuse, «Marxism and Feminism», στο *The New Left and the 1960's: Collected Papers of Herbert Marcuse*, Vol. 3, επιμ. Douglas Kellner, Routledge, Νέα Υόρκη, 2005, σ.165-172.

<sup>51</sup> Herbert Marcuse, «The Containment of Social Change in Industrial Society», στο *Towards a Critical Theory of Society*, σ.89. Σε αυτό το παράθεμα, το αρχικό κείμενο χρησιμοποιεί τη λέξη «man» [άνδρας και άνθρωπος στα αγγλοσαξονικά, σ.τ.μ.] και τη λέξη «his» [του στα αγγλοσαξονικά, σ.τ.μ.], επηρεασμένο από ιστορικές μορφές αποκλεισμού του φύλου. Αντικατέστησα το «άνδρας» με το «ανθρώπου» και αντιστοίχως το «του» με το «τους».



της σεξουαλικότητας σε Έρωτα, συμβαίνει μια αλλαγή ως προς τον αρχικό αντικειμενικό στόχο, μια πρωταρχικά μη καταπιεστική, απελευθερωτική μετουσίωση. Μακριά από το να καταστρέφει το σύνολο του πολιτισμού, προσπαθεί να κατάρθει την καταστροφική βάση του πολιτισμού. Συνεπώς, αργά ή γρήγορα, θα συγκρουστεί με την παγιωμένη “αρχή της πραγματικότητας”». <sup>52</sup> Στοχεύοντας στο μέλλον, όταν ο έρωτας θα έχει απελευθερωθεί από τα μονοδιάστατα δεσμά του σεξ, ο Μαρκιούζε προβλέπει ότι «η αυθεντική, μη καταπιεστική απίσχναση θα είναι η απελευθέρωση του ερωτικού και όχι μόνο της σεξουαλικής ενέργειας... όταν επικρατήσει μια πραγματικά απελευθερωμένη ενέργεια, θα δούμε να συμβαίνει μια απόκοινωνικοποίηση από την καταπιεστική κοινωνία. Μια αυθεντική απίσχναση σημαίνει ότι η ενστικτώδης ανάγκη για ιδιωτικότητα, για ησυχία, για τρυφερότητα, για αλληλεγγύη, για ειρήνη, θα υπερέχει έναντι των καταστροφικών και ανταγωνιστικών ενστίκτων».<sup>53</sup>

Ο Μαρκιούζε φαντάστηκε μια μακρά διαδικασία τροποποίησης των ενστίκτων ως την αναγκαία συνθήκη για τη δημιουργία μιας ελεύθερης κοινωνίας. Κατανόησε τον μετασχηματισμό του έρωτα ως μέρος μιας μακροπρόθεσμης πολιτισμικής επανάστασης, μια διαδικασία που, όπως πίστευε, απαιτεί μια συνειδητή απόφαση: «Ο αυτομετασχηματισμός της σεξουαλικότητας σε Έρωτα, που θα χαρακτηρίζει τις ανθρώπινες σχέσεις σε μια ελεύθερη κοινωνία, σαφώς και δεν είναι μια “φυσική” διαδικασία».<sup>54</sup> Το αποτέλεσμα αυτού του επαναστατικού μετασχηματισμού θα είναι πως «για πρώτη φορά στην ιστορία θα μπει στην ατζέντα ο αυτοκαθορισμός του ανθρώπου σε

---

<sup>52</sup> Marcuse, «Cultural Revolution», στο *Towards a Critical Theory of Society*, σ.133.

<sup>53</sup> Marcuse, «The Containment of Social Change in Industrial Society», στο *Towards a Critical Theory of Society*, σ.90.

<sup>54</sup> Marcuse, «Cultural Revolution», στο *Towards a Critical Theory of Society*, σ.148.

σχέση με όλες τις σφαίρες και τις διαστάσεις της ζωής του και όχι μόνο σε σχέση με την εργασία». <sup>55</sup> Σε αντίθεση με τις θεωρίες της επανάστασης, που προτείνουν έναν πολιτισμικό μετασχηματισμό μετά την κατάληψη της κρατικής εξουσίας, ο Μαρκούζε λέει ξεκάθαρα ότι η μορφή των αναγκαιών αλλαγών «δεν έχει να κάνει απλώς με την αλλαγή των θεσμών αλλά μάλλον, κι αυτό είναι το πιο σημαντικό, με την ολική αλλαγή των ανθρωπίνων όντων σε σχέση με τη συμπεριφορά, τα ένστικτα, τους στόχους και τις αξίες τους». <sup>56</sup>

Για αιώνες, η ανθρωπότητα προσπάθησε να εξελίξει το είδος. Ο Βούδας και ο Ιησούς, για παράδειγμα, αποικρυστάλλωσαν αμφότεροι ειρηνικές μεθόδους για τον έλεγχο της επιθετικότητας. Αν και απέτυχαν μακροπρόθεσμα να ξεριζώσουν τη σοβινιστική συμπεριφορά από τους «πραγματικούς» πιστούς, ωστόσο έδειξαν στην ανθρωπότητα κάποιες επιθυμητές κατευθύνσεις. Για τον Μαρκζ, η κρίσιμη μεταβλητή για τον ιστορικό μετασχηματισμό του ανθρώπινου είδους σε ένα «είδος-ον» είναι η εργασία. Πιο πρόσφατα, ο Χάμπερμας ελκασμάται την επικοινωνία ως τη διάσταση μιας μακράς διαδικασίας αυτοδιαμόρφωσης του ανθρώπινου είδους. Κατά τη γνώμη μου, η επανάσταση –μια στιγμή ταχείας αλλαγής, όπου η ιστορία εκπληρώνει μέσα σε λίγες μέρες αυτό που φυσιολογικά θα απαιτούσε δεκαετίες– θα πρέπει να θεωρηθεί ως η κεντρική διάσταση για τον μετασχηματισμό του είδους. <sup>57</sup>

---

<sup>55</sup> Marcuse, «The Movement in a New Era of Repression», στο *The New Left and the 1960's*, σ.147.

<sup>56</sup> Marcuse, «Marcuse Defines His New Left Line», στο *The New Left and the 1960's*, σ.147.

<sup>57</sup> Διευρύνοντας απλώς τη λογική της εργασίας σε όλες τις σφαίρες μέσω εννοιών όπως η «κοινωνική εργασία» και το «κοινωνικό εργοστάσιο», αποτυγχάνουμε να εκτιμήσουμε τη διαφορά μεταξύ του να δουλεύεις και του να κάνεις επανάσταση. Η αυτοπαραγωγή του είδους μέσω της εργασίας δεν περιλαμβάνει όλες τις διαστάσεις της απελευθέρωσης. Πράγματι, ο σοβιετικός μαρξισμός, περιορισμένος από την ίδια του την ιδεολογία, προσπάθησε να κάνει ολόκληρο τον

Οι επαναστατικές εξεγέρσεις αποτελούν σημαντικές στιγμές στον μετασχηματισμό των ενστίκτων, μέσω του γαλβανισμού της συνείδησης του είδους. Κατά την διάρκεια των συμβάντων όπου ειδηλώνεται η επίδραση του έρωτα, εμφανίζονται κοινότητες που αρνούνται τους καθημερινούς κανόνες και αξίες. Στο εσωτερικό του κινήματος, οι άλλοι δεν θεωρούνται ανταγωνιστές αλλά αναπόσπαστο τμήμα της ατομικής ευημερίας. Διαμορφώνονται μακροχρόνιες φιλίες και εμφανίζονται νέες αξίες που αμφισβητούν την εμπορευματική κουλτούρα, ενώ επηρεάζουν και τις μελλοντικές γενιές. Ακόμη πιο σημαντικά, το ασυνείδητο μετασχηματίζεται και όπως το αντελήφθη ο Μαρκούζε, η κοινωνικοποίηση του έρωτα «τροποποιεί τόσο το ένστικτο όσο και τους τρόπους ικανοποίησής του».<sup>58</sup> Επιφανειακά μπορεί απλώς «να αλλάζει το πλαίσιο της συζήτησης» (όπως άλλαξε η αντίληψη του 1 και του 99% μετά το κίνημα Occupy Wall Street), όμως ο μετασχηματισμός είναι πολύ βαθύτερος –επηρεάζει τους ανθρώπους σε σχέση με τις προσδοκίες που έχουν για τη ζωή τους, την ανάγκη τους για δικαιοσύνη, αλλά και τα όνειρά τους για το μέλλον.

Τα ερωτικά μας πάθη για ελευθερία και δικαιοσύνη μετουσιώνονται μέσα από τα πολιτικά κινήματα που μας ενώνουν. Αυτά τα πάθη προσιώπουν τόσο από το αίσθημα φροντίδας που τρέφουμε για τον εαυτό μας όσο και από την επέκταση της καλοσύνης απέναντι στους άλλους. Οι δυνάμεις της ζωής που υπάρχουν μέσα μας, μάς φέρνουν πιο κοντά και μας ενδυναμώνουν. Στον βαθμό που εκτιμάμε τους άλλους όταν γίνονται ολοένα και πιο διαφορετικοί, γινόμαστε και εμείς ολοένα και πιο ελεύθεροι.<sup>59</sup> Αυτό το φαινόμενο είναι έμφυτο.

---

κόσμο εργοστάσιο. Ένα πιο πρόσφατο αποτέλεσμα της επέκτασης της κουλτούρας του εμπορεύματος και της μηχανικής σε όλες τις εκφάνσεις της ζωής μας, είναι η αντιμετώπιση των ανθρώπων σαν cyborgs.

<sup>58</sup> Marcuse, «Cultural Revolution», στο *Towards a Critical Theory of Society*, σ.133.



Όπως έχει παρατηρήσει ο Τζέισον Ντελ Γιάντιο, σε τέτοιες στιγμές «τα σώματά μας μπορούν να *υπόσουν* μια συλλογική παρότρυνση προς την κοινωνική αλλαγή... Όλες οι αισθήσεις είναι σε εγρήγορση· εμφανίζονται εναλλακτικά πλαίσια σκέψης· φόβοι και αυτοαμφιβολίες αμβλύνονται· το ρίσκο και το θάρος οξύνονται».<sup>60</sup>

Η έννοια της επίδρασης του έρωτα οφείλει πάρα πολλά στην ιδέα του Μαρκιούζε σχετικά με τον «πολιτικό έρωτα» έτσι όπως αυτή εμφανίζεται στο βιβλίο του *The Aesthetic Dimension*, στο οποίο αποθεώνει «την ιδιότητα της Ομορφιάς ίσως στην πιο ανώτερη μορφή της: τον πολιτικό Έρωτα».<sup>61</sup> Η ενασχόλησή μου με την επίδραση του έρωτα σχετίζεται με το εγχείρημα του πολιτικού έρωτα, αποκαλύπτοντας το πώς εμφανίζεται αυτός στην ιστορία. Η κατανόηση του έρωτα ως συμμάχου στον σε βάθος μετασχηματισμό των ανθρωπίνων αναγκών και ενστίκτων, μας προσφέρει όχι μόνο μια κριτική διορατικότητα σε σχέση με την πολιτισμική επανάσταση, αλλά αναδεικνύει και μια νέα τακτική για την επίτευξη του στρατηγικού αιτήματος για τον μετασχηματισμό του παγκόσμιου συστήματος. Όχι απλώς μια γενική απεργία, μια ένοπλη εξέγερση ή μια μαζική κινητοποίηση, η επίδραση του έρωτα μπορεί να είναι όλα αυτά αλλά και κάτι παραπάνω. Δεν είναι μια πράξη του μυαλού και δεν μπορεί να είναι το αποτέλεσμα απλώς της επιθυμίας ενός «συνειδητοποιημένου στοιχείου» (ή ενός επαναστατικού κόμματος). Αφορά μάλλον τα λαϊκά κινήματα που αγωνίζονται για την υπεράσπιση των δικαιωμάτων, τη στιγμή κατά την οποία οι καθημερινοί άνθρωποι παίρνουν την ιστορία στα χέρια τους. Η έννοια της επίδρασης του έρωτα είναι ένα

---

<sup>59</sup> Σχετικά με αυτό το θέμα βλ. Α. Bronson Feldman, *The Unconscious in History*, Philosophical Library, Νέα Υόρκη 1959, σ.217.

<sup>60</sup> Jason Del Gandio, «Extending the Eros Effect: Sentience, Reality and Emanation», *New Political Science* 36, no 2 (2014), σ.139.

<sup>61</sup> Marcuse, *The Aesthetic Dimension*, σ.64.

μέσο διάσωσης της επαναστατικής αξίας του αυθορμητισμού, μια παρότρυνση για την επανεκτίμηση του ασυνείδητου ως συμμάχου στον αγώνα για τον κοινωνικό μετασχηματισμό.

### **Αναπτύσσοντας την επίδραση του έρωτα**

Καθώς κατέγραφα τα συμπεράσματα χρόνων έρευνας του παγκόσμιου κινήματος του 1968, είπα το δικό μου εύρημα ανακαλύπτοντας την επίδραση του έρωτα. Καθώς προσπαθούσα να χαράξω ένα πλαίσιο για την εμφάνιση των εξεγέρσεων παντού στον κόσμο, μέσα από τα δεδομένα μου ξεπετάχτηκε η συγχρονικότητα των διεθνών εξεγέρσεων. Κατάλαβα ξαφνικά το πώς οι εξεγέρσεις παντού στον κόσμο συνδέονταν, με έναν ιδιαίτερο τρόπο, με αναταραχές που συνέβαιναν σε μέρη απομακρυσμένα μεταξύ τους. Τον Μάη του 1968, για παράδειγμα, όταν στη Γαλλία μια φοιτητική εξέγερση οδήγησε σε μια γενική απεργία εννέα εκατομμυρίων εργατών, υπήρξαν σημαντικές διαδηλώσεις αλληλεγγύης στην Πόλη του Μεξικού, στο Βερολίνο, στο Τόκιο, στο Μπουένος Άιρες, στο Μπέργκλεϊ και το Βελιγράδι. Φοιτητές και εργάτες τόσο στην Ισπανία όσο και στην Ουρουγουάη, προσπάθησαν να κάνουν τις δικές τους γενικές απεργίες. Στο Πεκίνο, μισό εκατομμύριο ερυθροφρουροί διαδήλωσαν σε ένδειξη αλληλεγγύης στους γάλλους απεργούς. Μαζικές φοιτητικές απεργίες στην Ιταλία οδήγησαν τον πρωθυπουργό Άλντο Μόρο και το υπουργικό του συμβούλιο σε παραίτηση. Η Γερμανία γνώρισε τη χειρότερη πολιτική της κρίση μετά τον 2<sup>ο</sup> Παγκόσμιο Πόλεμο. Και μια φοιτητική απεργία στο πανεπιστήμιο του Ντακάρ, στη Σενεγάλη, οδήγησε σε μια γενική εργατική απεργία.<sup>62</sup> Είναι ξεκάθαρο ότι αυτά τα κινήματα σχετίζονταν περισσότερο μεταξύ τους παρά

---

<sup>62</sup> Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με αυτά τα γεγονότα βλ. George Katsiaficas, *The Imagination of the New Left: A Global Analysis of 1968*, South End Press, Βοστώνη, 1987, όπως και George Katsiaficas, *The Subversion of Politics: European Autonomous Social Movements and the Decolonization of Everyday Life*, AK Press, Ουόλαντ, 2006 [στα ελληνικά Εκδόσεις για μια Ελευθεριακή Κουλτούρα, 2007].

με τις πολιτικές ή οικονομικές συνθήκες της κάθε μιας χώρας ξεχωριστά (γιάτι για το οποίο θα πω περισσότερα παρακάτω).

Καθώς προσπαθούσα να καταλάβω το παγκόσμιο κίνημα του 1968, δεν μπόρεσα να βρω μια θεωρία που θα εξηγούσε ικανοποιητικά τόσο την παγκόσμια ταυτοχρονία των εξεγέρσεων όσο και τη σχέση μεταξύ τους. Η ηρωική αντίσταση του βιετναμέζικου λαού ήταν, βεβαίως, η βασική πηγή έμπνευσης του παγκόσμιου κινήματος, αλλά ένα πλήθος άλλων σοβαρών εστιών αντίστασης συνδέθηκαν μεταξύ τους με πολύ ιδιαίτερους τρόπους –από το αμερικανικό κίνημα πολιτικών δικαιωμάτων και την εμφάνιση του Κόμματος των Μαύρων Πανθήρων μέχρι τους Τουπαμάρος στην Ουρουγουάη, την αδόκητη αφοσίωση του Τσε, το κίνημα των ιθαγενών αμερικανών, των Τσικάνος και των Αβοριγίνων της Αυστραλίας, αλλά και από την εμφάνιση των κινήματων για την απελευθέρωση της γυναίκας και των γκέι. Κάτι περισσότερο από άθροισμα ξεχωριστών στάσεων, το παγκόσμιο κίνημα συγκρότησε μια νέα μορφή ζωής –μια πλανητική συνείδηση-εν-δράσει, μια παγκόσμια κουλτούρα αντίστασης. Οι βασικοί δεσμοί των κινήματων ήταν τη αγάπη και η αλληλεγγύη, μια ενστικτώδης αίσθηση ότι στους αγώνες είμαστε όλοι μαζί και πως αυτό που χρειάζεται είναι μια αλλαγή του πολιτισμού παγκοσμίως.

Μετά τον 2<sup>ο</sup> Παγκόσμιο Πόλεμο, η αυξανόμενη ανησυχία της ανθρωπότητας για τις ίδιες της τις δυνατότητες αλλά και τις στρατηγικές της ικανότητες εκδηλώθηκε με μια ξαφνική και ταυτόχρονη αμφισβήτηση της εξουσίας από εκατοντάδες χιλιάδες ανθρώπους. Κατά τη διάρκεια των στιγμών της επίδρασης του έρωτα, τα οικουμενικά συμφέροντα των ανθρώπων αναδεικνύονται την ίδια στιγμή που οι κυρίαρχες αξίες της κοινωνίας (ο σωβινισμός, η ιεραρχία και η κυριαρχία) τίθενται υπό άρνηση. Όπως τόσο ωραία το έχει πει ο Μαρκούζε, οι άνθρωποι έχουν μια ενστικτώδη ανάγκη για ελευθερία την οποία αντιλαμβανόμαστε διαισθητικά, και είναι αυτή η ενστικτώδης ανάγκη που μετουσιώνεται σε συλλογικό φαινόμενο στις στιγ-



μές της επίδρασης του έρωτα.<sup>63</sup> Στα χαρακτηριστικά της επίδρασης του έρωτα συμπεριλαμβάνονται η ξαφνική και συγχρονική εμφάνιση εκατοντάδων χιλιάδων ανθρώπων, που καταλαμβάνουν τον δημόσιο χώρο· η ταυτόχρονη εμφάνιση εξεγέρσεων σε πολλά διαφορετικά μέρη· η ταύτιση μεταξύ τους εκατοντάδων χιλιάδων ανθρώπων· η κοινή τους πίστη σε νέες αξίες· και η αναστολή λογικών της καθημερινής ρουτίνας όπως οι ανταγωνιστικές επιχειρηματικές πρακτικές, η εγκληματική συμπεριφορά και η πλεονεξία. Το ένστικτο των ανθρώπων και η αυτοοργάνωση —κι όχι οι επιταγές οποιουδήποτε κόμματος— είναι τα κλειδιά για την εμφάνιση τέτοιων στιγμών. Ενεργοποιημένη το 1968 μέσω της δράσης εκατομμυρίων ανθρώπων, η επίδραση του έρωτα συνεχίζει να χαρακτηρίζει τις παγκόσμιες εξεγέρσεις και να έχει μια τεράστια μελλοντική δυναμική.

Ο μετασχηματισμός του ενστίκτου, των αξιών και της συνείδησης των ανθρώπων μπορεί δικαίως να θεωρηθεί ως ο πιο σημαντικός λόγος που η Νέα Αριστερά υπήρξε «παγκοσμίως ιστορική». Μετά την εξέγερση του 1968, το γυναικείο κίνημα βρέθηκε στην πρώτη γραμμή της εκστρατείας υπέρ των ειρνώσεων και υπέρ της Τροποποίησης Περί Ίσων δικαιωμάτων, ενώ και το κίνημα των γκέι άνθισε παγκοσμίως· το απαρχαίνι απομονώθηκε παντού στον κόσμο· εμφανίστηκε ένα παγκόσμιο κίνημα υπέρ του αφοπλισμού· αμφισβητήθηκε σαφώς η άμεση αμερικανική στρατιωτική επέμβαση στην Κεντρική Αμερική· ξέσπασε μια σειρά παρατεταμένων απεργιών και έντονων εργατικών συγκρούσεων· μαζικά κινήματα ενάντια στην πυρηνική ενέργεια σαμάτησαν την κατασκευή νέων εργοστασίων στις Ηνωμένες Πολιτείες και τη Γερμανία· ενώ συγκροτήθηκαν εκατοντάδες κολεκτίβες ελεγχόμενες από τους ίδιους τους εργάτες τους, όπως και διάφοροι εναλλακτικοί Θεσμοί.

---

<sup>63</sup> Για τη διατύπωση από τον Μαρκούζε της «βιολογικής βάσης» της ελευθερίας, βλ. Herbert Marcuse, *An Essay on Liberation*, Beacon Press, Βοστώνη, 1969.



### Ο αποικισμός του ασυνείδητου από τον καπιταλισμό

Την ίδια στιγμή που μετά το 1968 εμφανίστηκαν τα παγκόσμια επαναστατικά ιδανικά, το σύστημα προέβη σε σημαντικές προσαρμογές. Τόσο νωρίς όσο το 1973, ο Τζον Ντ. Ροκφέλερ, στο βιβλίο του *The Second American Revolution: Some Personal Observations*, προεικόνισε τις μεγάλες περιοχές δημοσίων δαπανών όπως και τα τεράστια κέρδη του χρηματιστικού κεφαλαίου, κάτι που σήμερα γνωρίζουμε ως νεοφιλελευθερισμό.<sup>64</sup>

Ο νεοφιλελευθερισμός διεισδύει σε σφαίρες της καθημερινής μας ζωής που προηγουμένως ήταν κλειστές στις καπιταλιστικές σχέσεις της αγοράς, ενώ την ίδια στιγμή εντάσσει περιφερειακές καπιταλιστικές περιοχές στην τροχιά των παγκόσμιων εταιρειών. Είτε είναι υψωμένη η αμερικανική, η ιαπωνική, η κινεζική ή η ευρωπαϊκή σημαία, η αμειλικτη επίθεση στο σύνολο του κόσμου μας, απαιτεί να δουλεύουμε περισσότερες εβδομάδες για περισσότερα χρόνια με μικρότερη αμοιβή και λιγότερα οφέλη. Για κάποια δισεκατομμύρια από εμάς, ο καταναγκασμός στη δουλειά σημαίνει ότι «ζεις για να δουλεύεις παρά δουλεύεις για να ζεις, μιλάμε δηλαδή για ένα μέσο που έχει γίνει αυτοσκοπός».<sup>65</sup>

Οι γιγάντιες παγκόσμιες εταιρείες συσσωρεύουν σήμερα περισσότερο πλούτο από ποτέ και ολόκληρος ο κόσμος υπόκειται στις παράλογες απαιτήσεις ενός συστήματος που βασίζεται στη διόγκωση του κέρδους. Ακόμη και το ασυνείδητό μας δεν μένει αλώβητο από τη νεοφιλελεύθερη μόλυνση. Ο ελεύθερος χρόνος και η ιδιωτικότητά μας υφίστανται την εισβολή του νεοφιλελεύθερου κράτους και η καθημερινή μας ζωή αποικίζεται σε αυξανόμενο βαθμό από το παγκόσμιο κεφάλαιο μέσω της επιβολής των σχέσεων της αγοράς. Όπως είχε αντιληφθεί ο Μαριούζε: «Το επίτευγμα της μοντέρνας βιομηχανικής κοινωνίας είναι η κοινωνική κατάκτηση του συ-

---

<sup>64</sup> John D. Rockefeller, *The Second American Revolution: Some Personal Observations*, Harper & Row, Νέα Υόρκη, 1973.

<sup>65</sup> Marcuse, «The Ideology of Death», στο *Philosophy, Psychoanalysis and Emancipation*, σ.129.

νόλου της ύπαρξης του ανθρώπου, συμπεριλαμβανομένης της σφαίρας των ενστικτών, του ασυνειδήτου του... Μπορούμε πραγματικά ακόμα να μιλάμε για ασυνείδητο (με την έννοια που ο Φρόντ χρησιμοποιούσε τον όρο) όταν αυτό υπόκειται τόσο εύκολα σε μια κοινωνική διαχείριση –μέσω των τεχνικών της δημοσιότητας, της βιομηχανικής ψυχολογίας ή της επιστήμης των ανθρωπίνων σχέσεων»<sup>66</sup>

Η καταπιεστική απίσχναση της λιμπιντο είναι σήμερα αναγκαία όχι μόνο για την ενίσχυση της αγοράς αλλά και για τον πολιτικό έλεγχο: «Αυτή η κοινωνία... πρέπει να κινητοποιεί σε υπερβολικό βαθμό τα επιθετικά μας ένστικτα προκειμένου να αντισταθμίσει τη ματαιώση που επιβάλλει ο καθημερινός αγώνας για την ύπαρξη. Ο ανθρωπάκος που δουλεύει οκτώ ώρες την ημέρα στο εργοστάσιο, κάνοντας μια απάνθρωπη και αποστειρωμένη δουλειά, βρίσκεται το σαββατοκύριακο μέσα σε μια μηχανή πολύ πιο ισχυρή από τον ίδιο και είναι εκεί που μπορεί να διοχετεύει όλη του την αντικοινωνική επιθετικότητα. Και κάτι τέτοιο είναι απολύτως αναγκαίο. Αν αυτή η επιθετικότητα δεν βρει διέξοδο στην ταχύτητα και την ισχύ του αυτοκινήτου, μπορεί να κατευθυνθεί ενάντια στην κυρίαρχη εξουσία».<sup>67</sup>

Πολλοί παράγοντες στον 21<sup>ο</sup> αιώνα δείχνουν την αυξανόμενη σημασία της δυναμικής του ασυνειδήτου στην κοινωνική συμπεριφορά. Η ανάδυση της μαζικής κοινωνίας –ιδιαιτέρως των ΜΜΕ και, πιο πρόσφατα, των social media– συμβάλλει στη συρρίκνωση του ατομικού εγώ και στη συνακόλουθη επέκταση του κοινωνικού υπερεγώ στη δομή της προσωπικότητας των ανθρώπων. Με την άμβλυνση του ελέγχου του ατομικού εγώ σε σχέση με την ενστικτώδη υποδομή της συμπεριφοράς, οι βαθιά ριζωμένες συναισθηματικές απαντήσεις στην αυξανόμενα διεισδυτική κοινωνική τάξη αποκτούν ακόμη μεγαλύτερη

---

<sup>66</sup> Marcuse, «The Containment of Social Change in Industrial Society», στο *Towards a Critical Theory of Society*, σ.88.

<sup>67</sup> Marcuse, «Marcuse Defines His New Left», στο *The New Left and the 1960's*, σ.109.

σημασία στον καθορισμό της ομαδικής δυναμικής. Η τεράστια παγκόσμια δημοφιλία του Φέισμπουκ είναι μια ένδειξη της υποτίμησης της ατομικής ιδιωτικότητας, της εθελουσίας που επιδεικνύει το εγώ στην κοινωνία. Σήμερα οι άνθρωποι εθελουσίως και ενθουσιωδώς αποκαλύπτουν στη δημόσια σφαίρα τις ιδιωτικές τους υποθέσεις, δημιουργώντας «φίλους» οι οποίοι συχνά είναι άγνωστοι μεταξύ τους. Όπως μας εξηγεί ο Χάρι Χάλπιν, «με το Φέισμπουκ, οι χρήστες παραδίδουν ελεύθερα τα πιο προσωπικά τους δεδομένα στους ανθρώπους της αγοράς, με αντάλλαγμα τη διευκόλυνση της επικοινωνίας με τους φίλους τους. Στο μεταξύ το Φέισμπουκ είναι απλώς το πιο ορατό σημείο ενός πολύ ευρύτερου φαινομένου, που περιλαμβάνει κάθε κλικ στο Δίκτυο».<sup>68</sup>

Η συνεχιζόμενη επιτυχία του συστήματος ως προς τη συσσώρευση μεγαλύτερων κερδών, καταστρέφει ακόμη και τα μεγαλύτερα επιτεύγματά του. Το αυτόνομο άτομο καταστρέφεται από τον μαζικό καταναλωτισμό και την κυβερνητική επιτήρηση· η «δημοκρατία» καθίσταται σε αυξανόμενο βαθμό ολιγαρχική· και η εκπαίδευση –μια εν δυνάμει πηγή χειραφέτησης– μετατρέπεται σε παραγωγή μιας εργατικής δύναμης πρόσφορης στον εταιρικό καπιταλισμό.

Αυτό το τελευταίο σημείο είναι και το πλέον προβληματικό δεδομένης της διαιώνισης, μέσω της εκπαίδευσης, κοινωνικών κανόνων και δομών. Μετά τον 2<sup>ο</sup> Παγκόσμιο Πόλεμο, η σχέση πανεπιστημίου-στρατού διευρύνθηκε σε μεγάλο βαθμό, τοποθετώντας τα πανεπιστήμια στο κέντρο του παγκόσμιου καπιταλιστικού συστήματος. Καθώς ο αριθμός των φοιτητών,

---

<sup>68</sup> Harry Halpin, «The Philosophy of Anonymous: Ontological Politics Without Identity», «Radical Philosophy» 176 (Νοέμβρης-Δεκέμβρης 2012), σ.20. Θα ήθελα να επισημάνω ότι η κριτική μου στα ΜΜΕ και τα social media που παρουσιάζεται εδώ, είναι αναγκαστικά περιορισμένη. Οι ισχυρές δυνάμεις της κοινωνικοποίησης και του ελέγχου που ενυπάρχουν στα ΜΜΕ και τα social media, επιτρέπουν ταυτοχρόνως την ύπαρξη μιας νέας ανοιχτότητας στα σύγχρονα κοινωνικά κινήματα. Πρόκειται, το λιγότερο, για έναν διπλό δεσμό.



των σχολών και των πανεπιστημιακών υπαλλήλων πολλαπλασιάστηκε σε μεγάλο βαθμό, τα πανεπιστήμια μετατράπηκαν από περιφερειακό μέρος κατήχησης των κυρίαρχων ελίτ σε γυμναστήρια προκειμένου να υπάρξουν οι οργανωτικοί άνθρωποι οι οποίοι είναι απαραίτητοι στη διαχείριση της διευρυμένης αναπαραγωγής του κεφαλαίου, μια διαδικασία συνεχώς επιταχυνόμενη μέσω της κατάκτησης νέων εργατών, αγορών και πόρων.

Τα πανεπιστήμια φτιάχτηκαν για την παραγωγή μιας εργατικής δύναμης που θα εξυπηρετεί τις ανάγκες του παγκοσμίου κεφαλαίου, συμπεριλαμβάνοντας προφανώς πανεπιστημιακούς επικεντρωμένους στις κοινωνικές επιστήμες και τη φιλοσοφία. Επιστρατεύτηκαν ψυχολόγοι για να βοηθήσουν στον βασιανισμό ανθρώπων που θεωρήθηκαν εχθροί. Φτιάχτηκε μια γιγαντιαία «βιομηχανία κοινωνικών κινήματων», που απασχολεί δεκάδες χιλιάδες ερευνητές και συγγραφείς παντού στον κόσμο, με την αποστολή να προμηθεύουν στο κέντρο ελέγχου μια συλλογική ευφυΐα που στοχεύει στην καταστολή των εξεγέρσεων. Οι «τρομοκρατικές σπουδές» του Πενταγώνου συμπεριλαμβάνονται στο Ερευνητικό Ινστιτούτο Μινέρβα, μέσω του οποίου πανεπιστήμια (συμπεριλαμβανομένων του Κορνέλ, του Μέριλαντ και της Ουάσιγκτον) ασχολούνται με τη μελέτη των διαφωνούντων πληθυσμών, στοχεύοντας στην τελική εξουδετέρωσή τους. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει η προσπάθειά τους να εξακριβώσουν πότε μια «μόλυνση» μπορεί να φτάσει σε μια «κρίσιμη μάζα» και να απειλήσει την εξουσία.<sup>69</sup>

Η επίδραση του έρωτα, έτσι όπως αναδύεται από το ασυνείδητο, δεν μπορεί να εξακριβωθεί επιστημονικά ή να προσδιοριστεί ολοκληρωτικά εκ των προτέρων. Συμφωνώ ότι υπάρχει ένα επίπεδο προβλεψιμότητας του ασυνείδητου, όπως δείχνουν οι λειτουργίες της διαφήμισης, του μαζικού μάρκετινγκ και των δημοσίων σχέσεων. Οι διαφημιστές μπορούν, για παράδειγμα, να προβλέψουν με κάποια ακρίβεια την ανταπόκρι-

---

<sup>69</sup> Nafeez Ahmed, «Pentagon Preparing for Mass Civil Breakdown», «The Guardian», 12 Ιούνη 2014.

ση των καταναλωτών. Όμως, ένα τέτοιο εγχείρημα δεν υπόκειται στην ακριβεία της επιστήμης, αφού το ασυνείδητο δεν μπορεί ποτέ να χαρτογραφηθεί πλήρως. Το ασυνείδητο είναι πάντοτε ανοιχτό στη μετάθεση, στην παραλλαγή, στην παρέκλιση και στο απροσδόκητο. Είναι τόσο δύσκολο να προβλεφτεί με ακριβεία η εμφάνιση της επίδρασης του έρωτα ώστε το 1984, πέντε χρόνια πριν το ξέσπασμα των εξεγέρσεων στην Ανατολική Ευρώπη, ο συντηρητικός πολιτικός επιστήμονας Σάμιουελ Χάντινγκτον υπέθεσε λανθασμένα ότι «η πιθανότητα για μια δημοκρατική εξέλιξη στην Ανατολική Ευρώπη είναι κατ' ουσίαν μηδενική». Συνέχισε μετά λέγοντας ότι «με λίγες εξαιρέσεις, μπορεί και να έχουμε φτάσει στα όρια της δημοκρατικής εξέλιξης ανά τον κόσμο».<sup>70</sup> Δεν ήταν ο μόνος που προέβη σε αυτή τη λανθασμένη εκτίμηση. Σε έναν μεγάλο τόμο αναφορικά με το μέλλον του εκδημοκρατισμού που δημοσιεύτηκε το 1989 –ακριβώς πριν την κατάρρευση του σοβιετικού καθεστώτος– οι Χουάν Λιντζ, Σέιμουρ Μάρτιν Λίπσεν και Λάρι Ντάιαμοντ (επιφανείς στοχαστές της κυρίαρχης τότε «θεωρίας του εκδημοκρατισμού») δεν συμπεριέλαβαν ούτε μία κομμουνιστική χώρα, αφού «είναι πολύ περιορισμένη σε αυτές η προοπτική για μια μετάβαση στη δημοκρατία».<sup>71</sup> Αυτές οι αποτυχίες πρόβλεψης οφείλονται στην ιδιότροπη φύση του ασυνείδητου, όμως μας βοηθούν να κατάλαβουμε γιατί είναι πρωταρχικής σημασίας η αυθόρμητη, απελευθερωτική δραστηριότητα –ποτέ δεν μπορούμε να είμαι-

---

<sup>70</sup> Samuel Huntington, «Will More Countries Become Democratic?», «Radical Science Quarterly» 99, no 2 (Καλοκαίρι: 1984), σ.217-218. Ανόμη και οπαδοί της επανάστασης όπως ο Λένιν, απέτυχαν να προβλέψουν τις επερχόμενες μαζικές εξεγέρσεις: τον Γενάρη του 1917 ο Λένιν έγραφε: «Εμείς, οι παλιοί, μπορεί να μη δούμε ποτέ τις αποφασιστικές μάχες της επερχόμενης επανάστασης».

<sup>71</sup> Edward Friedman, επιμ., *The Politics of Democratization: Generalizing East Asian Experiences*, Westview Press, Μπόλντεο, 1994, σ.33.

στε σίγουροι πότε θα ξεσπάσει μια εξέγερση, καθιστώντας έτσι δύσκολο για τους θεσμούς της εξουσίας να προβλέψουν και να ελέγξουν μαζικές αφυπνίσεις και δράσεις.

### **Εξηγώντας τις εξεγέρσεις: Αρχούν οι κοινωνικοί και οι οικονομικοί παράγοντες;**

Για δεκαετίες οι κοινωνικοί επιστήμονες προσπαθούν να εντοπίσουν τις ιδιαίτερες μεταβλητές και σχέσεις που θα μπορούσαν να βοηθήσουν στην πρόβλεψη των ξεσπασμάτων των κοινωνικών εξεγέρσεων, ένας άπιαστος στόχος που συνεχίζει να στοιχειώνει τους ερευνητές. Ήδη από το 1937 ο Πιτιρίμ Σορόκιν ανέλυσε χιλιάδες περιπτώσεις «κοινωνικών ταραχών», αναζητώντας μια οικουμενικά ισχύουσα διατύπωση. Προς μεγάλη του έκπληξη, ο Σορόκιν βρήκε «ότι στην πραγματικότητα οι εσωτερικές αναταράξεις και οι οικονομικές διακυμάνσεις κινούνται ανεξάρτητα και ότι οι αιτίες των πολέμων και των επαναστάσεων δεν είναι βασικά οικονομικές».<sup>72</sup>

Ακολουθώντας τα βήματα της εμπειρικής εργασίας του Σορόκιν, επόμενοι ερευνητές συσχέτισαν την παρακμάζουσα και πτωτική οικονομική κατάσταση με τα ακροδεξιά κινήματα. Αποτελεί κλασικό παράδειγμα η εμφάνιση στη Γερμανία του ναζισμού μετά την οικονομική κρίση που ακολούθησε τη λήξη του 1<sup>ου</sup> Παγκοσμίου Πολέμου. Μολονότι συχνά θεωρείται ότι τα προοδευτικά κινήματα είναι αποτέλεσμα των οικονομικών κρίσεων, με κλασικό παράδειγμα την εμφάνιση του κομμουνισμού στις ΗΠΑ τη δεκαετία του '30, δεν ισχύει αναγκαστικά κάτι τέτοιο. Αυτό που μάλλον μοιάζει να ισχύει είναι ότι σε πολλές διαφορετικές εποχές και τόπους, οι περίοδοι παρατεταμένων οικονομικών δυσκολιών και πτώσης στην κλίμακα της κοινωνικής κατάταξης παράγουν ακροδεξιά κοινωνικά κινήματα. Για παράδειγμα, η άνοδος του Κομμουνιστικού Κόμματος στις ΗΠΑ μοιάζει να σχετίζεται περισσότερο με την παγκόσμια ακτινοβολία μορφών όπως ο Στάλιν, ο Χίτλερ και ο

---

<sup>72</sup> Pitrim Sorokin, *Social and Cultural Dynamics, Vol. III: Fluctuations of Social Relationships, War, and Revolution*, American Book Company, Νέκ Υόρκη, 1937, σ.238.



Ρούζβελτ, καθώς όλοι αυτοί είχαν υιοθετήσει τον κρατικό οικονομικό συγκεντρωτισμό, τη στρατιωτικοποίηση και τον ένθερμο πατριωτισμό. Αντιθέτως, απελευθερωτικές επαναστατικές αναταραχές φαίνεται να συμβαίνουν όταν την αυξανόμενη ευημερία και τις προσδοκίες που καλλιεργεί η οικονομική ανάπτυξη, ακολουθεί μια οξεία κρίση. Αυτή την άποψη διατύπωσε αρχικά ο Τζέιμς Νταίηβις, ο οποίος χάραξε την περίφημη «J-καμπύλη» του μετά την έρευνα της αιγυπτιακής επανάστασης του 1952 και των ρωσικών επαναστάσεων στις αρχές του 20<sup>ου</sup> αιώνα.<sup>73</sup>

Παρά αυτά τα ευρήματα, καμία ενδιάμεση θεωρία δεν έγινε κοινά αποδεκτή.<sup>74</sup> Για παράδειγμα, στοιχεία από τα τέλη του 20<sup>ου</sup> αιώνα σχετικά με τις προοδευτικές εξεγέρσεις στην Ασία τα οποία συνέλεξα για το δίτομο έργο μου *Asia's Unknown Uprisings*, δεν επιβεβαιώνουν την υπόθεση του Νταίηβις.<sup>75</sup> Η οικονομική ανάπτυξη ήταν τεράστια στη Νότια Κορέα πριν τη νικηφόρα εξέγερση του Ιούνιου του 1987, καθώς η οικονομία αναπτυσσόταν σταθερά, φτάνοντας σε ένα υγιές 12,4% ποσοστό ανάπτυξης το 1986. Παρομοίως, η παραγωγή της Ταϊλάνδης αυξανόταν 10% κατά μέσο όρο τα δύο χρόνια που προηγήθηκαν της νικηφόρας εξέγερσης τον Μάη του 1992. Όμως, δεν υπήρχαν παρόμοιες οικονομικές συνθήκες τα χρόνια πριν από άλλες ασιατικές εξεγέρσεις. Στην Ινδονησία, τις Φιλιππίνες και την Κίνα, οι οικονομικές κρίσεις –ιδιαιτέρως η ύφεση –προκάλεσαν μεγάλο φόβο μεταξύ των ανθρώπων και συνέβαλαν στην εκδήλωση της αναταραχής. Στις Φιλιππίνες και την Ινδονησία, η *αρνητική* αύξηση του ΑΕΠ συνέβη πριν τις αντίστοιχες εξεγέρσεις, φτάνοντας το -13% κατά τη διάρκεια

---

<sup>73</sup> James C. Davis, «Toward a Theory of Revolution», «American Sociological Review» 27, νο 1 (Φλεβάρης 1962), σ.5-19.

<sup>74</sup> Με το «ενδιάμεση» εννοώ μια μη μεγαλειώδη θεώρηση όπως η ιδέα του Καρλ Μαρξ για την ταξική πάλη.

<sup>75</sup> George Katsiaficas, *Asia's Unknown Uprisings*, 2 τόμοι, PM Press, Οκλαντ 2012 και 2013. Για τα επιχειρήματα που παρουσιάζονται εδώ βλ. ιδιαιτέρως τον δεύτερο τόμο, κεφ. 15.

της κρίσης με το ΔΝΤ στην Ινδονησία το 1997. Πριν από την ανατροπή του Σουχάρτο, πάνω από είκοσι εκατομμύρια πολίτες είδαν το επίπεδο ζωής τους να πέφτει κάτω από το επίπεδο φτώχειας. Στις Φιλιππίνες υπό τον Μάρκος, η οικονομία βάλτωνε για χρόνια πριν την εξέγερση του 1986 που τον έστειλε στην εξορία.

Αν οι οικονομικές κρίσεις οδηγούν σε εξεγέρσεις, θα έπρεπε να δούμε μεγάλες κινητοποιήσεις σε αυτή την περιοχή κατά τη διάρκεια της κρίσης του ΔΝΤ το 1997, όταν οι παγκόσμιοι επενδυτές υπό την καθοδήγηση του Τζωρτζ Σόρος λεηλάτησαν την Ταϊλάνδη και την Κορέα. Όμως η γενική απεργία στην Κορέα ενάντια στον νεοφιλελευθερισμό ξεκίνησε τον Δεκέμβρη του 1996, αργιτά πριν ξεσπάσει η κρίση στην Ταϊλάνδη τον Ιούλη του 1997. Μετά από μια δεκαετία ρωμάλιας ανάπτυξης, η οικονομία της Κορέας κατέρρευσε το 1998, με την εργατική τάξη να μένει ήσυχη επ' ονόματι της διάσωσης του έθνους. Στην Ταϊλάνδη το 1998, όταν πάνω από ένα εκατομμύριο άνθρωποι έπεσαν κάτω από το όριο φτώχειας, η απάντηση των ανθρώπων ήταν μάλλον να σώσουν τον εαυτό τους παρά να κατέβουν στους δρόμους για να διαμαρτυρηθούν.

Οι «θεωρητικοί του εκδημοκρατισμού» έχουν επισημάνει ένα πλέγμα μεταβλητών, θεωρούμενων ως σημαντικών συντελεστών ως προς τη δυνατότητα διατήρησης της δημοκρατίας. Το 1959, ο Σέιμουρ Μάρτιν Λίπσετ έγραψε ένα πρώτο άρθρο, στο οποίο ισχυρίστηκε ότι πρέπει να υπάρχει στη δημοκρατία ένα μεσοαστικό κατώφλι ώστε αυτή να μπορεί να επιβιώσει σε μακροπρόθεσμη βάση.<sup>76</sup> Ο Λίπσετ υπέθεσε ότι υπάρχει μια συσχέτιση ανάμεσα στην οικονομική ανάπτυξη και τη δημοκρατία, υποστηρίζοντας ότι μόλις οι κοινωνίες φτάσουν σε ένα συγκεκριμένο κατώφλι πλούτου, οι πιθανότητες να καταστούν δημοκρατικές είναι κατά πολύ υψηλότερες σε σχέση με τις φτωχότερες κοινωνίες. Διάφοροι θεωρητικοί υιοθέτησαν στη

---

<sup>76</sup> Seymour Martin Lipset, «Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy», «American Political Science Review» 53, νο 1 (Μάρτης 1959), σ.69-105.

συνέχεια τη θεωρία του Λίπσετ, έχοντας ως βάση κάποιες ποσοτικές προβλέψεις που συσχετίζουν το επίπεδο του πλούτου με την πιθανότητα επιβίωσης των δημοκρατικών συστημάτων διακυβέρνησης. Αν και η υπόθεση του Λίπσετ έγινε ευρύτερα αποδεκτή, δεν φαίνεται να ισχύει στην περίπτωση των ασιατικών εξεγέρσεων που συνέβησαν στα τέλη του 20<sup>ου</sup> αιώνα. Τα δεδομένα αποκαλύπτουν μια ευρεία ποικιλία επιπέδων οικονομικής ευημερίας και ακόμη και στο φτωχό Νεπάλ, υπήρξε μια διαδικασία εκδημοκρατισμού σε βάθος χρόνου. Η επιτυχία των εξεγέρσεων δεν φαίνεται να έχει σχέση με τη δημιουργία μιας ευρείας μεγάλης μεσαιας τάξης ή με το κατά κεφαλήν ακαθάριστο εισόδημα.

Αμφότερες οι επιτυχημένες εξεγέρσεις στο Νεπάλ συνέβησαν παρά το χαμηλό επίπεδο της οικονομικής ευημερίας. Μετά την ανατροπή της απόλυτης μοναρχίας το 1990, η πρώτη πράξη της κυβέρνησης μετά την εξέγερση του 2006 ήταν η πλήρης κατάργηση της μοναρχίας. Αν και είναι πολύ νωρίς για να μπορέσουμε να πούμε αν θα συνεχίσει να υπάρχει εκεί δημοκρατία, αυτό το στοιχείο δείχνει ότι ο συσχετισμός ανάμεσα στο επίπεδο ανάπτυξης και τις εξεγέρσεις δεν είναι σήμερα τόσο σημαντικός στην Ασία όπως ήταν στα τέλη του 20<sup>ου</sup> αιώνα. Προφανώς οι εξεγέρσεις δεν προηγούνται της κίνησης του κεφαλαίου, όπως υποστηρίζουν οι οικονομικοί ντετερμινιστές.

Η κυρίαρχη κοινωνική επιστήμη απέτυχε να ανακαλύψει εκείνους τους ισχυρούς συσχετισμούς που θα μπορούσαν να βοηθήσουν το κέντρο ελέγχου ώστε να προλάβει εξεγέρσεις και επαναστάσεις. Η παρατήρηση του Σάμιουελ Χάντινγκτον ότι η αστεακοποίηση είναι ένα προαπαιτούμενο για τον εκδημοκρατισμό, τον οδήγησε να συνιστά «την εξαναγκαστική αστεακοποίηση», μια περιβόητη πολιτική που κατέληξε στη δημιουργία ζωνών ελευθερίας πυρός και στον βομβαρδισμό αγροτικών καλλιιεργειών στο Βιετνάμ, προκειμένου να εξαναγκαστούν οι χωρικοί να πάνε στις πόλεις.<sup>77</sup> Οι ΗΠΑ έριξαν περισσότερες βόμβες στο Βιετνάμ ώστε να δημιουργήσουν τις

---

<sup>77</sup> Samuel Huntington, «The Bases of Accommodation», «Foreign Affairs» 46, no 4 (Ιούλης 1968), σ.642-656.



προϋποθέσεις για δημοκρατία» απ' όσες είχαν ριζίει παντού στον κόσμο κατά τη διάρκεια του 2<sup>ου</sup> Παγκοσμίου Πολέμου, ωστόσο ο βιετναμέζικος εθνικισμός επικράτησε.

Κάποιοι θεωρητικοί πιστεύουν επίσης ότι η ηγεσία της Δύσης στον κόσμο κατά τη βιομηχανική (αλλά και τη «μεταβιομηχανική») εποχή, δείχνει μια ανώτερη μορφή κοινωνικής εξέλιξης που υπάρχει σε αυτή. Η Δύση, έχει λεχθεί, επανέφερε στη ζωή τη «δημοκρατία», που βασίζεται στο αυτόνομο άτομο και την ανοιχτή κοινωνία των πολιτών.<sup>78</sup> Στην Ασία, η διείσδυση τέτοιων «ανώτερων» εθνικών κουλτουρών οδήγησε στη σφαγή εκατομμυρίων ανθρώπων στις Φιλιππίνες, στην Κορέα, στην Ινδονησία, στο Βιετνάμ και αλλού. Η επίδραση της αποικιοποίησης στα κοινωνικά κινήματα δεν μοιάζει να αποτέλεσε έναν σημαντικό παράγοντα ως προς την εμφάνιση του ασιατικού κύματος, καθώς προηγούμενες αποικίες, είτε ολλανδικές (Ινδονησία, Ταϊβάν) είτε μέρη που προηγουμένως ελέγχονταν από τις ΗΠΑ (Φιλιππίνες), την Ιαπωνία (Ταϊβάν, Κορέα) και τη Βρετανία (Νεπάλ, Μπανγκλαντές, Μπούρμα), γνώρισαν ισχυρές εξεγέρσεις υπέρ του εκδημοκρατισμού –

---

<sup>78</sup> Ο Χάντιγκτον εφάρμοσε στην Ασία την ιδέα του Βέμπερ αναφορικά με τον θετικό συσχετισμό μεταξύ καπιταλισμού και προτεσταντικής ηθικής, μέσω μιας ανάλυσης που υποστηρίζει ότι υπάρχει μια αντίστροφη σχέση μεταξύ των κομφουκιανών αξιών και του εκδημοκρατισμού. Αν και η οικονομική ανάπτυξη της Ανατολικής Ασίας έβαλε τέλος σε τέτοιες θεωρήσεις, οι κοινοτιστικές κομφουκιανές αξίες συνέχισαν να γίνονται κατανοητές «ως ο πυρήνας μιας παραδοσιακής κουλτούρας που δεν ευνοεί τη δημοκρατία». Βλ. Liu Jianfrei, «Chinese Democracy and Sino-U.S. Relations», Institute of International Strategic Studies, The Central Party School of the Chinese Communist Party, Σεπτέμβρης 2007, σ.8. Για τον Χάντιγκτον, η κομφουκιανή δημοκρατία ήταν κάτι οξύμωρο, «μια αντίφαση εν τοις όροις». Βλ. Samuel Huntington, *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*, University of Oklahoma Press, Νόρμαν, 1991, σ.307. Ακολουθώντας το παράδειγμά του, ευρωπαϊκοί θεωρητικοί κατανόησαν την έλλειψη «κοινωνίας των πολιτών» αμερικανικού στυλ ως την αιτία για την απουσία δημοκρατίας.

όπως και η Ταϊλάνδη, ένα έθνος που απέφυγε την αποικιακή κυριαρχία. Η αποτυχία των προηγούμενων γαλλικών αποικιών (Βιετνάμ, Καμπότζη και Λάος) να συμμετάσχουν σε αυτό το κύμα των κινημάτων υπέρ του εκδημοκρατισμού, ίσως να οφείλεται περισσότερο στους έντονους αμερικανικούς βομβαρδισμούς κατά τη διάρκεια του πολέμου στην Ινδοκίνα (γεγονός που αποδεικνύει τις κοινωνίες και τις οικονομίες τους) παρά στον προηγούμενο αποικισμό τους από τη Γαλλία. Όμως και εδώ ένα αντίθετο παράδειγμα μπορεί να είναι η Νότια Κορέα, όπου οι άνθρωποι ζήτησαν δημοκρατία και ανέτρεψαν τη δικτατορία του Σινγκιμαν Ρι μόνο επτά χρόνια αφότου η χώρα τους ερημώθηκε από την πολεμική αεροπορία των ΗΠΑ κατά τη διάρκεια του Πολέμου της Κορέας (1950-53).

Αυτή η σύντομη επισκόπηση πιθανών ερμηνειών για το ξέσπασμα των εξεγέρσεων, αποκαλύπτει ότι δεν υπάρχει μια και μόνο ικανοποιητική διάσταση στην οποία να μπορούμε να στηριχτούμε. Αντί να εντοπίζουμε ως πρωταρχική αιτία των εξεγέρσεων τις εσωτερικές οικονομικές και πολιτικές μεταβλητές, μοιάζει να είναι πιο σημαντική η σχέση των εξεγέρσεων μεταξύ τους. Η επίδραση του έρωτα – η σύνδεση δηλαδή των ανθρώπων μεταξύ τους – υπήρξε, για παράδειγμα, η πιο σημαντική μεταβλητή στο ασιατικό κύμα που κράτησε από το 1986 μέχρι το 1992, με το ίδιο να ισχύει στην περίπτωση του 1968 και σε πιο πρόσφατα κύματα. Κάτι τέτοιο υποστηρίζεται έτι περαιτέρω από τις συνεντεύξεις που έκανα με ακτιβιστές που έπαιξαν πρωταγωνιστικό ρόλο στις ασιατικές εξεγέρσεις. Σχεδόν πάντοτε, οι ακτιβιστές μιλούσαν για τη μεγάλη έμπνευση και ενέργεια που διαπερνούσε τα σύνορα και τους έδινε μαθήματα.<sup>79</sup> Καθώς τα ασιατικά κινήματα ξέσπασαν διαδοχικά μέσα σε λίγους μήνες, χωρίς να χρειαστεί να μεσολαβήσει μια μεγάλη χρονική περίοδος μεταξύ τους και καθώς κάτι ανάλογο συνέβη στην Αραβική Άνοιξη το 2011, δεν υπάρχει αμφιβολία

---

<sup>79</sup> Βλ. τη λίστα των συνεντεύξεων στο *Asia's Unknown Uprisings*, Vol. I, «Appendix», σ.421-423.

ότι πρέπει να δοθεί μεγαλύτερη σημασία στην «ουσιαστική ταυτοχρονία» τους.

### **Το μέλλον της επίδρασης του έρωτα**

Αποτιμώντας τις με βάση τον χρόνο, οι άμεσες εξεγέρσεις ίσως να θεωρηθούν και αποτυχημένες. Οι ηγέτες τους μπορεί είτε να σκοτωθούν είτε να φυλακιστούν, υπάρχουν απώλειες και ομάδες που ειφράστηκαν ανοιχτά μπορεί να αδρανοποιηθούν και να σιωπήσουν. Όμως, η ανοιχτή έκφραση παραπόνων και προσδοκιών κατά τη διάρκεια των εξεγέρσεων, ακόμη κι αν περιοριστεί σε βάθος χρόνου, χαλαρώνει τη λαβίδα που χρησιμοποιεί το σύστημα προκειμένου να είναι αυτό το οποίο θα καθορίζει την πολιτική πραγματικότητα. Μετά τις λαϊκές εξεγέρσεις, τα υπάρχοντα κόμματα βλέπουν να μειώνεται η απόδοχή που απολάμβαναν προηγουμένως. Δημιουργούνται μεγάλα πολιτικά κενά τα οποία τα κόμματα είτε θα καλύψουν, προχωρώντας σε αυθεντικές αλλαγές, είτε θα κινδυνεύσουν να καταστούν ασήμαντα. Ενίοτε οι επιπτώσεις συγκεκριμένων εξεγέρσεων, αν και σύντομων ως προς τη χρονική τους διάρκεια, συνεχίζονται για δεκαετίες. Η οριστική εξαφάνιση προηγουμένως νομιμοποιημένων πολιτικών κομμάτων και το ξεπέρασμα κάποιων κανόνων της καθημερινής ζωής μπορεί να συμβεί σιγά σιγά, καθώς οι επιπτώσεις των εξεγέρσεων συνεχίζονται σε βάθος χρόνου.

Σήμερα, συνειδητές και ασυνειδητες δυνάμεις στην παγκόσμια ιστορία κινούνται ταχύτερα από ποτέ. Η προσεκτική διερεύνηση ιδιαίτερων κοινωνικών στρωμάτων που κινητοποιούνται κατά τη διάρκεια κοινωνικών κρίσεων, μπορεί να είναι καλύτερος τρόπος για την κατανόηση των μελλοντικών πολιτικών δυναμικών απ' ότι εκατό τηλεφωνικές δημοσκοπήσεις, που γίνονται σε πιο ήρεμες στιγμές. Άτομα που φαίνεται να συμφωνούν με τη συνήθη πολιτική, συχνά έχουν άλλες σκέψεις στο πίσω μέρος του κεφαλιού τους. Παρά την τρομερή δύναμη των ΜΜΕ, ανεξέλεγκτες παρορμήσεις και σκέψεις παραμένουν εν ενεργεία, ακόμη και όταν δεν εκφράζονται ανοιχτά.



Οι εξεγέρσεις προσδίδουν στην επίδραση του έρωτα άλλη-λουχία και αλληλοενίσχυση. Κατά τη διάρκεια της Αραβικής Άνοιξης το 2011, αυτό το φαινόμενο έγινε απολύτως ορατό. Με τη βοήθεια του Φέισμπουκ, του Γιού Τιούμπ και του κειμένου-μήνυμα, το ένστικτο των ανθρώπων τους ώθησε να συμμετάσχουν στις εξεγέρσεις. Η ένστικτώδης επανεπεξεργασία των αμεσοδημοκρατικών μορφών διακυβέρνησης, εκλεπτυσμένων σε αυξανόμενο βαθμό μέσω των συναντήσεων πρόσωπο με πρόσωπο στο κίνημα Occupy Wall Street, έδειξε την ύπαρξη ενός υψηλού επιπέδου συνείδησης στη δράση των κινήματων που οικοδομήθηκαν πάνω στην κληρονομιά των προπατόρων τους. Την ύπαρξη στιγμών της επίδρασης του έρωτα αποκαλύπτει το ιδιαίτερο περιγράμμα του ξεδιπλώματος της *συλλογικής σοφίας* των παγκόσμιων κινήματων. Η ευφυΐα του συστήματος μπορεί να είναι ορθολογική αλλά δεν είναι *εύλογη*—σε αντίθεση με τη συλλογική μας σοφία, που υποστηρίζει ότι ο καπιταλισμός καταστρέφει τον πλανήτη, το παγκόσμιο σύστημα προκαλεί συστηματικά πολέμους, η πατριαρχική ιεραρχία είναι μία από τις πολλές αυταρχικές διαστάσεις μιας κουλτούρας που πρέπει να μετασχηματιστεί.

Εδώ και πάνω από πενήντα χρόνια τα παγκόσμια κινήματα έχουν, σε μεγάλο βαθμό, εμφανιστεί μέσα από αυθόρμητες, διεθνώς συγχρονισμένες ειρήξεις. Μετά την παγκόσμια έκρηξη του 1968, τουλάχιστον πέντε μεγάλα κύματα παγκοσμίως συγχρονισμένων εξεγέρσεων, μεταμόρφωσαν την παγκόσμια οικονομία και πολιτική.

1. Το κίνημα υπέρ του αφοπλισμού στις αρχές της δεκαετίας του 1980 βοήθησε να μπει ένα τέλος στον Ψυχρό Πόλεμο και να αμβλυθεί η απειλή ενός πυρηνικού ολοκαυτώματος.

2. Το κύμα των ασιατικών εξεγέρσεων από το 1986 έως το 1992 ανέτρεψε οκτώ δικτατορίες σε εννέα χώρες.

3. Οι νικηφόρες εξεγέρσεις ενάντια στις σοβιετικές δικτατορίες στην Ανατολική Ευρώπη (που καταλύτης τους ήταν εν μέρει το ασιατικό κύμα), ξεκινώντας από το 1989.

4. Οι σύνοδοι για μια άλλη παγκοσμιοποίηση που ξεκίνησαν στο Σιάτλ το 1999 και οι αντιπολεμικές κινητοποιήσεις της

15<sup>ης</sup> Φλεβάρη 2003, που γαλβάνισαν τις σύγχρονες διεθνείς διαμαρτυρίες και αποκάλυψαν το παγκόσμιο εύρος της απόρριψης εκ μέρους των ανθρώπων του εταιρικού καπιταλισμού και των στρατιωτικοποιημένων κρατών-εθνών.

5. Η Αραβική Άνοιξη, οι indignados της Ισπανίας και το κίνημα Occupy το 2011, που διέδωσαν τις αντικαπιταλιστικές ιδέες και βάθυναν τις δημοκρατικές παρορμήσεις και ικανότητες των ανθρώπων.

Όπως ποτέ δεν είχε κουραζόταν να επαναλαμβάνει ο Μαρκούζε, το επαναστατικό υποκείμενο εμφανίζεται χειροπιαστά στην ιστορία, έτσι κι εγώ πιστεύω ότι αυτά τα κύματα απότελούν το ιστορικό περίγραμμα των υπό ανάπτυξη υποκειμενικών συντελεστών παντού στον σύγχρονο κόσμο. Όπου κι αν κοιτάξουμε σήμερα, από την πλατεία Ταξίμ στην πλατεία Ταχρίρ και από τους indignados στο Occupy, στο Φέργκισον και στη Βαλτιμόρη, οι άνθρωποι καταλαμβάνουν τον δημόσιο χώρο και είναι εκεί που μιλούν ελεύθερα, αμφισβητούν την κυβερνητική πολιτική και οικοδομούν μορφές οργάνωσης που βασίζονται στην άμεση δημοκρατία. Η παγκόσμια γραμματική της εξέγερσης περιλαμβάνει την απόρριψη του ελέγχου που ασκούν τα πολιτικά κόμματα υπέρ αυτόνομων τρόπων λήψης των αποφάσεων. Αυτές οι τρεις ιδιότητες –αυτονομία, διεθνής αλληλεγγύη και άμεση δημοκρατία– συνδέουν σε παγκόσμιο επίπεδο κινήματα τα οποία φαίνονται εντελώς διαφορετικά. Αυτή η γραμματική της εξέγερσης κινείται κάτω και υπεράνω των ιδιαίτερων αιτημάτων, στόχων και ιδεολογιών των εξεγέρσεων.

Αν και γενικότερα ειλαμβάνεται απλώς ως θεωρητικός, ο Μαρκούζε μίλησε για τη διαλεκτική σχέση που υπάρχει μεταξύ αυθορμητισμού και συνείδησης: «Αλλά ο αυθορμητισμός δεν αρκεί. Είναι επίσης αναγκαίο να έχουμε οργάνωση. Όμως θα πρόκειται για ένα νέο, πολύ ευέλικτο είδος οργάνωσης, που δεν θα επιβάλλει αυστηρές αρχές και θα επιτρέπει την ειδήλωση κινήσεων και πρωτοβουλιών. Μια οργάνωση χωρίς τα “αφεντικά” των παλιών κομμάτων ή των πολιτικών ομάδων. Αυτό το σημείο είναι πολύ σημαντικό. Οι σημερινοί ηγέτες είναι

προϊόν της διαφήμισης. Στο σημερινό κίνημα δεν υπάρχουν ηγέτες έτσι όπως υπήρχαν, για παράδειγμα, στην μπολσεβίκικη επανάσταση».<sup>80</sup>

Αντί για ένα συγκινητικό κόμμα, ο Μαρκούζε υποστήριζε τον τοπικά βασισμένο σχεδιασμό. Την ίδια στιγμή, ο Χιούι Π. Νιούτον έβαλε ως στόχο του Κόμματος των Μαύρων Πανθήρων τον «επαναστατικό δικαιοτισμό», ενώ ο Μάρεϊ Μπούκτιν υιοθέτησε τον όρο «δημοτικός ελευθεριασμός». Προβλέποντας τη βαθμιαία αποσύνθεση του συστήματος, ο Μαρκούζε πίστευε ότι «θα διαπιστώσουμε πως αυτό το οποίο πρέπει να ενοραματιστούμε είναι κάποιου είδους διάχυτη και διάσπαρτη αποσύνθεση του συστήματος, με το ενδιαφέρον, την έμφαση και τη δραστηριοποίηση να μετακινούνται σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο».<sup>81</sup> Ο Ντάγγιλας Κέλνερ μας υπενθυμίζει ότι ο Μαρκούζε παρέμενε σταθερά προσηλωμένος στη ρήξη του με τον καπιταλισμό και αυτοπροσδιοριζόταν ως «σοσιαλιστής» σε ολόκληρη την ενήλικη ζωή του –από τότε που υπήρξε μέλος των συμβουλίων στρατιωτών στο τέλος του 1<sup>ου</sup> Παγκοσμίου Πολέμου. Με τον σοσιαλισμό ο Μαρκούζε εννοούσε μια κοινωνία που θα περιελάμβανε «τη σχεδιασμένη χρήση των πόρων για την ικανοποίηση, με τον ελάχιστο δυνατό μόχθο, των ζωτικών αναγκών του ανθρώπου, τον μετασχηματισμό τηςσχόλης σε ελεύθερο χρόνο και την ειρήνευση του υπαρξιακού αγώνα».<sup>82</sup> Αργότερα, ο Μαρκούζε το ξεκαθάρισε: «Ακόμη πιστεύω ότι η εναλλακτική είναι ο σοσιαλισμός. Όμως ούτε ο σοσιαλισμός σταλινικής ούτε ο σοσιαλισμός μετασταλινικής κοπής, αλλά ο ελευθεριακός σοσιαλισμός, ο οποίος υ-

---

<sup>80</sup> Marcuse, «Marcuse Defines His New Left Line», στο *The New Left and the 1960's*, σ.102.

<sup>81</sup> Marcuse, «On the New Left», στο *The New Left and the 1960's*, σ.124.

<sup>82</sup> Douglas Keller, «Introduction: Radicals Politics, Marcuse, and the New Left», στο *The New Left and the 1960's*, σ.8, Marcuse, *One-Dimensional Man: Studies in the Ideology of the Advanced Industrial Society*, Beacon Press, Βοστώνη 1991, σ.252-253.



πήρξε πάντοτε μια ολοκληρωμένη ιδέα του σοσιαλισμού αλλά πολύ εύκολα καταπιέστηκε και καταστάλθηκε».<sup>83</sup>

Οικονομικές, πολιτισμικές, εθνοτικές και εθνικές διαφορές, αν και μοιάζουν τρομερές μεταξύ των διαφόρων κοινωνικών κινήματων, αντισταθμίζονται σήμερα από τις ουσιαστικές ομοιότητες αυτών των κινήματων παντού στον κόσμο. Η σφυρηλάτηση μιας παγκόσμιας κουλτούρας αντίστασης στον εταιρικό καπιταλισμό μετά το 1968, δεν είναι τίποτα λιγότερο από μια ιστορικά παγκόσμια δύναμη, που οδηγεί την ανθρωπότητα, πέρα από τους εθνικισμούς και τις φυλές, σε ένα είδος-ον, το οποίο αναγνωρίζει όλους τους ανθρώπους ως μέρος της Φύσης. Όποια κι αν είναι σήμερα η κουλτούρα, η θρησκεία ή η εθνική ταυτότητα, οι άνθρωποι αναγνωρίζουν ότι οι δεσμοί που αναπτύσσουν στα εξεγερσιακά κινήματα, είναι πολύ πιο σημαντικοί από τους δεσμούς τους με τους κυρίαρχους των κοινωνιών τους. Πολύ περισσότερο από οποιαδήποτε άλλη στιγμή στη σύγχρονη ιστορία, οι άνθρωποι απορρίπτουν το παγκόσμιο καπιταλιστικό σύστημα και προσπαθούν να το αντικαταστήσουν με αμεσοδημοκρατικές μορφές αυτοδιεύθυνσης, οι οποίες σέβονται την ανθρώπινη ζωή και προστατεύουν τον πλανήτη από τις ληστρικές εταιρείες.

Η ιστορία των σύγχρονων επαναστάσεων αποκαλύπτει ότι το παγκόσμιο σύστημα δεν μπορεί να μετασχηματιστεί αν δεν διαρραγούν οι ισχυρότεροι δεσμοί του. Οι προηγούμενες επαναστάσεις απλώς στρογγύλεψαν και ενίσχυσαν τον καπιταλισμό, δεν τον μετασχημάτισαν. Από όλες τις προηγούμενες επαναστάσεις, το κεφάλαιο άντλησε δύναμη και διέυρνε τη σφαίρα επιρροής του. Ακόμη κι αν το σύστημα καταστρέφει πολλά από τα ίδια του τα επιτεύγματα, η κατάρρευσή του δεν είναι το ίδιο με τον μετασχηματισμό του. Μια ελευθερία άξια του ονόματός της απαιτεί ανατροπή της πολιτικής έτσι όπως την ξέρουμε –και όχι απλώς μεταρρυθμίσεις των υπαρχόντων στρατιωτικοποιημένων κρατών-εθνών ή την κατάρρευση των

---

<sup>83</sup> Marcuse, «On the New Left», στο *The New Left and the 1960's*, σ.122.

γιγαντιαίων εταιρειών, αλλά μάλλον έναν ατομικό και συλλογικό μετασχηματισμό της ίδιας της ανθρώπινης υποκειμενικότητας. Κατά τη γνώμη μου, αν πρόκειται να υπάρξει μια «μεγάλη αφήγηση» μιας τέτοιας επανάστασης, θα βασίζεται στην επίδραση του έρωτα. Ο Έρωτας, ναι μεν διαμορφώνεται ιστορικά, όμως θα υπάρχει αιωνίως. Η αγάπη μας συνδέει, μας δίνει το κουράγιο να γράφουμε ιστορία, να καταπολεμήσουμε τους φόβους μας και να δράσουμε με αποφασιστικότητα. Η αγάπη κάνει το αίμα μας να βράζει θαρραλέα, μας κάνει να θέλουμε να αναλάβουμε ρίσκα, ενώ μας δίνει και το απαραίτητο νεύρο για να είμαστε αποφασιστικοί. Η αγάπη μας προκαλεί αισθήματα πολύ πιο δυνατά από το άγγιγμα, τη μυρωδιά, τη γεύση, την όραση και την ακοή. Αντίθετα με τον χαριτωμένο και ανέμελο έρωτα των αρχαίων χρόνων, οι ερωτικές μας παρορμήσεις βρίσκονται στο κέντρο όλων όσα έχουν παραγάγει οι άνθρωποι και συνεπώς συνιστά μια ουσιαστική αρωγή στον αγώνα για έναν καλύτερο κόσμο.

*Αυτό το κείμενο παρουσιάστηκε το 2013 στο συνέδριο της Διεθνούς Εταιρείας Χέρμπερτ Μαρκούζε, που διεξήχθη στο Λέξινγκτον του Κεντάκι.*





## ΕΝΘΥΜΟΥΜΕΝΟΙ ΤΟΝ ΜΑΗ ΤΟΥ '68

Μια συνέντευξη με τον Τζωρτζ Κατσιαφίνας

**A.K. Thompson:** Αυτόν τον Μάη [2008] γιορτάζουμε τη τεσσαρακοστή επέτειο της εξέγερσης του 1968 στη Γαλλία. Άνθρωποι που δεν έχουν ζήσει σε μια περίοδο παγκόσμιας εξέγερσης, δυσκολεύονται να κατανοήσουν τα γεγονότα που έλαβαν τότε χώρα. Μπορείς να περιγράψεις κάποια από τα βασικά χαρακτηριστικά εκείνης της περιόδου και γιατί πιστεύεις ότι συνεχίζουν να είναι έχουν σημασία και σήμερα;

**Τζωρτζ Κατσιαφίνας:** Το πιο σημαντικό πράγμα που πρέπει να θυμόμαστε είναι ο παγκόσμιος χαρακτήρας που είχε ο αγώνας κατά τη διάρκεια εκείνης της περιόδου. Η τηλεόραση τραβούσε την προσοχή των ανθρώπων στις μεγάλες πολιτικές εξεγέρσεις, που ξεσπούσαν παντού στον κόσμο. Όμως συνέβη και κάτι άλλο. Υπήρξε μια σύνδεση μεταξύ της επίθεσης του Τετ στο Βιετνάμ και των γεγονότων του Μάη στη Γαλλία. Η φοιτητική απεργία στο πανεπιστήμιο Κολούμπια συνδέθηκε με το Κίνημα για τα Πολιτικά Δικαιώματα, αλλά και με τον πόλεμο στο Βιετνάμ. Ο παγκόσμιος χαρακτήρας της εξέγερσης σήμαινε ότι πολλοί από εμάς άρχισαν να μαθαίνουν για πρώτη φορά για την ύπαρξη τόπων όπως η Ουρουγουάη μέσα από το πρίσμα των κοινωνικών κινημάτων, της πολιτικής οικονομίας και της πολιτικής κουλτούρας.

Το 1968, υπήρξε ένα είδος παγκόσμιας συγχρονικότητας. Όταν δολοφονήθηκε ο Μάρτιν Λούθερ Κινγκ Τζ., αρχίσαμε να έχουμε την αίσθηση πως άλλαζε ολόκληρος ο κόσμος. Οι αφροαμερικανικές κοινότητες εξεργάγησαν. Πολλοί άνθρωποι που ζούσαν στις αμερικανικές πόλεις ένιωσαν την ανάγκη να βγουν έξω και να κάνουν κάτι. Παντού στη χώρα, το κέντρο των πόλεων πήρε φωτιά και εξεγέρθηκε. Ήταν η χειρότερη κρίση μετά τον 2<sup>ο</sup> Παγκόσμιο Πόλεμο. Υπήρχαν πολυβόλα στις στέγες των μεγαλύτερων κυβερνητικών κτιρίων. Η πολιτική ανταρσία κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου προξένησε

μεγαλύτερες ζημιές στην πρωτεύουσα Ουάσινγκτον απ' όσες είχαν κάνει οι Βρετανοί στον πόλεμο του 1812.

Αναφορές του Πενταγώνου εκείνης της εποχής το δείχνουν να πιστεύει πως δεν υπήρχαν διαθέσιμα στρατεύματα ώστε αφενός να συνεχίσει τον πόλεμο στο Βιετνάμ και αφετέρου να διατηρήσει την τάξη στην πατρίδα. Μετά την επίθεση του Τετ στο Βιετνάμ και την αφροαμερικανική εξέγερση, η Αμερική ήρθε αντιμέτωπη με μια κρίση μεγάλης κλίμακας. Και μετά, ως αποκορύφωμα όλων αυτών, ήρθε το μαχητικό φοιτητικό κίνημα σε δεκάδες πανεπιστήμια, οι διαμαρτυρίες ενάντια στο Πανεθνικό Συνέδριο των Δημοκρατικών αλλά και τα κινήματα που ξέσπασαν σε τόσες διαφορετικές χώρες. Παντού στον κόσμο, η δράση των ανθρώπων άρχισε να έχει τεράστιες επιπτώσεις.

Στο Παρίσι, οι φοιτητές ανακήρυξαν το σοβιέτ της Σορβόνης. Όταν κατελήφθη η Σορβόνη, άνθρωποι από όλα τα κοινωνικά στρώματα πήγαν να μάθουν τι συνέβαινε εκεί και να συζητήσουν την πολιτική στρατηγική. Κατά τη γνώμη μου, την κατάληψη της Σορβόνης την εμπνεύστησαν παλιότεροι ακτιβιστές του περιθωριοποιημένου αντιπολεμικού κινήματος ενάντια στη γαλλική επέμβαση στην Αλγερία. Πήγαν εκεί με την ιδέα ότι η Σορβόνη έπρεπε να καταληφθεί και ήταν αυτοί που καθοδήγησαν την κατάληψη. Αυτό το σοβιέτ, ή συμβούλιο, έγινε ο μάντας μέσω του οποίου διαδόθηκε το κίνημα στα εργοστάσια και στα περίχωρα του Παρισιού.

Το γεγονός ότι σιέφτηκαν την κατάληψή τους ως «σοβιέτ», είναι επίσης διδαχτικό. Σε στιγμές παγκόσμιας εξέγερσης, οι άνθρωποι αντιλαμβάνονται με έναν ενεργητικό τρόπο τη σχέση τους με τις προηγούμενες επαναστάσεις. Παρομοίως, οι ακτιβιστές στις Ηνωμένες Πολιτείες ταυτίστηκαν ενστικτωδώς με τους Τουπαμάρος και τον αγώνα στην Ουρουγουάη, χωρίς στην πραγματικότητα να ξέρουν πολλά γι' αυτούς. Ακόμη κι αν υπήρχαν κενά ως προς την κατανόησή τους, ενστικτωδώς ταυτίστηκαμε μαζί τους. Εκείνη η χρονιά ήταν μια στιγμή κατά την οποία συνέβη ένα είδος παγκόσμιας ταύτισης μέσω των δυνατοτήτων που έδινε ο ίδιος ο αγώνας. Το να ακούμε για

άλλους αγώνες ενθάρρυνε όλους εμάς να συνεχίσουμε τον δικό μας.

Όπως προανέφερα, υπήρξε ένας αριθμός αντικειμενικών λόγων για να συμβεί κάτι τέτοιο. Η τηλεόραση είχε το δικό της μερίδιο, ενώ ολόένα και περισσότεροι άνθρωποι διάβαζαν για τον αυξανόμενο συγχρονισμό των παγκόσμιων οικονομικών δεδομένων. Αλλά όσο σημαντικοί και αν ήταν αυτοί οι λόγοι, νομίζω ότι η έκρηξη του 1968 ήταν κυρίως ένα υποκειμενικό φαινόμενο. Το 1848 και το 1905, οι άνθρωποι δεν είχαν τηλεόραση ή εξελιγμένα δίκτυα παγκόσμιας πληροφόρησης. Παρόλα αυτά, είδαμε εκείνα τα χρόνια να ξεσπούν παγκόσμια κύματα αγώνα. Τι τα προκάλεσε; Πιστεύω ότι κάτι τέτοιο μπορεί να εξηγηθεί βλέποντας την ικανότητα που έχουν οι άνθρωποι να νιώθουν την ελπίδα της ελευθερίας που υπάρχει σε δεδομένες συνθήκες και την αντίστοιχη επιθυμία τους να υπερβούν αυτό που τους περιορίζει.

**ΑΚΤ:** Στο βιβλίο σου *Η φαντασία της Νέας Αριστεράς* ερευνάς το 1968 μέσω των φακών της «επίδρασης του έρωτα». Τι εννοείς με αυτό; Πώς το τοποθετείς σε σχέση με τη μαρξιστική και φροϋδική παράδοση και πώς το συνδέεις με το έργο του Χέρμπερτ Μαρκούζε;

**Τζ.Κ.:** Ο Μαρκούζε με επηρέασε βαθιά. Τον συνάντησα τον Γενάρη του 1973, λίγο μετά τον βομβαρδισμό του Ανόι από τις Ηνωμένες Πολιτείες. Μέσα σε λίγους μήνες σχεδιάσαμε μια σειρά παρεμβάσεων στο Σαν Ντιέγκο σχετικά με το Βιετνάμ. Μπορέσαμε να μαζέψουμε μερικά χρήματα και να κάνουμε κάποια ενδιαφέρουσα πολιτική δουλειά. Όταν οι Ηνωμένες Πολιτείες εκδιώχθηκαν το '75 από το Βιετνάμ, ο Μαρκούζε κι εγώ δουλεύαμε μαζί. Ήταν μια πολύ σημαντική σχέση. Με έμαθε πολλά. Αλλά ήμασταν και φίλοι. Τριγυρνούσαμε, αράζαμε και μιλούσαμε. Άρχισα να αναπτύσσω τις ιδέες μου για την επίδραση του έρωτα μέσα από αυτές τις συζητήσεις. Ήταν τότε που έφτασα να δω πώς μέσω των κοινωνικών κινημάτων οι άνθρωποι μετουσιώνουν τη βασιική τους ανάγκη να γίνουν κα-



λύτερα ανθρώπινα όντα. Ο Μαρκούζε έδωσε έμφαση στο γεγονός ότι η εργασία και η κοινωνία πρέπει να μετατραπούν σε μορφές καλλιτεχνικής έκφρασης. Ήταν μια ιδέα που πλαγιόταν στον αέρα στα τέλη της δεκαετίας του '60 και στις αρχές αυτής του '70. Οι Λευκοί Πάνθηρες περιέγραψαν την επανάσταση ως έναν τρόπο ζωής. Παρομοίως, το σύνθημα του Μάη του '68 «Μην εκλιπαρείς για το δικαίωμα στη ζωή, πάρτο!» έκανε ξεκάθαρο ότι η επανάσταση ήταν ένας αγώνας της ζωής ενάντια στον θάνατο. Ο βιετναμέζικος αγώνας αντέταξε την ατομική ανθρώπινη ελευθερία στον ολοκληρωτισμό. Είναι ένας αγώνας που συνεχίζεται και σήμερα.

Ο Μαρκούζε με έπεισε να πάω στη Γερμανία για να τελειώσω τη διατριβή μου. Όταν επέστρεψα, κάθισα μόνος μου για μέρες τακτοποιώντας εκατοντάδες σελίδες ερευνητικών σημειώσεων. Κατάλαβα τι συνέβαινε όταν διαπίστωσα ότι όλα αυτά τα κινήματα είχαν έναν σημαντικό δεσμό μεταξύ τους. Δεν αφορούσε μόνο την Ευρώπη, όπου η επίθεση του Τετ οδήγησε στο φοιτητικό συνέδριο στο Βερολίνο στο οποίο δύο χιλιάδες Βερολινέζοι και ακτιβιστές από τη Γαλλία αποφάσισαν να προχωρήσουν σε δράσεις που στη συνέχεια θα έφεραν κι άλλες, στην Ιταλία, στην Ισπανία και σε πολλές άλλες χώρες· υπήρξαν επίσης φοιτητές στο Μεξικό, στο Ντακάρ, στο Βελιγράδι και αλλού, που βρίσκονταν σε μια ανοιχτή και ταυτόχρονη εξέγερση. Άρχισα να βλέπω πώς όλα αυτά τα κομμάτια ταιριαζαν. Έμεινα στο ίδιο κτίριο με τον φίλο μου Ρικ Ναντώ, κι έτσι κατέβηκα και του χτύπησα την πόρτα. Όταν του εξήγησα την ιδέα μου αποκαλώντάς την «πολιτικό έρωτα», αυτός μου πρότεινε να την αποκαλέσω «επίδραση του έρωτα».

Αν κοιτάξουμε το ξεδίπλωμα της ζωής και των αγώνων σε αυτόν τον πλανήτη, μπορούμε να ανακαλύψουμε μια λογική της ανθρώπινης δράσης ανάλογη με τη λογική των ιστορικο-φιλοσοφικών νόμων που ανακάλυψε ο Χέγκελ τον 19<sup>ο</sup> αιώνα. Ανακαλύπτοντας αυτή τη λογική, μπορούμε να δούμε πώς στο ξεδίπλωμα των κοινωνικών κινήματων υπάρχει η επίδραση του έρωτα. Οι δυνάμεις της ζωής οικοδομούνται η μία πάνω στην

άλλη. Σχετίζονται άμεσα μεταξύ τους μέσω της διαίσθησης, της ταύτισης και κάποιων άλλων διαδικασιών. Όπως η οικονομία, η επίδραση του έρωτα είναι ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό στην ιστορική διαδικασία και τον αγώνα για ελευθερία. Άλλες διαστάσεις της γραμματικής των σύγχρονων απελευθερωτικών κινήμάτων είναι η αυτονομία και η άμεση δημοκρατία.

**ΑΚΤ:** Μπορεί μια ανάλυση της εξέγερσης του Μάη του '68 που έχει γίνει με βάση την επίδραση του έρωτα να συμπίπτει ή μήπως διαφέρει από άλλους τρόπους ανάλυσης των κοινωνικών κινήμάτων όπως, για παράδειγμα, η ιδέα του αυτόνομου μαρξισμού για την κυκλοφορία των αγώνων ή εκείνη η θεωρία των κοινωνικών κινήμάτων που δίνει έμφαση στις διαδικασίες διάδοσής τους; Γιατί, κατά τη γνώμη σου, είναι η επίδραση του έρωτα ο καλύτερος τρόπος ανάλυσης των παγκόσμιων εξεγέρσεων;

**Τζ.Κ.:** Η μαρξιστική ιδέα για την κυκλοφορία των αγώνων αλλά και η έννοια της διάδοσης είναι πολύτιμες, γιατί δείχνουν την αλληλεπίδραση που έχουν οι αγώνες. Η διάδοση —αυτό που ο Σάμιουελ Χάντιγκτον αποκαλούσε «χιονόμπαλα»— μπορεί να μας βοηθήσει να ανιχνεύσουμε το πώς κάποιο πράγμα προκαλεί κάτι άλλο, που με τη σειρά του προκαλεί ένα άλλο ακόμα. Όμως δεν είναι η θεωρία αυτή που θα μας επιτρέψει να κατανοήσουμε την ταυτοχρονία των αγώνων που υπάρχει κατά τη διάρκεια των στιγμών της επίδρασης του έρωτα. Δεν είναι αριβώς σχέση αίτιου-αιτιατού, δεν είναι απλώς Α ίσον Β. Τα γεγονότα ξεσπούν ταυτοχρόνως σε πολλά σημεία και αλληλοτροφοδοτούνται. Δημιουργούνται βρόχοι αλληλεπίδρασης, ενώ έχουμε και πολλαπλές επαναλήψεις. Για να το βάλουμε με τους όρους της μαθηματικής ανάλυσης, μπορούμε να πούμε ότι η διάδοση και η κυκλοφορία των αγώνων περιγράφουν τη διαδικασία της εξέλιξης του κινήματος γεωμετρικά. Η επίδραση του έρωτα περιγράφει την ίδια εξέλιξη με όρους μαθηματικού λογισμού.

Τον Μάη του 1970, ακτιβιστές απ' όλες τις Ηνωμένες Πολιτείες άρχισαν να κλείνουν τους αυτοκινητόδρομους της χώρας. Δεν υπήρχε κάποια κεντρική οργάνωση και καμία κάλυψη από τα ΜΜΕ. Οι άνθρωποι δεν έλειψαν τους αυτοκινητόδρομους επειδή άκουσαν ότι κάποιοι άλλοι κάπου αλλού στη χώρα έκαναν το ίδιο. Απλώς οι άνθρωποι ένιωσαν πως έπρεπε κάτι να κάνουν. Είπαν: «Η κοινωνία είναι διεφθαρμένη, οι άνθρωποι συνεχίζουν να πηγαίνουν κάθε μέρα στη δουλειά τους, ενώ εμείς καταστρέφουμε συστηματικά εκατοντάδες ζωές στο Βιετνάμ». Ακτιβιστές στη Δυτική Ακτή έφραξαν τη Route 5 ενώ, την ίδια στιγμή, ακτιβιστές σε άλλα μέρη της χώρας έκαναν το ίδιο. Οι άνθρωποι μαθαίνουν ο ένας από τον άλλο και οι τακτικές διαδίδονται από το μέρος Α στο μέρος Β. Όμως δεν μπορούμε να αγνοήσουμε το γεγονός ότι αυθόρμητες καινοτομίες ως προς την τακτική μπορούν να συμβούν και ταυτοχρόνως.

**ΑΚΤ:** Η πολιτική δραστηριοποίηση κατά τη διάρκεια του «αντιπαγκοσμιοποιητικού» κύκλου των αγώνων μεταξύ 1999 και 2003 μοιάζει να έχει κοινά με τη δυναμική που εντόπισες στο βιβλίο σου *Η φαντασία της Νέας Αριστεράς*. Αυθορμητισμός, αυτοδιεύθυνση, ενώ μορφές κοινωνικής κριτικής που αμφισβητούν την ίδια την καθημερινή ζωή, μοιάζουν να είναι εξίσου διεισδυτικές το 1999 όπως ήταν το 1968. Πώς εντάσσεται η αντιπαγκοσμιοποιητική περίοδος στην ανάλυση της επίδρασης του έρωτα;

**Τζ.Κ.:** Η Νέα Αριστερά ήταν μια παγκόσμια ιστορική στιγμή. Οι άνθρωποι άρχισαν να αναγνωρίζουν συλλογικά ότι δεν χρειάζονταν τα κόμματα της πρωτοπορίας. Αυτό αλήθευε στις Ηνωμένες Πολιτείες, στη Γαλλία αλλά και παντού στον κόσμο. Η Νέα Αριστερά είχε τα χαρακτηριστικά που περιέγραψες – έμφαση στον αυθορμητισμό, πολιτικός αγώνας στην καθημερινή ζωή–, καθώς αυτά αποτελούσαν μέρος μιας συνολικής ηθικής. Ήταν μέρος της ίδιας γραμματικής του αγώνα που



επανεμφανίζεται στα παγκόσμια κινήματα κατά τη διάρκεια διαφορετικών ιστορικών εποχών.

Η ζαπατιστική εξέγερση έχει πολλά από αυτά τα χαρακτηριστικά. Η δράση των Ζαπατίστας δεν αφορά μόνο το παραδοσιακό εργατικό κοινό· έβαλε στο επίκεντρο του κινήματός τους και ζητήματα που αφορούν την καθημερινή ζωή, καθώς αυτοί προσπαθούν να αλλάξουν τη ζωή τους μέσω αντιθεσμών. Έχουν φτάσει να μιλούν για τη δημιουργία ενός «νέου ατόμου». Αυτά τα χαρακτηριστικά της πολιτικής της «Νέας Αριστεράς» υπήρξαν και στο αντιπαγκοσμιοποιητικό κίνημα. Ενσαρκιώθηκαν στον τρόπο λήψης των αποφάσεων μέσα από την ανοιχτή συζήτηση στο εσωτερικό πολλών ομάδων. Η αποκέντρωση της επικοινωνίας που κατέστη δυνατή μέσα από σχέδια όπως το indymedia, επέτρεψε τη διάδοση αυτής της ηθικής. Όλες αυτές οι εξελίξεις είναι άκρως σημαντικές. Βοήθησαν να αναδειχτεί και ενταθεί ο παγκοσμίως συνδεδεμένος χαρακτήρας του αγώνα.

Πολλοί άνθρωποι λένε ότι το Σηάτλ ήταν η αρχή του αντιπαγκοσμιοποιητικού αγώνα. Όμως, το 1999, η αντίθεση του Τρίτου Κόσμου στα προγράμματα του ΔΝΤ κρατούσε τουλάχιστον μια δεκαετία. Εκατοντάδες, αν όχι χιλιάδες, άνθρωποι είχαν χάσει τη ζωή τους στους αγώνες ενάντια στην παγκοσμιοποίηση ήδη μια δεκαετία πριν το Σηάτλ. Παρόλα αυτά, το Σηάτλ ήταν σημαντικό για πολλούς λόγους. Η N30 (30<sup>η</sup> Νοέμβρη) ήταν μια έντονη μέρα δράσης σε δεκάδες χώρες. Από τα κάτω, πολλοί άνθρωποι κινητοποιήθηκαν στις περιοχές τους, έχοντας μια αίσθηση σύνδεσης με έναν ευρύτερο αγώνα.

Οι Ζαπατίστας και οι encuentros τους βοήθησαν τους ακτιβιστές να επικεντρωθούν στο Σηάτλ. Έδωσαν έμφαση στον παγκοσμίως συνδεδεμένο χαρακτήρα του αγώνα. Οι Ζαπατίστας έκαναν έκκληση στους ανθρώπους της Ευρώπης, οι οποίοι ανταποκριθήκαν μέσω των δικών τους καλεσμάτων για δράση. Αυτό είναι μια ένδειξη της επίδρασης που είχε παντού στον κόσμο η επαναστατική δραστηριότητα στο Μεξικό. Οι άνθρωποι είχαν συνηθίσει να πιστεύουν ότι έπρεπε να υπάρχει ένα κόμμα της πρωτοπορίας για να χειριστεί έναν τέτοιου εί-

δους συντονισμό. Όμως αυτά τα κινήματα εμφανίστηκαν μέσω μιας έκκλησης για δράση, η οποία –σε μια στιγμή που χαρακτηρίστηκε από την επίδραση του έρωτα– είχε διεθνή απήχηση. Το πλήθος έχει τη δική του ευφυΐα. Είναι η ευφυΐα της ζωής –η δύναμη και η ευφυΐα της καρδιάς. Δεν είναι μια ευφυΐα σύμφωνα με τον καρτεσιανό δυϊσμό. Είναι κάτι το εντελώς διαφορετικό. Η επίδραση του έρωτα περιγράφει αυτές τις στιγμές όπου η ευφυΐα του πλήθους εκφράζεται σε παγκόσμια κλίμακα.

**ΑΚΤ:** Η επίδραση του έρωτα μοιάζει σημαντική λόγω της απροσδόκητης και σποραδικής της ιστορικής επανεμφάνισης. Αν ισχύει κάτι τέτοιο και αν η έκβαση της πολιτικής δράσης την οποία προκαλεί δεν είναι πάντοτε μια κοινωνική επανάσταση, πώς πρέπει να σχετιστούν μαζί της άνθρωποι που πιστεύουν στην επανάσταση; Ποια καθήκοντα νομίζεις πως μπαίνουν στη ζωή και στον αγώνα των επαναστατών σε περιόδους που δεν χαρακτηρίζονται από την εμφάνιση της επίδρασης του έρωτα;

**Τζ.Κ.:** Σε περιόδους όπου δεν υπάρχουν παγκόσμια εξεγερτικά κινήματα, ένα από τα πράγματα που χρειάζεται να κάνουμε είναι να εργαστούμε για την οικοδόμηση της ικανότητας για δράση με συλλογικό τρόπο. Στις Ηνωμένες Πολιτείες, κοινωνικές καταστάσεις όπως ο ρατσισμός και ο σεξισμός δουλεύουν ενάντια στις ικανότητες των ανθρώπων και εμποδίζουν τα κοινωνικά κινήματα να εκδηλώσουν τη δυναμική τους. Είναι αναγκαίο να εξασφαλίσουμε ότι οι αξίες του συστήματος δεν θα κινούνται σε βάρος της οργάνωσής μας. Ένας τρόπος ώστε να εμποδίσουμε την εμφάνιση μιας ελίτ στα κινήματα, είναι να έχουμε περιοδικά και εφημερίδες που θα ενθαρρύνουν τη δημοκρατική επικοινωνία και θα επιτρέπουν σε διαφορετικές οπτικές να εμφανίζονται ακόμη και όταν είναι αντίθετες μεταξύ τους.

Αλλά πώς θα δημιουργήσουμε θεσμούς στους οποίους μπορούν να αναπτυχθούν νέες συλλογικές μορφές και στους οποί-

ους όλοι οι άνθρωποι θα έχουν ηγετικό ρόλο; Προικισμένοι να αναπτύξουμε αυτές τις δυνατότητες, χρειάζεται επίσης να καλλιεργήσουμε τον έρωτα. Για μένα, ο έρωτας δεν είναι απλώς το σεξ. Αφορά όλες τις πραγματικές και ζωντανές μας συνδέσεις με τους άλλους. Αυτές οι συνδέσεις σφυρηλατούνται κατά τη διάρκεια του αγώνα και βοηθούν στην οικοδόμηση της εμπιστοσύνης. Λειτουργούν ως καθοδηγητική δύναμη και ως αρχή που καταφάσκει τη ζωή. Καθώς οι άνθρωποι ενώνονται στο πλαίσιο του πολιτικού ακτιβισμού, δημιουργείται ένα επίπεδο εμπιστοσύνης, το οποίο αποτελεί ένα σημαντικό εφόδιο σε στιγμές κρίσης.

Ξέρουμε από την εμπειρία μας στις Ηνωμένες Πολιτείες ότι η αστυνομία έβαλε στελέχη της να διεισδύσουν στο κίνημα. Οργανώσεις όπως το Κόμμα των Μαύρων Πανθήρων είχαν δεκάδες –ακόμη και εκατοντάδες– χαφιέδες μέσα στην οργάνωσή τους. Σε κάποιο σημείο, οι Μαύροι Πάνθηρες αναγκάστηκαν να σταματήσουν να δέχονται νέα μέλη, καθώς κατάλαβαν ότι πολλοί από τους ανθρώπους που ήθελαν να μπουν στις γραμμές τους ήταν απλώς αστυνομικοί, του ενός ή του άλλου τύπου. Με συνθήκες σαν κι αυτές, η οικοδόμηση σχέσεων εμπιστοσύνης είναι άκρως σημαντική. Όμως, νομίζω ότι πρέπει να είμαστε ξεκάθαροι –και αυτό πρέπει να γίνει απολύτως κατανοητό– πως, μακροπρόθεσμα, κάποια άτομα αποδεικνύεται πως απλώς δεν αξίζουν να τα εμπιστευόμαστε.

Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '70 μια ομάδα ριζοσπαστών έφτιαξε μια δεκάδα αντιθεσμών στο Όσσεαν Μπιτς στην Καλιφόρνια. Σε μια κοινότητα της αντικουλτούρας που αριθμούσε 15.000 άτομα και περιελάμβανε από μέλη των Αγγέλων της Κολάσεως μέχρι σέρφερς, ριζοσπάστες και οπαδούς των Γκρέιτφουλ Ντεντ, φτιάξαμε ένα ελεύθερο σχολείο, ένα λαϊκό εστιατόριο που συνδεόταν με οργανικές φάρμες, μια κοινοτική εφημερίδα, ένα βιβλιοπωλείο και ένα κέντρο φροντίδας των παιδιών –όπως επίσης ακτιβιστικά κέντρα για να αντιπαλέψουμε την αστυνομική καταστολή και βία. Πολλές ενεργές πολιτικά κολεκτίβες συνέδεσαν τις δυνάμεις τους με αυτά τα σχέδια. Κάποιοι από εμάς κινήθηκαν βάσει του έργου



των Τζέιμς και Γιρέις Μπογις. Προσπαθήσαμε να καταλάβουμε πώς μπορεί να υπάρξει μια σταθερή βάση στην κοινότητα. Άλλοι άνθρωποι κινήθηκαν περισσότερο με τη λογική του Prairie Fire και των Γουέδερ Αντεργκράουντ. Προσπάθησαν να δοθεί μια άμεση ώθηση σε κάποιου είδους ένοπλη εξέγερση. Παρά αυτές τις διαφορές μας, όλοι θέλαμε να αλλάξουμε το σύστημα. Όλοι θεωρούσαμε τον εαυτό μας επαναστάτη.

Στις 22 Φλεβάρη 1974, το Όσεαν Μπιτς δέχθηκε τη δριμεία επίθεση πάνω από εκατό αστυνομικών. Συνελήφθη μαζί με μερικούς άλλους. Για χρόνια, το FBI και η αστυνομία συνέχισαν τις επιθέσεις τους, διευκολυμένοι εν μέρει από τη δουλειά των χαφιέδων. Δεν θέλω να υπεισέλθω σε ιδιαίτερες λεπτομέρειες. Όμως ένα από τα παιδιά του Ελεύθερου Σχολείου είπε σε ένα μέλος της κολεκτίβας Prairie Fire ότι οι γονείς του δούλευαν για το FBI και φωτογράφιζαν όποιον πήγαινε στο Κόκκινο Σπίτι, το κοινοτικό σπίτι στο οποίο ζούσα. Άνθρωποι από την Prairie Fire συζήτησαν μεταξύ τους αυτή την πληροφορία, όμως αποφάσισαν να μην μας το πουν γιατί «δεν δουλεύαμε μαζί πολιτικά».

Αυτό το μάθημα δεν είναι ευχάριστο να το συζητάμε. Δείχνει ότι θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε δυνάμεις του θανάτου μέσα στο κίνημα. Ο Μαρκιούζε περιέγραφε αυτές τις τάσεις ως ένα είδος ψυχικού Θερμιδώρ. Με αυτό εννοούσε ότι υπάρχουν παρορμήσεις μέσα σε κάθε κίνημα που οδηγούν τους ανθρώπους να δρουν ενάντια στο ίδιο τους το συμφέρον. Ο ψυχικός Θερμιδώρ είναι το όνομα μιας διαδικασίας μέσω της οποίας ένα κίνημα ηττάται από τον ίδιο του τον εαυτό, πριν δοθεί μια τέτοια ευκαιρία στους εχθρούς του. Είναι ένας από τους πιο σοβαρούς λόγους που οι ελίτ είναι σε θέση να διατηρούν την εξουσία τους σε περιόδους επαναστατικών αναταράξεων.

Το κομμουνιστικό κόμμα Γαλλίας πούλησε το κίνημα του '68. Το ιταλικό κομμουνιστικό κόμμα χρησιμοποίησε την κρίση του '77 προκειμένου να έχει πρόσβαση στην κυβερνητική πολιτική. Ερεύνησα προσφάτως τις εξεγέρσεις στην Ανατολική Ασία στα τέλη του 20<sup>ου</sup> αιώνα και βρήκα ότι σχεδόν

όλα τα πολιτικά κόμματα πούλησαν τα λαϊκά κινήματα προκειμένου να έχουν μια μικροποσότητα αναγνώρισης ή νομιμότητας. Προκειμένου να εξηγήσουμε αυτή τη δυναμική, όπου το κίνημα δρα με τρόπους που οδηγούν στην ίδια του την ήττα, πιστεύω ότι είναι χρήσιμο να δουλέψουμε με τα εργαλεία της ψυχανάλυσης. Προκειμένου να ξεδιπλώσουμε την πραγματική δυναμική μας, πρέπει να ερευνήσουμε τις αγωνιστικές μας εμπειρίες. Μέρος αυτής της διαδικασίας οφείλει να είναι η ειλικρινής αποτίμηση της πραγματικής ιστορίας της προδοσίας.

**ΑΚΤ:** Επεσήμανες το γεγονός ότι τα κινήματα του 1968 δεν ήταν σε θέση να ακολουθήσουν την αρχική επαναστατική δυναμική τους και ότι παρά την απελευθέρωση εκ μέρους τους τρομερών δυνάμεων, τελικά αφομοιώθηκαν από τους έκτακτους ελιγμούς της μπουρζουαζίας. Εννοείς με αυτό ότι η επίδραση του έρωτα είναι ικανή αλλά όχι αναγκαία συνθήκη για την κοινωνική επανάσταση; Αν έτσι έχουν τα πράγματα τι άλλο χρειάζεται; Πιστεύεις ότι είναι δυνατό να συντεθούν διαλεκτικά η χαρά και η πειθαρχία, δύο φαινομενικά αντιθετικές ιδιότητες της εξέγερσης, όπως είχε προτείνει ο Βάλτερ Μπένγιαμιν;

**Τζ.Κ.:** Δεν είναι μόνο μια πιθανότητα· είναι μια αναγκαιότητα. Χρειάζεται να καλλιεργήσουμε την ικανότητα για αγάπη και δράση κατά τρόπο αποτελεσματικό –να συνδυάσουμε, αν θέλεις, αγάπη και μαθηματική λογική. Η επίδραση του έρωτα έχει να κάνει με ανθρώπους που ενεργοποιούν συνεχώς την εσωτερική τους επιθυμία για ελευθερία, η οποία είναι η μεγαλύτερη δύναμη για την απελευθέρωση του πλανήτη. Όμως, ένα πράγμα είναι η ενεργοποίηση αυτής της επιθυμίας και εντελώς άλλο πράγμα ο συντονισμός της. Ενεργοποίηση και συντονισμός αυτής της ανάγκης για ελευθερία είναι ακριβώς αυτό που χρειάζονται τα κινήματα. Οι πανεπιστημιακοί θεωρητικοί των κοινωνικών κινήματων τείνουν να επικεντρώνονται σχεδόν αποκλειστικά στο ζήτημα του συντονισμού. Αυτός είναι μεν

σημαντικός, όμως αφήνει εκτός συζήτησης την εσωτερική επιθυμία. Διερωτάται για το πώς αγωνιζόμαστε χωρίς να εξετάζει γιατί αγωνιζόμαστε. Όμως, η λύση δεν μπορεί να είναι απλώς η αλλαγή επίκεντρου. Η εσωτερική επιθυμία δεν αρειεί. Χρειάζεται να καναλιζαριστεί. Όπως ανέφερα προηγουμένως, το κίνημα είναι ένα μέσο για την απογείωση του έρωτα.

**ΑΚΤ:** Παρά τις αποτυχίες των κινημάτων του 1968, επεσήμανες το γεγονός ότι ήταν υπεύθυνα για σημαντικούς κοινωνικούς μετασχηματισμούς. Ανάμεσά τους συμπεριλαμβάνεις τους κοινωνικούς χώρους και τις πρακτικές της αντικουλτούρας που αναπτύχθηκαν σε όλη τη δεκαετία του '70 και του '80, όπου οι άνθρωποι μπόρεσαν να βιώσουν στιγμές αναστολής της λογικής του κεφαλαίου. Μερικοί θεωρητικοί έχουν υποστηρίξει πρόσφατα ότι αυτοί οι χώροι συνέβαλαν στη δημιουργία νέων αναγκών και, με αυτόν τον τρόπο, αφομοιώθηκαν από την αγορά. Αντιστρόφως, φαίνεται ότι στον κύκλο αγώνα 1999-2003, ιδιαιτέρως στην Ευρώπη, αυτοί οι χώροι αποτέλεσαν την κοινωνική βάση για εξεγερτικές δραστηριότητες. Πώς μπορούμε να συνδέσουμε αυτούς τους χώρους με το παρόν; Υπάρχει ο κίνδυνος να αυτοεγκλωβιστούν, αν και αποτελούν μια υποδομή για επαναστατική δράση;

**Τζ.Κ.:** Αυτοί οι απελευθερωμένοι χώροι έχουν απίστευτη σημασία. Ανά πάσα στιγμή, κάθε σημείο του αγώνα για την απελευθέρωση, κάθε τετραγωνικό εκατοστό αυτών των χώρων είναι σημαντικό. Απελευθερώνει τους ανθρώπους από το κράτος και τους ωθεί να ενοραματίζονται τη ζωή τους με τρόπους που δεν έχουν να κάνουν απλώς με την επιβίωση. Ξέρουμε ότι το σύστημα διεισδύει σε αυτούς τους χώρους και τους χρησιμοποιεί για τη διάδοση του θανάτου και την άντληση κέρδους. Ο μεγαλύτερος φυσικός πόρος στον πλανήτη είναι η ανθρωπινή ανάγκη για ελευθερία, η οποία όμως έλκει απίστευτα και το κεφάλαιο. Οι εξεγέρσεις στην Ανατολική Ασία, που συνέβησαν καθ' όλη τη διάρκεια της δεκαετίας του '80 ενάντια στη δικτατορία, στην καταπίεση και, σε κάποιες περιπτώσεις, ακό-



μη και ενάντια στον καπιταλισμό, επέτρεψαν τελικά στο ΔΝΤ και την Παγκόσμια Τράπεζα να διευρύνουν τις αγορές τους. Χρησιμοποίησαν τις νέες δημοκρατικές κυβερνήσεις ώστε να επιβάλουν νεοφιλελεύθερα προγράμματα, τα οποία επέτρεψαν στους ξένους επενδυτές να διεισδύσουν σε προηγούμενες κλειστές αγορές. Ήταν σε θέση να πειθαρχήσουν την εργατική δύναμη εκατομμυρίων ανθρώπων προκειμένου να αποσπάσουν μεγαλύτερα κέρδη.

Σημαίνει αυτό ότι όλες οι δημοκρατικές επαναστάσεις στην ιστορία έχουν συμβάλει στην εντατικοποίηση της διεθνούς εκμετάλλευσης; Απολύτως. Κοίτα τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής. Τον 19<sup>ο</sup> αιώνα, ήταν ένας μεγάλος φάρος ελευθερίας. Είναι ακόμη ένας φάρος ελευθερίας για πολλούς ανθρώπους. Αλλά είναι σαφώς και μια πηγή μεγαλύτερου θανάτου παγκοσμίως. Οτιδήποτε υπάρχει σε αυτόν τον πλανήτη έχει πάνω από μία τάσεις. Ένα όμορφο λουλούδι μπορεί να περιέχει θανατηφόρο δηλητήριο. Νομίζω ότι είναι άδικο να κριτικάρουμε τους χώρους της αντικουλτούρας στη βάση ότι αξιοποιούνται από το σύστημα. Τα πάντα αξιοποιούνται. Πες μου ένα πράγμα που δεν αξιοποιείται. Το ζήτημα είναι ότι οι χώροι της αντικουλτούρας δίνουν *επίσης* ευκαιρίες στις γυναίκες, τις μειονότητες, τους γκέι και τη νεολαία. Δίνουν ευκαιρίες για μουσική, ακόμη κι αν η μουσική έχει μεταμορφωθεί σε μαζικό εμπόρευμα.

Αυτοί οι χώροι είναι ουσιαστικοί προκειμένου οι άνθρωποι να αποκτήσουν εμπειρίες. Σε μέρη του κόσμου όπου οι άνθρωποι διαθέτουν τέτοιους χώρους, η καθημερινή τους ζωή είναι πολύ διαφορετική από εκείνους που ζουν στους ιεραρχικούς, ανταγωνιστικούς και σωβινιστικούς χώρους της κυρίαρχης κουλτούρας. Πιστεύω ότι είναι σε τέτοιους χώρους που το κίνημα μπορεί να αρχίσει να αντιμάχεται τον θάνατο. Εκεί μπορούν οι άνθρωποι να αντιδράσουν ενάντια στον πόλεμο και τις άλλες φρικαλεότητες, αλλά και να δημιουργήσουν ενοραματικά νέα προγράμματα. Λόγω κάτι τέτοιου, δεν μπορούμε να τους κατανοούμε απλώς ως «χώρους αντικουλτούρας», με

τον τρόπο με τον οποίο αυτός ο όρος χρησιμοποιείται από το κατεστημένο ή τους κοινωνιολόγους. Στα καλύτερα τους, είναι χώροι για την καλλιέργεια της επιθυμίας για ζωή.

**AKT:** Στην εισαγωγή του βιβλίου σου *Η φαντασία της Νέας Αριστεράς*, περιγράφεις το πώς τα κινήματα του 1968 κατάφεραν «να αλλάξουν τον κόσμο χωρίς να πάρουν την πολιτική εξουσία». Κάτι που σημαίνει: αν και το 1968 αποτέλεσε μια ριζική ρήξη με τις ευαισθησίες του παρελθόντος, το κίνημα δεν ήταν σε θέση να ελέγξει τις δυνάμεις που απελευθέρωσε ώστε να υπαρπάζει την πολιτική εξουσία από το κεφάλαιο. Εμφανίστηνες, λοιπόν, όταν είδες τον Τζον Χολογουέι να μετατρέπει την περιγραφή εκ μέρους σου μιας μερικής νίκης σε πολιτική αρχή στο βιβλίο του *Ν' αλλάξουμε τον κόσμο χωρίς να πάρουμε την εξουσία;*

**Τζ.Κ.:** Εμφανίστηκα αλλά ένωσα και δικαιωμένος. Ευχαριστήθηκα που η *Φαντασία της Νέας Αριστεράς* συνεχίζει να επηρεάζει ακόμη και μετά την πτώση του κομμουνισμού το 1989. Νομίζω ότι αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι μπόρεσα στο συγκεκριμένο βιβλίο να επισημάνω εκείνα τα στοιχεία που ήταν πιο σημαντικά από οποιοδήποτε ξεχωριστό κόμμα ή πολιτικό σχηματισμό που ανήλθε στην εξουσία. Ουσιαστικά η Νέα Αριστερά αμφισβήτησε τον νεωτερικό πολιτισμό και την ορθολογικότητά του. Απέρριψε την ιδέα των ένοπλων κρατών-εθνών που διαθέτουν όπλα μαζικής καταστροφής, είτε είναι καπιταλιστικά είτε κομμουνιστικά. Απέρριψε την ιδέα ότι ο ανταγωνισμός μεταξύ των ηγετιών ελίτ είναι ο καλύτερος τρόπος για την οργάνωση των ατόμων. Τελικά, το κίνημα δεν κατάφερε να συντριφεί το σύστημα. Ούτε μπόρεσε να διατηρήσει την ορμή του. Μια από τις μεγαλύτερες απογοητεύσεις στη ζωή μου έχει να κάνει με το ότι έμαθα πως τα κινήματα μπορούν να φτάσουν τόσο ψηλά ώστε μετά να πέσουν πολύ χαμηλά.

Όμως πρέπει να είμαστε προσεκτικοί στην ανάλυσή μας τόσο της νίκης όσο και της ήττας. Τα κινήματα της Νέας Αρι-

στεράς δεν πήραν την πολιτική εξουσία, όμως άνοιξαν χώρους ελευθερίας μέσα στην καπιταλιστική κοινωνία. Βοήθησαν επίσης να αλλάξει η δυναμική της παγκόσμιας γεωπολιτικής και, για λίγο, ήταν δύσκολο για τις Ηνωμένες Πολιτείες να εμπλακούν σε εκείνο το είδος του πολέμου που διεξήγαγαν στο Βιετνάμ. Ο Αρίγι και ο Βαλερστάιν έχουν υποστηρίξει ότι η πτώση της Σοβιετικής Ένωσης το 1989 ήταν μια συνέχεια του 1968. Αυτό αναδεικνύει την παγκόσμια σημασία της Νέας Αριστεράς, όχι μόνο στην Ευρώπη αλλά και στην Ασία, όπου είδαμε να συμβαίνουν εξεγέρσεις στις δεκαετίες του '80 και του '90.

Από την άλλη πλευρά, η λενινιστική επανάσταση – η οποία επισήμως πέτυχε και αφορούσε την κατάληψη της πολιτικής εξουσίας – βοήθησε να υπάρξει μια κατάσταση που ουσιαστικά δούλεψε ενάντια στην ανθρώπινη ελευθερία. Αλλά ακόμη κι έτσι, η ρωσική επανάσταση ήταν ίσως ο λόγος που οι εργάτες στις αναπτυσσόμενες καπιταλιστικά κοινωνίες κατάφεραν να πετύχουν αυξήσεις μισθών και καλύτερες συνθήκες εργασίας. Σήμερα, απύσασ αυτής της λεγόμενης εναλλακτικής στον καπιταλισμό, ο νεοφιλελευθερισμός κατάφερε να ανατρέψει αυτές τις κατακτήσεις.

Η ιδέα της αλλαγής του κόσμου χωρίς την κατάληψη της εξουσίας είναι αντιφατική. Όμως πιστεύω ότι τα μαθήματα της λενινιστικής επανάστασης απαιτούν μια νηφάλια επανεπίμηση του πώς κατανοούμε την πολιτική εξουσία. Πιστεύω ότι το έργο του Χόλογουεϊ ασχολείται λιγότερο με τη στρατηγική και περισσότερο με τις δυνατότητες. Αν και οι Ζαπατίστας δεν μπορούν αντικειμενικά να καταλάβουν την εξουσία, επιδρούν βαθιά στη μεξικανική πολιτική. Η δραστηριότητά τους μοιάζει να στοχεύει όχι στην κατάληψη της εξουσίας αλλά στην κατάστροφή της. Και πιστεύω πως αυτό είναι που προσπαθούν να πουν πολλοί άνθρωποι.

Όταν, το 1970 η αμερικανική Νέα Αριστερά έφτασε στο απόγειό της με την Επαναστατική Λαϊκή Συντακτική Συνέλευση των Πανθήρων, πάνω από δέκα χιλιάδες άνθρωποι προσπαθήσαμε για μέρες να ξαναγράψουμε το σύνταγμα των



ΗΠΑ. Θα μας άρεσε πολύ να καταργήσουμε τον υπάρχοντα στρατό και τις αστυνομικές δυνάμεις των Ηνωμένων Πολιτειών, αντικαθιστώντάς τις με λαϊκές πολιτοφυλακές και κοινοτικές ομάδες, αλλά και να καταφέρουμε να αναδιανείμουμε τον παγκόσμιο πλούτο. Ξέρω πως θα μου άρεσε αν έβλεπα τις Ηνωμένες Πολιτείες να μοιράζονται σε πολλές διαφορετικές πολιτείες, όπου καμία δεν θα είχε στρατό ο οποίος θα διέθετε πυρηνικά όπλα. Πιστεύω πως πρέπει να βρούμε μορφές διακυβέρνησης που θα εργάζονται για την ενίσχυση όλων των μορφών της ζωής, συμπεριλαμβανομένου του φυσικού περιβάλλοντος.

**ΑΚΤ:** Στο βιβλίο σου *Η ανατροπή της πολιτικής* υποστηρίζεις ότι η μαρξιστική αριστερά πρέπει να υιοθετήσει μια λιγότερο εχθρική στάση απέναντι στις πολιτικές της ταυτότητας, αφού η ανασύνθεση του κεφαλαίου στη μεταφορντιστική εποχή έχει οδηγήσει τους ανθρώπους να βιώνουν την ταξική τους θέση με πιο άμεσους, υλικούς και αυτόνομους τρόπους. Σήμερα, αυτή η προτεινόμενη επαναπροσέγγιση μοιάζει να μην υιοθετείται γενικότερα από τους υπερασπιστές είτε του ορθόδοξου μαρξισμού είτε των ορθόδοξων πολιτικών της ταυτότητας. Στο σημερινό πλαίσιο, όπου ακόμη και η πολιτική της ταυτότητας έχει αρχίσει να χάνει έδαφος, πώς πρέπει οι ριζοσπάστες να διερευνήσουν και να εξηγήσουν την αλληλεπίδραση της ταξικής εκμετάλλευσης με τη βιωμένη εμπειρία;

**Τζ.Κ.:** Η αντιπαράθεση του μαρξισμού και των πολιτικών της ταυτότητας έχει τη σημασία της. Αναδεικνύει ποικιλοτρόπως τη γενικότερη αντιπαράθεση γενικού και μερικού. Ο μαρξισμός γίνεται συχνά κατανοητός με όρους γενικής αλήθειας, εφαρμοζόμενης σε κάθε περίπτωση. Οι πολιτικές της ταυτότητας εμφανίστηκαν σε μια ποικιλία πλαισίων, όπου οι άνθρωποι σωστά επεσήμαναν ότι το γενικό αφήγημα δεν περιλαμβάνει όλες τις εμπειρίες τους. Μιλώντας πολιτικά, αυτές οι δύο θέσεις έχουν μια παρόρμηση προς τον δογματισμό, στην περίπτωση του μαρξισμού, και στον σεχταρισμό, στην περι-

πτωση των πολιτικών της ταυτότητας. Το καπιταλιστικό σύστημα ενθαρρύνει τον σύγχρονο δογματισμό και σεχταρισμό. Αυτοί έχουν να κάνουν με τους τρόπους με τους οποίους κατανοούμε τόσο τον κόσμο όσο και την ίδια μας τη ζωή. Μια λύση σε αυτό το δίλημμα είναι το να καταλάβουμε ότι οι μερικές ταυτότητες είναι κι αυτές έκφραση γενικών αληθειών. Το χιπ χοπ ξεινίησε σαν κάτι Μαύρο στις Ηνωμένες Πολιτείες, όμως σήμερα είναι μια μουσική παγκόσμια. Το φεμινιστικό κίνημα μίλησε για την ιδιαίτερη επιθυμία των γυναικών για ελευθερία, αλλά άλλαξε και την παγκόσμια κουλτούρα γενικότερα. Το γυναικείο κίνημα βοήθησε κι εμένα να απελευθερωθώ, ως αρσενικό, από την ίδια μου την αρσενική ζωή. Πράγματα που συνήθως σιεφτόμαστε σαν μερικά, είναι στην πραγματικότητα γενικά. Ταυτοχρόνως, μπορούμε να δούμε πώς οι γενικές αλήθειες του μαρξισμού αποκτούν νόημα μόνο σε μερικά πλαίσια.

Μοιάζει λες και οι πολιτικές της ταυτότητας να αποτέλεσαν μια σημαντική διόρθωση των γενικών πλαισίων στην περασμένη φάση του αγώνα, όπου τα πάντα υπόκειντο στην κατηγορία «εργάτης». Ήταν κάτι που είχε οδηγήσει τους ανθρώπους να πιστεύουν ότι οι μερικές καταπίεσεις είναι προβλήματα που εμφανίζονταν στην «υπερδομή», που δεν μπορούν να επιλυθούν χωρίς πρώτα να αντιμετωπιστεί ο καπιταλισμός, η «δομή». Ήταν μια ανάλυση που οδήγησε τους ανθρώπους να αγνοούν τις διαφορές υπέρ μιας μορφής μηχανιστικής αλληλεγγύης. Ταυτοχρόνως, ο τρόπος που αυτές οι διαφορές κατανοούνται από τις πολιτικές της ταυτότητας, πολλές φορές οδηγεί σε αδιέξοδο. Αντί να κατανοούμε τις πολιτικές της ταυτότητας ως συγκροτημένες ανά περίπτωση, συχνά τις αντιμετωπίζουμε ως ουσιαστικές κατηγορίες του είναι.

Όταν η παρόρμηση είτε προς το γενικό είτε προς το μερικό γίνεται άκαμπτη, δουλεύει ενάντια στην ανάπτυξη μιας κατανόησης της αλήθειας. Δεν θέλω να διατυπώσω ή να περιορίσω τις έρευνές μου σε σχέση με κάποια αρχή χωρίς να λαμβάνω υπόψη κάποια άλλη. Οι νέες γενιές έχουν αρχίσει να αναπτύσσουν μια μη ανταγωνιστική, μη ιεραρχική συμπεριφορά.

Σήμερα, η τεχνολογία της πληροφορικής επιτρέπει στους ανθρώπους να συνδέονται ανά πάσα στιγμή. Όλες αυτές οι καινοτομίες επιτρέπουν στους ανθρώπους να αναπτύσσουν μια νέα μορφή σχέσης μεταξύ του γενικού και του μερικού. Υποπτεύομαι ότι στο μέλλον, τόσο η δική σου γενιά όσο και η δική μου, θα βλέπουν τους νέους ριζοσπάστες και θα λένε, «κλοιπόν, αυτά τα παιδιά πραγματικά καταλαβαίνουν τη σημασία των ταυτοτήτων και τη σημασία των οικουμενικών αληθειών». Θα είναι μια οργάνωτική αλλά και μια θεωρητική νίκη.

**ΑΚΤ:** Στην *Ανατροπή της πολιτικής* επισημαίνεται μια ακόμη αλλαγή στο θεωρητικό επίπεδο και αφορά τον υποβιβασμό της διαλεκτικής ανάμεσα στους αυτόνομους μαρξιστές. Αυτή η τάση, που οι σύγχρονες ρίζες της βρίσκονται στο έργο των Ντελέζ και Γκουαταρι, γίνεται σαφής στο βιβλίο του Νέγκρι *Ο Μαρξ πέρα από τον Μαρξ*. Παρά αυτή τη στροφή, εσύ προτείνεις να συνεχίσει να αποτελεί η διαλεκτική σκέψη ένα σημαντικό εφόδιο των επαναστατικών κινημάτων. Υπάρχει τέτοια περίπτωση; Μπορεί να υπάρξει κάποιο κέρδος από το έργο ριζοσπαστών στοχαστών που ακολουθούν την ντελεζιανή παράδοση και οι οποίοι έχουν ενεργώς απορρίψει τη διαλεκτική;

**Τζ.Κ.:** Η επικέντρωση της ντελεζιανής παράδοσης στη μικροδυναμική είναι άπιστευτα σημαντική. Προέκυψε από το ίδιο ρεύμα με την επιθυμία της Νέας Αριστεράς να αλλάξει την καθημερινή ζωή. Παρόλα αυτά, δεν μπορούμε να εγκαταλείψουμε την έννοια της διαλεκτικής. Και αυτό γιατί μας καθιστά ικανούς να βλέπουμε πως αυτό που υπάρχει σήμερα δεν είναι τα πάντα. Αδιάφορο πόσο καλά ή κακά τα πάει η κοινωνία, δεν έχουμε δει ακόμη τον πλήρη χαρακτήρα της. Το να ερευνούμε τις ιστορικές διαδικασίες και να εντοπίζουμε την άρνηση όλων όσων υπήρχαν προηγουμένως είναι η ουσία της διαλεκτικής. Αν χάσουμε από τα μάτια μας αυτή τη δυναμική διαδικασία, αν απλώς επικεντρωθούμε σε αυτό που είναι άμεσα αντιληπτό, τότε μένουμε με μια θεωρία που βασικά λείει πως «αυτό που



βλέπεις είναι αυτό που έχεις». Έτσι γίνεται πολύ δύσκολο να φανταστούμε έναν επαναστατικό κοινωνικό μετασχηματισμό.

Η σταλινική Τρίτη Διεθνής υποβίβασε τη διαλεκτική προς όφελος αυτού που εγώ θεωρώ ως ένα είδος χυδαίας διαλεκτικής. Κατά κάποιον τρόπο ο Νέγκρι συνεχίζει αυτή την παράδοση, καθώς ισοπεδώνει την επαναστατική μας θεωρία και την αποκοίπτει από τον ακτινοβόλο πυρήνα της όταν υποστηρίζει ότι ο Μαρξ δεν ήταν διαλεκτικός, ότι η πραγματικότητα δεν είναι διαλεκτική. Ωστόσο, το έργο του Νέγκρι είναι πολύ σημαντικό. Τα πρόσφατα βιβλία που έγραψε μαζί με τον Μάικλ Χαρντ, έχουν βοηθήσει σε σημαντικό βαθμό τους ακτιβιστές ώστε να έχουν μια αίσθηση του σημερινού πεδίου διεξαγωγής του αγώνα. Λόγω αυτής τους της σημασίας, είναι αναγκαίο να πάρουμε στα σοβαρά την επίθεσή του στη διαλεκτική.

Εξετάζοντας τις πρακτικές συνέπειες της αγνόησης της διαλεκτικής, μπορούμε να οδηγηθούμε στο συμπέρασμα πως όταν είλαμβάνουμε τον εαυτό μας σαν μηχανές αγώνα, όταν φανταζόμαστε ότι είμαστε cyborgs, οδηγούμαστε στην αντίθετη κατεύθυνση από αυτή που απαιτεί η επαναστατική πολιτική. Αντί να σιεφτόμαστε με όρους μηχανών, πρέπει να προσπαθήσουμε να γίνουμε πιο ανθρώπινοι. Η ικανότητα των ανθρώπινων όντων για αγάπη είναι αυτό που μας κρατάει μακριά από τον θάνατο. Η αγάπη είναι η υπόρρητη παρόρμηση πίσω από τη θέλησή μας για ελευθερία. Οι μηχανές δεν χρειάζονται την αγάπη. Οι μηχανές δεν νιώθουν την ελευθερία. Ο Νέγκρι αρνείται τον ουμανισμό. Απορρίπτει την ιδέα του Μαρκούζε ότι ο έρωας είναι μια σημαντική δύναμη, ότι είναι η βάση για τη συλλογική δράση ενάντια στις δυνάμεις της κυριαρχίας. Όμως χωρίς αυτές τις ιδέες, είναι δύσκολο να καταλάβουμε γιατί οι άνθρωποι αγωνίζονται.

Η διαλεκτική προχωρεί μέσω της άρνησης. Όμως, προκειμένου να δημιουργηθεί ένα κίνημα για την άρνηση και την αλλαγή του υπάρχοντος κόσμου, πρέπει πρώτα απ' όλα να γνωρίζουμε τι υπάρχει σε αυτόν τον κόσμο. Ο σοβιετικός μαρξισμός πίστευε ότι η διαλεκτική είχε να κάνει με την αφηρη-

μένη σκέψη, σε αντίθεση με το ιστορικό και το συγκεκριμένο. Και βεβαίως βλέπουμε τη διαλεκτική να χρησιμοποιείται με αυτόν τον τρόπο από ανθρώπους όπως ο Φράνσις Φουκουγιάμα και ο Σάμιουελ Χάντιγκτον. Όμως μια διαλεκτική διερεύνηση αυτών των στοχαστών, αποκαλύπτει τον βαθμό στον οποίο η χρήση που κάνουν στη διαλεκτική είναι άκρως αντιδιαλεκτική. Αν μας λέει κάτι η διαλεκτική, είναι ότι τα πράγματα αλλάζουν συνεχώς και ότι δεν υπάρχει ένα οριστικό τέλος. Κάθε μέρα, πας μέχρι τα μισά. Ενώ ταξιδεύεις οι ανάγκες σου αλλάζουν, όπως αλλάζει και η κατανόηση εις μέρους σου τι σημαίνει ελευθερία. Πας μέχρι τα μισά και μετά πάλι μέχρι τα μισά, όμως, στην πραγματικότητα, ποτέ δεν φτάνεις κάπου.

**ΑΚΤ:** Το πρόσφατο έργο σου επικεντρώνεται στις μαζικές εξεγέρσεις που συντάραξαν την Ανατολική Ασία κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1980 και ειδικότερα στην εξέγερση στην Γκουανγκτζού στην Κορέα το 1980. Μολονότι η εξέγερση συντρίφτηκε, αυτό το συμβάν –το οποίο συνδέεις με την Παρισινή Κομμούνα– λειτουργεί σαν φάρος στο ριζοσπαστικό φαντασιακό. Στον απολογισμό σου θεωρείς ότι το όνειρο της Γκουανγκτζού υλοποιήθηκε κατά τη διάρκεια της εξέγερσης στη Μινγιούνγκι το 1987, που ζήτησε και πέτυχε την άμεση προεδρική εκλογή. Τι θέση έχει η μνήμη στην επαναστατική πολιτική; Πώς πρέπει να απαντήσουν οι επαναστάτες στη συστηματική εξάλειψη της ικανότητας μνήμης έτσι όπως συμβαίνει σήμερα; Πώς πρέπει να αντιπαραθέσουμε αυτή την ικανότητα με τις διαστρεβλωτικές και συντηρητικές μορφές της όπως η νοσταλγία ή ο μύθος;

**Τζ.Κ.:** Στις 21 Μάη 1980, ο λαός της Γκουανγκτζού έδωσε τον στρατό από την πόλη του, θέτοντάς τη υπό λαϊκή κυριαρχία. Αν και η εξέγερση δεν κράτησε πολύ, οι άνθρωποι ανέπτυξαν πολύ σημαντικές μορφές αυτοκυβέρνησης. Στις 27 Μάη, η στρατιωτική δικτατορία του Τσουν Ντο Χουάν ανακατέλαβε την πόλη με την ενθάρρυνση και την υποστήριξη των Ηνωμέ-

ων Πολιτειών. Από τότε, η κυβέρνηση προσπάθησε να καταστείλει και να καταστρέψει τη μνήμη της εξέγερσης της Γκουανγκτζού. Για χρόνια, το συμβάν εμφανιζόταν μόνο σε συνθήματα σε τοίχους, σε λαϊκά τραγούδια, σε ψιθυριστές κουβέντες και σε βιαστικά παιγμένα θεατρικά σιεντς. Το πρώτο βιβλίο σχετικά με την εξέγερση εμφανίστηκε πέντε χρόνια μετά αυτό το συμβάν. Τυπώθηκε μυστικά και κυκλοφόρησε μέσα από παράνομα δίκτυα διανομής.

Η εξέγερση του Ιούνι του 1987 στη Μινγκιούνγκ άντλησε βασικά την έμπνευσή της από τη μνήμη της Γκουανγκτζού. «Θυμήσου την Γκουανγκτζού!» ήταν ένα από τα πιο δημοφιλή συνθήματα που ακούγονταν στους δρόμους. Μετά από δεκαεννέα μέρες συνεχών παράνομων διαδηλώσεων, οι άνθρωποι υποχρέωσαν τη στρατιωτική δικτατορία να συμφωνήσει για την άμεση ειλογή του προέδρου και τη θέσπιση πολιτικών ελευθεριών. Ο αγώνας για τη διατήρηση της μνήμης της Γκουανγκτζού συνεχίστηκε σχεδόν για μια δεκαετία μετά το 1987. Κάπου δέκα άνθρωποι αυτοκτόνησαν απαιτώντας να ειπωθεί η αλήθεια για την Γκουανγκτζού. Τελικά, αφού ένα εκατομμύριο άνθρωποι υπέγραψαν μια έκκληση —και στο πλαίσιο συνεχιζόμενων διαμαρτυριών— ένας ειδικός νόμος ψηφίστηκε στο κοινοβούλιο. Δύο πρώην πρόεδροι πήγαν φυλακή λόγω του ρόλου τους στην καταστολή της εξέγερσης. Τέτοια ήταν η δύναμη της μνήμης.

Αυτό το παράδειγμα μπορεί να μην είναι εφαρμόσιμο στον παγκόσμιο Βορρά, όπου η μνήμη μοιάζει να βρίσκεται σε κατάσταση σοκ. Η νοσταλγία και ο μύθος είναι ένα πρόβλημα. Όμως πρέπει να θυμόμαστε πώς η εξύμνηση της δουλείας και η σφαγή των αυτοχθόνων ιθαγενών —όπως συνέβαινε στα χολυγουντιανά γουέστερς τις δεκαετίες του '50 και του '60— διαστρέβλωσαν τις θεμελιώδεις αξίες των ανθρώπων σε τέτοιο βαθμό ώστε η λειτουργία της μνήμης στις Ηνωμένες Πολιτείες να είναι ριζικά διαφορετική απ' ότι στην Ασία. Αυτό δεν σημαίνει ότι οι άνθρωποι στην Ασία δεν υπέμειναν αιώνες ειμετάλλευσης. Όμως, ακόμη κι έτσι, παραμένει το γεγονός ότι οι κοινοί, καθημερινοί άνθρωποι έχουν αξίες που κάνουν αυτό το



μέρος να μοιάζει πολύ πολιτισμένο και διαφωτισμένο σε σχέση με τις Ηνωμένες Πολιτείες.

Τις προάλλες, διέσχιζα μετά τα μεσάνυχτα το εθνικό πανεπιστήμιο Τσονάμ. Υπήρχαν μόνο λίγα φώτα αναμμένα. Περπατούσα μόνος μου και έβλεπα νεαρά άτομα να κάθονται στα παγκάκια, να τριγυρνούν στους δρόμους και να χαζολογούν. Αυτή η κοινωνία είναι τόσο ασφαλής. Συχνά είναι δύσκολο να φανταστούμε ότι έτσι θα μπορούσαν να έχουν τα πράγματα παντού, με την καθημερινή ζωή να κινείται γύρω από βασικές αξίες όπως η συνεργασία, η ευγένεια και ο σεβασμός των άλλων. Πιστεύω ότι οι άνθρωποι στον παγκόσμιο Βορρά δυσκολευόμαστε πολύ να φανταστούμε μια ζωή όπως αυτή γιατί η εμπειρία της δουλείας και της γενοκτονίας –και αυτό αφορά τόσο τους καταπιεσμένους όσο και για τους καταπιεστές– έχει ενσωματωθεί στην ψυχή μας. Στην πραγματικότητα οι άνθρωποι δεν θέλουν να θυμούνται. Παρόλα αυτά, πιστεύω ότι οι άνθρωποι θα συνεχίσουν να μαθαίνουν από τις παρελθούσες εμπειρίες της επίδρασης του έρωτα, όπου η επιθυμία για ελευθερία θριαμβεύει επί του θανάτου.■

*Ο Τζωρτζ Κατσιαφίκας έδωσε αυτή τη συνέντευξη στον ΑΚ Τόμσον τον Φλεβάρη του 2008 και δημοσιεύτηκε στο «Upping the Anti: A Journal of Theory and Action», no 6, Απρίλης 2008.*